

Azarbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

QOL AYDAN

26 dekabr 2014-cü il № 09 (09) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

"Bəzən gördüyün
işlər ürəyincə
olmur, amma
düşünürsən ki..."

Ramiz
Həsənoğlu

» sahifə 12-13

Duyğular
imperiyası

Afaq
Məsud

» sahifə 18

"Hürufilikdə
məni Nəsimi
obrazı
cəlb etdi"

Zümrüd
Quluzadə

» sahifə 21

NADİR ƏLYAZMA

Nadir şahın hindli Məhəmməd şahla apardığı müharibədən sonra Rzaqulu Mirzəyə yazdığı məktub

» sahifə 10

Ramiz
Rövşənin
Vladimir
Mayakovskidən
tərcümələri

» sahifə 14

Türk
kinosunun
sultanı -
Türkan
Şoray

» sahifə 23

ANONS

Tərcümə Mərkəzindən
üç yeni kitab

» sahifə 3

Reklamların
acnəbi dili

» sahifə 6

Tərcümənin tərcüməsi
və ya suyun suyu

» sahifə 7

Aşıq Ələsgər
irsindən

» sahifə 9

Bitməyən yüz il

» sahifə 11

Rayner Maria
Rilkenin hekayəsi

» sahifə 16

Mənim tanıdığım
Nizaməddin

» sahifə 18

SSRİ-də qadağan
olunmuş mahnı

» sahifə 19

Yunis Nərimanov –
talesiz sənətçi

» sahifə 20

Boyu bir qarış, amma
ondakı hünərə bax

» sahifə 22

Dövlət başçımızdan dünya azərbaycanlılarına təbrik məktubu

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü münasibətilə dünyaya azərbaycanlılarına təbrik ünvanlayıb. Təbrikdə deyilir:

“Hər il böyük sevinclə qeyd etdiyimiz 31 Dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik Günü ərəfəsində Sizi ürəkdən salamlayıram, hamınıza xoşbəxtlik, sülh və əmin-amanlıq arzulayıram!

Dünyada yaşayan soydaşlarımızın Vətənə və azərbaycanlılıq məfkurəsinə sədəqətini, xalqımızın öz keçmişinə və milli mənəvi dəyərlərinə ehtiramını əks etdirən bu bayram, tarixi yaddaşımızın mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri sayəsində milli birlik və həmrəylik ideyaları daha dolğun məzmun kəsb edərək, real fəaliyyət sahəsi kimi dövlət siyasəti səviyyəsinə yüksəlmişdir. “Güclü dövlət – güclü diaspor” prinsipini rəhbər tutan həmin siyasətin əsas qayəsi xarici ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın tarixi Vətənlə bağlılığını möhkəmləndirmək, mütəşəkkilliyini artırmaq, diaspor qurumlarının imkanlarından həmvətənlərimizin hüquqlarının və milli dövlət maraqlarının qorunmasında daha səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir.

Sevindirici haldır ki, diaspor quruculuğu sahəsində aparılan işlər öz bəhrəsini verir. Xaricdəki həmvətənlərimiz məskunlaşdıqları

ölkələrin cəmiyyətlərində mövqelərini genişləndirir, Azərbaycanın dünyada tanınmasına, zəngin mədəniyyətimizin təbliğinə çalışır, bəzi qüvvələrin dövlətimiz və xalqımızın əleyhinə yönəlmiş məkrli planlarına qarşı təsirli tədbirlər görürlər. Diaspor təşkilatlarımız bundan sonra da səylərini artırmalı, Azərbaycanın müvafiq dövlət qurumları və xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəlikləri ilə əməkdaşlıq şəraitində daha məqsədyönlü və çevik fəaliyyət göstərməlidirlər.

Bu gün hər bir həmvətənimiz Azərbaycan Respublikası ilə fəxr etməkdə haqlıdır. Biz keçən illər ərzində iqtisadiyyatımızı sürətlə inkişaf etdirməyə, əhalinin rifah halını yüksəltməyə, yoxsulluq və işsizlik kimi sosial bəlalərin səviyyəsini minimuma endirməyə nail olmuşuq. Enerji resurslarından əldə edilən gəlirlər iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə, insan kapitalının və demokratik institutların inkişafına yönəldilmişdir. Ölkədə nəhəng nəqliyyat və sosial infrastruktur layihələri icra edilmiş, elm, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və idmanın inkişafı üçün müasir və güclü maddi-texniki baza yaradılmışdır.

Sivilizasiyalararası dialoq və humanitar əməkdaşlıq istiqamətində irəliləyən təşəbbüslər, yüksək səviyyədə keçirilən beynəlxalq forumlar ölkəmizi multikulturalizm və toleranlığın mərkəzi kimi tanıtmışdır.

Azərbaycan müstəqil dövlət kimi dünyanın siyasi, iqtisadi və humanitar həyatında fəal rol oynayır. 2014-cü ildə Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinə sədrliyi dövründə ölkəmiz üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirmişdir.

Cari ildə “XXI əsrin müqaviləsi” adlandırılan layihənin icrası istiqamətində mühüm addım atılmışdır. “Cənub qaz dəhlizi”nin təməlinin qoyulması ilə Azərbaycan Avropanın enerji təhlükəsizliyi sistemində öz mövqelərini daha da möhkəmləndirmək və beynəlxalq aləmə inqisadiyyatı dərinləşdirmək üçün yeni imkanlar qazanmışdır.

Gələcək ilin yayında paytaxtımız birinci Avropa Oyunlarına ev sahibliyi edəcəkdir. Biz bu böyük idman bayramına ciddi hazırlaşır, ölkəmizə bəslənən inam və etimadla doğrultmaq üçün əzmlə çalışırıq.

Müstəqillik dövrünün qısa tarixi dövlətimizin strateji xəttinə alternativin olmadığını, azərbaycançılıq ideologiyasına söykənən siyasətin düzgünlüyünü sübut edir. Əminəm ki, dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi bundan sonra da xalqımızın qarşısında dayanan bütün vəzifələrin öhdəsindən uğurla

gəlməyə, torpaqlarımızı tezliklə Ermənistanın işğalından azad etməyə, sürətlə dəyişən, ziddiyyətli dünyanın çağırışlarına adekvat cavab verməyə kömək edəcəkdir. Bunun üçün biz sıralarımızı daha da möhkəmləndirməli, əcdadlarımızdan miras qalmış çoxəsrlik mədəniyyətimizi inkişaf etdirməli və hamımızın pənah yeri olan müstəqil Azərbaycanımızın güclənməsinə birgə əməli fəaliyyətimizlə yeni töhfələr verməliyik.

Bu bayram münasibətilə Sizi səmimi qəlbədən təbrik edir, hər bir soydaşımıza və həmvətənimizə səadət, firavanlıq, işlərində uğurlar diləyirəm!”

Azərbaycan Prezidenti və xanımı Mehriban Əliyeva Heydər məscidində olublar

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva dekabrın 24-də Binəqədi rayonunun ərəzində inşa edilən Heydər məscidində aparılan son tamamlama işlərinin gedişi ilə tanış olublar. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Hacıbala Abutalıbov tikintinin başa çatdığını, son tamamlama işlərinin həyata keçirildiyini bildirib.

Dövlət başçısının tapşırığı ilə inşa olunan məscid 12 min kvadratmetr sahədə salınıb. Artıq məscidin fasadında bütün işlər görülmüş, 72 metr hündürlüyündə 4 minarın inşası başa çatdırılıb. Məscidin fasadı Şirvan-Abşeron memarlıq üslubunda xüsusi daşlarla üzlənib. Tikinti işləri zamanı bəzək elementləri xüsusi ustalıqla yerinə yetirilib. Ümumi sahəsi 4200 kvadratmetr olan məscidin daxilində də tamamlama-bəzək işləri başa çatmaq üzrədir. Burada da xüsusi bəzək elementlərindən istifadə olunub, günbəzin kənarlarına Quran ayələri yazılıb. Hündürlükləri 55 metr və 35 metr olan baş və ikinci günbəzlər məscidin daxilində xüsusi gözəllik verir. Prezident İlham Əliyev məsciddə son tamamlama işlərinin yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirilməsi ilə bağlı tapşırıq və tövsiyələrini verir.

Azərbaycan yazıçıları Moskvada mükafat alıb

Moskvada Rusiya Yazıçılar İttifaqının Moskva Şəhər Təşkilatının 60 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbir keçirilib. Tədbirdə bir sıra yazıçılar yubiley medalları, döş nişanları və diplomlarla təltif olunublar. Təltif olunanlar arasında həmyerlilərimiz - şair Nəsim Nəbioğlu və yazıçı Əbdül Hüseynov da var. Mükafatı Rusiya Yazıçılar İttifaqının Moskva Şəhər Təşkilatının sədri Vladimir Boyarınov təqdim edib. Yazarlarımız bu mükafatlara Rusiyadakı çoxşaxəli ədəbi fəaliyyətlərinə, rus və Azərbaycan ədəbiyyatına göstərdikləri xidmətlərə, eləcə də ədəbi-mədəni əlaqələrin gücləndirilməsi sahəsindəki işlərinə görə layiq görülüblər.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250

Sifariş: 4655

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05

“Dəf(i)nə yarpağı” müsabiqəsinə tərcümə əsərlərinin qəbulu başa çatıb

dəf(i)nə yarpağı

Dekabrın 20-də Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin bədii tərcüməçi əməyinin dəyərləndirilməsi, tərcümə sahəsinin inkişafının stimullaşdırılması məqsədi ilə təsis etdiyi “Dəf(i)nə yarpağı” adlı Bədii Tərcümə Mükafatına təqdim olunan əsərlərin qəbulu başa çatdı. Bu barədə “Aydın Yol” qəzetinə Mərkəzin mətbuat və nəşr məsələləri üzrə müşaviri Fərid Hüseyn məlumat verir.

“Müsabiqəyə əsər qəbulu dekabrın 20-də başa çatdı. Müsəbiqəyə 116 tərcümə mətni qəbul edildi. 20-yə yaxın tərcümə əsəri isə müsəbiqənin şərtlərini ödəmədiyi üçün müsəbiqədən kənarda qaldı. Şərtlərə cavab verməyən əsərlər barədə iştirakçılarla əlaqə saxlayıb məlumat verdik. Bəziləri tərcümə mətnlərini tələblərə uyğun düzəldib, səhvləri aradan qaldırıb, yenidən bizə yolladı. Ancaq müsəbiqənin son günlərində tərcümə əsərləri göndərənlərin vaxt baxımından buna imkanı olmadığı üçün əsərləri qəbul edə bilmədik. Biz son məqama qədər iştirakçılara bacardığımız köməyi göstərdik”.

Fərid Hüseyn “Dəf(i)nə yarpağı” müsəbiqəsinə marağın böyük olduğunu, hətta Vətəndən kənarda yaşayan soydaşlarımızın da müsəbiqədə iştirak etdiyini vurğuladı: “Müsəbiqəyə olan marağ gözləntilərimizi doğrultdu. 116 tərcümə mətni bir o qədər də müəllif deməkdir. Çin, Finlandiya, Rusiya, Rumıniya, Polşa, Türkiyə və İngiltərədə yaşayan həmvətənlərimiz də müsəbiqəyə tərcümələrini göndəriblər.

Növbəti mərhələlərdən də söz açan F.Hüseyn müsəbiqənin gedişatı barədə açıqlama verib: “Qəbul edilən əsərlər, ilk öncə, tərcümə edildiyi dil üzrə mütəxəssislərə təqdim olunur. Burada tərcüməçinin orijinala sadiqliyi, tərcümənin çevrildiyi dil ilə adekvatlığı yoxlanılır. Bu mərhələdən keçən əsərlər ekspertlərə verilir. Yanvar ayının sonuna qədər ekspertlər işlərini bitirib, 20-liyi münisflər heyətinə təqdim edəcəklər. Onlar da fevral ayı ərzində qalibləri müəyyənləşdirəcəklər. Novruz bayramı ərəfəsində isə mükafatlandırma mərasimi baş tutacaq”.

Elçin Əfəndiyevin hekayəsi Özbəkistanda

Xalq yazıçısı Elçinin "Bülbülün nağılı" hekayəsi Özbəkistanın "Kitob dünyası" qəzetində dərc edilib. AzərTAc-ın verdiyi xəbərə görə, hekayəni özbək dilinə Azərbaycan ədəbiyyatının yaxın dostu, şair və tərcüməçi Usman Kuçkar çevirib.

2012-ci ildə U.Kuçkarın "Baladadaşın toy hamamı" tərcüməsində Elçinin "Baladadaşın ilk məhəbbəti" və əsərləri "Baladadaşın povestləri" adı altında dərc olunmuşdu. Hazırda U.Kuçkar Elçinin əsərlərindən ibarət iki kitabı çapa hazırlayır. Kitabın birinci cildinə yazıçının povest və hekayələri, ikinci cildinə isə "Mahmud və Məryəm" və "Ağ dəvə" romanları daxildir.

Ağudinin yaddaş kitabı

○ "Bilik" nəşriyyatı tanınmış jurnalist Vaqif Bayramovun "Sisyan-qovğalarda qovrulmuş torpaq" adlı bədii-publisistik kitabını nəşr edib. Kitabın elmi redaktoru tarixçi alim, Dövlət Mükafatı laureatı Nazim Mustafa, redaktoru Etibar Etibarlıdır.

Kitabda 1988-ci ildən bəri qaçqınlıq həyatı yaşayan və bir neçə bədii-publisistik kitabların müəllifi olan Vaqif Bayramovun Qərbi Azərbaycanın Zəngəzur mahalında yerləşən Sisyan rayonunun və onun ən iri yaşayış məntəqəsi Ağudi kəndinin tarixi keçmişi, sovet dövründəki durumu və sonrakı taleyi barədə ağırlı yazıları, kəndin görkəmli ziyalıları, alimləri, şair və yazıçıları, habelə Əli Vəliyev, Məmməd Araz, Şamil Fərzəliyev, Qulu Xəlilov, Qasım Qasımzadə, Əyyub İsgəndərov, Musa Urud, Flora Xəlilzadə, Əvəz Mahmud Lələdağ, İbədulla İsmayılov və onlarca digər görkəmli şəxsiyyətləri barədə bədii-fəlsəfi düşüncələri yer alıb.

Vaqif Bayramov özü də Ağudi kəndində anadan olub. O, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji institutunun (indiki Pedaqoji Universitet) filologiya fakültəsini bitirib. 1987-ci ildən mətbuat sahəsində çalışır. Bir çox yaradıcılıq müsabiqələrinin mükafatçısı, "Bilməz idim ayrılıq var", "Yurd yangısı" kitablarının müəllifidir.

Müəllifin növbəti kitabı da məhz o biri kitablarının mənəvi davamıdır: kitab yurd sevgisindən doğub, doğma yerlərlə, qədim Vətən torpaqlarıyla, bu torpaqlarda yaşayıb yaratmış, mübarizə aparmış, quruculuq işləriylə məşğul olmuş adamların, ailələrin, nəsillərin, dədə-baba yurdlarından zorən qovulmuş insanların ağır-əzablarından, ocaq nisgilli ömür sürən yüz minlərlə didərgin soydaşımızın dərdlərindən söhbət açır. Maraqlıdır ki, müəllif bu ağırlı dərdləri qələmə alarkən tarixi elmi mənbələrə və faktlara əsaslanmadığı da unutmur, erməni vandalizmi və riyakarlığını elə onların öz dili, öz tarixçiləri vasitəsilə ifşa edir, bir çox gizlin mətləbləri aşkara çıxarır.

"Sisyan-qovğalarda qovrulmuş torpaq" kitabındakı bölmələrin hər biri ("Ağudi...kimlər gəldi, kimlər getdi", "Qətlə", "Sağalmaz xəstəlik - erməni riyakarlığı", "Yurd ağrısı") real tarixi faktların ümumiləşdirilmiş nəticəsidir, tariximizin "dil açıb danışan" ağır-acıların bədii-publisistik dillə peşəkar ifadəsidir. Müəllif Zəngəzurun ən qədim dövrünə nəzər salır, tarixi hadisə və faktlara özünəməxsus şəkildə münasibət bildirir; Qafqaz Albaniyası və Azərbaycanın eyni dil, etnik, antropoloji, milli mənşəyə bağlılığı, hayların isə Anadolu və Cənubi Qafqaza miqrasiyası, Qafqaz albanları ilə hayların fərqli xalqlar olmaları, Alban kilsələrinin ermənilər tərəfindən "özününküləşdirilməsi" və sair məsələlərdən müxtəlif mənbələr əsasında danışır.

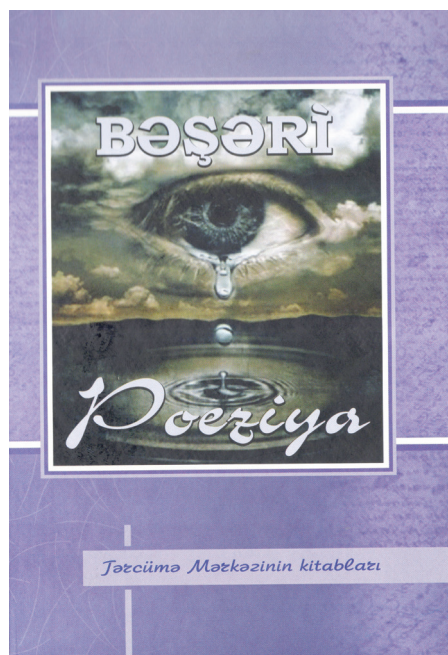
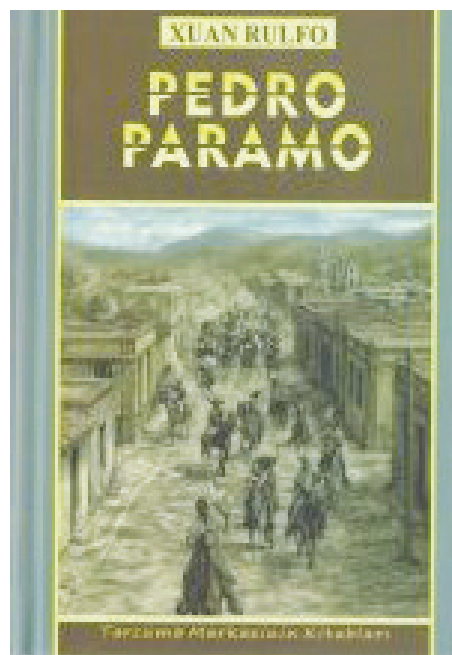
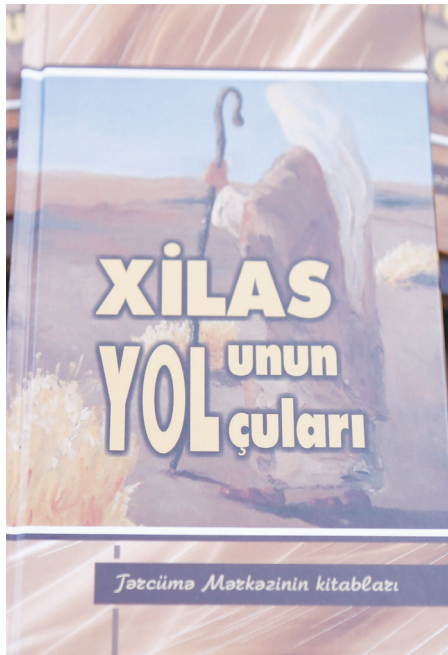
V. Bayramov "ön söz"də yazır: "...Bu kitabda mən tarix yazmamışam, sadəcə, yazılan, araşdırılan tarixin müxtəlif mənbələrdən yaddaşımda qalan şərtlərini, izlərini duyğumun, hissimin gücüylə kağıza köçürmüşəm..."

- Bu da tarixin bir səhifəsidir, Vaqif müəllim! Doğma Sisyanın, ölməz Ağudinin yaddaş kitabıdır. Kitabınız mübarək!

GÜNEL

GÜNDÜZ

"Tərcümə Mərkəzinin Kitabları" seriyasından üç kitab nəşr olundu

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin "Tərcümə Mərkəzinin kitabları" seriyasından daha üç kitab - "Xilas yolunun yolçuları", "Pedro Paramo" və "Bəşəri poeziya" işıq üzə görüb.

"Xilas yolunun yolçuları" kitabına Əziz Əd-Din İbn Məhəmməd Nəsefi, Məhəmməd Əbu Hamid Əl-Qəzali, İbn Əl-Ərəbi, Rumi Cəlləlləddin İbn Bahuddin, Hüseyn İbn Mənsur Həllac kimi sufilərin yaradıcılığından edilən tərcümə nümunələri daxil edilib. Kitabı dilimizə yazıçı-tərcüməçi Afaq Məsud çevirib.

Bu kitabda bəhs olunan İlahi Həqiqətlər bəlkə də ilk baxışda sadə görünə bilər. Amma oxuduqca bu sadəliyin arxasında dayanan böyük məqamların söz-söz, qətrə-qətrə, damla-damla dərk olunması insanı şaşıracaq dərəcədə möhtəşəmdir. Uca Yaradana aparan Müqəddəs Yolun - axırda vəhdəti-vücuda necə dönüşməsinin qavranılması baxımından bu topludakıların misli yoxdu. Çağdaş insanın təsəvvüf, sufilik haqda bilgilərinin kamilləşməsinə hesablanmış bu mətnlər İnsan və Yaradan münasibətlərinin ehkamlıqdan çıxaraq ruhi bağlılıqlarına tu-

tulmuş bir aynadı. O-ndan gələnin O-na qayıdış Yolunun cizgilərini, konturlarını ruhi təkamüllə ortaya qoyan azman sufilərin yaratdığı bu mətnlər dini, fəlsəfi, insani baxımdan da əvəzsizdi. İnanırıq ki, mükəmməl təlqinlərlə üzərindən örtüklər götürülən bu sirr xəzinələri ruhi paklığa səsləmək və Haqq Yolunun Yolçuluğunun ali məqam olduğunu bir daha diqqətə çatdırmaq yönündə sizlərə yardımçı olacaq.

Xuan Rulfonun "Pedro Paramo" romanını dilimizə yazıçı-tərcüməçi Yaşar çevirib.

"Pedro Paramo" Meksika yazıçısı Xuan Rulfonun yeganə romanıdır. 1955-ci ildə işıq üzə görmüş bu əsər maqik realizm janrında qələmə alınan ilk latınamerika romanlarından biridir. Rulfonun romanı ispaniyanın yazın zirvələrindəndir və ədəbiyyatşünaslar onu XX əsr nəsrinin sonrakı məcrasını müəyyən edən məhək daşı sayırlar.

Əsərin qəhrəmanı Xuan Presiado yuxu ilə reallığın, həyatla ölümün arasında özünü tapmağa çalışır və axtara-axtara, gerçəkliklə təxəyyülün sərhədlərini də itirir.

Romanın maraqlı cəhətlərindən biri də budur ki, Xuan Rulfo təxəyyülünün gücü əsliyə, çox dərin fəlsəfi

problemləri cəsarətli fantastikadan istifadə etməklə ön plana çıxarmaq bacarığında təzahür edir və üstəlik, bunu sırf milli yanaşma ilə həyata keçirir.

Roman Karlos Fuentes, Qabriel Qarsia Marques, Xorxe Luis Borxes kimi dünya miqyaslı söz ustalarının yaradıcılığına da əhəmiyyətli təsirini göstərib. Bunu bütün ədəbiyyat xirdaları deyirdilər. Markesin özü isə bu barədə sonralar belə yazdı: "Pedro Paramo" müxtəlif zamanlarda ispan dilində yazılan bütün romanların ən gözəlidir".

Şair-tərcüməçi Zakir Fəxrinin tərcüməsində təqdim olunan "Bəşəri poeziya" kitabında isə Vilyam Bleyk, Con Kits, Henri Uodsvort Lonqfello, Edqar Allan Po, Uolt Uitmen, Emili Dikinson, Pol Verlen, Artur Rembo, Emil Verharn, Uilyam Batler Yeyts, Robert Frost, Karl Sendberq, Ezra Paund, Robinsən Cefferes, Georq Heym, Riçard Oldinqton, Federiko Qarsiya Lorqa, Robert Desnos, Çeslav Miloş, Vislava Şimborska, Allen Ginzberq, Silviya Plat, Tomas Tranströmer, Dayana Di Prima, Riçard Brotiqan kimi məşhur şairlərin şeirləri və yaradıcı simaları haqqında məlumatlar yer alıb.

Elmira AXUNDOVA

Zaman hiss olunmadan ötüb keçir, amma onun rəngləri hadisələrə və insan talelərinə hoparaq qalır. Tanınmış jurnalist həmkarım, professor Qulu Məhərrəmliyin ötən il çapdan çıxmış "Zamanın rəngləri" kitabını oxuyandan sonra bu qənaətin doğruluğuna heç bir şübhəm qalmadı. Kitabda toplanmış publisistik yazılar son 15-20 ilin dramatik hadisələrini, xüsusən Qarabağ problemi və Cənubi Qafqazda gedən geosiyasi savaşı əks etdirir. Biz burada təsvir olunan bir çox hadisələrin şahidi, bir çoxunun isə iştirakçısıyıq. Ona görə də kitabı aram-aram vərəqlədikcə, xəyal adamı gərgin hadisələrin cərəyan etdiyi həmin illərə qaytarır və mən nəçə il əvvəl həmkarım haqqında yazdıqlarımı xatırlayıram...

"Jurnalistika fəaliyyətində mənimlə Qulu müəllimin yolu əvvəllər nadir hallarda kəsişirdi. Mən Rusiya və xarici ölkələrin kütləvi informasiya vasitələrində, o isə Azərbaycan televiziyasında çalışırdım. Biz yalnız 90-cı illərin əvvəllərində prezident Heydər Əliyevi müşayiət edən jurnalist briqadasının tərkibində xarici ölkələrə səfərlər zamanı tanış olub dostlaşmışıq.

Məhz həmin vaxtlar bu zahirən qaradınmaz, həтта, bir qədər utancaq, lakin içi dolu və təvazökar görünən insanda, şəxsən özümün bəyəndiyim keyfiyyətləri kəşf etdim. Məlum oldu ki, zövqümüzə, bu və ya digər məsələyə münasibətimizdə ümumi cəhətlər az deyil. Biz, istər ortodoks – müti sadıqlıq, istərsə də qatı müxalifət mövqeyi və bu mövqeləri bayağılıqla təbliğ edən mətbuatı qəbul etməməyimiz yaxınlaşdırdı. Bir sözlə, Qulu Məhərrəmliyin simasında ən müxtəlif məsələləri asanlıqla və könül xoşluğuyla müzakirə edə biləcəyim məsələlərə rast gəlmişdim. Bu və ya digər mövzuya müxtəlif cəhətlərdən yanaşmamıza baxmayaraq, bizi əsas amil – dünyanı eyni cür dərk etməyimiz yaxınlaşdırdı.

O, bizim jurnalistika mühiti üçün çox vacib olan daxili zənginlik, peşəkarlıq və yüksək layəqətlik kimi keyfiyyətləri özündə birləşdirir. Həтта, sırf rəsmi, hökumət tədbirlərindən olsa da, Qulunun apardığı veriliş və reportajları xatırlayanda, ilk növbədə, onun yüksək peşəkarlığını, danışdığı təkmil və ölçü hissini qeyd etmək istəyirəm. Sırr deyil ki, bu ölçü hissi bizim rəsmi KİV nümayəndələrində tez-tez itir. Q.Məhərrəmliyə isə bu hiss heç vaxt xəyanət etmir. Mən hələ onun yüksək peşəkar səviyyəsi, öz müəllif proqramlarını apardığı gözəl, qıbtə ediləsi ədəbi, obrazlı dilini demirəm. Məhz bu keyfiyyətlərinə və parlaq publisistikasına görə, mən onun apardığı "7 gün" və "Təfəsilat" verilişlərini çağdaş telejurnalistikamız üçün əsl hadisə hesab edirəm.

Qulu uzun müddət Azərbaycan Televiziyasında "Səhər" proqramına rəhbərlik edib və ən tələbkar tamaşçıların da etiraf etdiyi kimi, bu proqram AzTV-də ən maraqlı, cəlbədi verilişlərdən biri olub. Bu proqrama Qulunun özünün şəxsiyyətini səciyyələndirən xüsusiyyət - əsl ziyalı xas idi. Şadam ki, dəfələrlə bu proqramın qonağı olmuşam və "Səhər" redaksiyasının mehriban kollektivi, istər Rusiya qəzetlərində uğurlu məqaləm, istərsə də növbəti kitabımla bağlı nailiyyətimə mənimsə birlikdə qeyd edib.

Qulu gözəl müəllim, alimdir, bir xeyli sanballı kitab yazmış parlaq jurnalistika və televiziya nəzəriyyəçisidir. Amma mənim üçün o, həmişəlik, ilk növbədə, jurnalist olaraq, qalacaq. Elə bir jurnalist ki, onunla

Ötən onilliyin əsas optimist nəticəsi ondan ibarətdir ki, Qulunun yüksək peşəkarlığı, az da olsa geriləməyib. O, əvvəlki kimi çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyətini davam etdirir, müxtəlif sahələrdə özünü sınayır: telejurnalistikada, ssenari yaradıcılığında, sənədli filmlərin çəkilməsində... Bundan başqa qəzetlərdə publisistik məqalələrlə çıxış edir, dərs deyir, elmi məqalələr yazır, izahlı lüğətlər tərtib edir, treninqlər aparır və s. Bəzən onun çoxşaxəli fəaliyyəti və tükənməz enerjisi insanı mat qoyur. Əsas odur ki, bu parlaq və həyatsevər adamın həyata keçirdiyi layihələr, ortaya çıxardığı əsərlər yüksək peşəkarlıq keyfiyyətinə və elmi səciyyəsinə görə fərqlənir. Qulu həmişə bildiyi məsələlər haqqında danışır və yazır.

vərəqləmək kifayətdir ki, Qulunun ictimai düşüncəmizə və mediamıza gətirdiyi nəzəri fikirləri, praktikanın tələb etdiyi davranışların zəruriliyini anlayaq. Qulu bir səviyyədir, peşəkarlıq etalonudur. Yeri gəlmişkən, ali məktəblərin jurnalistika fakültələrində onun kimi elmlər doktoru olan və eyni zamanda praktik jurnalistikada avtoritet sayılan bir müəllimə rast gəlmək nadir hadisələrdəndir.

Prof. Q.Məhərrəmli, peşəkar keyfiyyətlərinə görə, praktik jurnalistikada "ustad", "metr" adı qazanıb. Amma əldə etdiyi bütün nailiyyətlərə və məşhurluğuna baxmayaraq, Quluya əlçatmaz adam demək olmaz. Mən onun kimi sadə, əlçatan, səmimi və xoşniyyətli, xoşqınlıq və ünsiyyətçi insan təəvvür etmirəm. Mənim üçün vacib olan Qulunun

olar: bir qisminin qarışıq diksiyası var, bəziləri mürəkkəb və dolaylı ifadələr işlədib, üçüncülər isə məhdud zaman kəsiyində daha çox məlumat vermək üçün o qədər tələsirlər ki, onları başa düşmək çətin olur. Bütün bunlarla müqayisədə Qulu Məhərrəmli əsl natiqdird. Əvvəllər onu AzTV-də analitik proqram apararkən dinlədikdə, elə bildirdim ki, aktyorluq fakültəsini bitirib. Çünki nitqini çox məharətlə qurur, natiqlik mədəniyyətinin bütün qanunlarını gözləyir, tempi düzgün seçir, fasilələr edir, məntiqi vurğunu dəqiq və yerində işlədirdi. Bu baxımdan, deyə bilərəm ki, Qulu Məhərrəmli, sözüün həqiqi mənasında, nitq mədəniyyəti məktəbidir, gənc həmkarlarının onun yüksək səviyyəli dərslərinə ehtiyacı var. Əslində, o bu sahədə dayanmadan çalışır. Onun "Radioramaturgiya dili" (1990), "Audiovizual nitq" (2000), "Televiziya nitqi və ədəbi tələffüz" (1999), "Mediada debatlar" (2009), "Radio verilişlərinin dili və üslubu" (2011) kimi kitabları məhz bu ehtiyacları ödəmək üçün yazılmışdır.

Yazıda və danışmada Azərbaycan dilinin qaydalarına əməl etmə, efrədə ədəbi tələffüz normalarını gözləmək, düzgün üslub seçməyi öyrənmək baxımından, Q.Məhərrəmliyin "Ekran və ədəbi dil" (2001) kitabının misli yoxdur. Çox az adam bilir ki, Tehranın "Zindəgi" nəşriyyatında çap olunmuş bu kitabı Qulu müəllim, xüsusi olaraq, cənubi azərbaycanlı soydaşlarımız üçün yazıb. Çünki hazırda Tehran, Təbriz, Ərdəbil və başqa şəhərlərdəki yerli radio-televiziya ilə Azərbaycan dilində yayımlanan verilişlərdə dilimizin leksik-qrammatik qaydaları fars dilinin təsiri altına salınıb, təhrif edilir. Məhz bu prosesə müqavimət göstərmək və Cənubda da dilimizin düzgün işlədilməsi üçün, əsl ziyalıya xas olan addım ataraq, soydaşlarımızla kömək üçün belə bir praktik vəsait hazırlayıb çap etdirir. Yəni Qulu müəllim qaranlıqı söyənlərdən yox, şam yandırarlardandır.

Qulu Məhərrəmli hər şeyə öz zəhməti ilə nail olub, onun nə nüfuzlu qohumları, nə də başqa əlaqə və vasitələri olub. O, şöhrətinin zirvəsinə halallıqla çatıb, yalnız istedadı və zəhməti sayəsində böyük arenaya çıxıb. Bunun üçün öz üzərində daim işləyib, gecə-gündüz çalışıb, yazı stolu arxasında və televiziyanın montaj otağında yuxusuz gecələr keçirib. Şübhəsiz ki, bu zəhməti, yaradıcı istedadı, mənəvi zənginliyi və yüksək layəqət hissi onun milli jurnalistikamızın ən tanınmış simalarından birinə çevirib.

Təəssüf ki, bu gün o, televiziya da, əvvəlki kimi, çox görünmür. Amma bizim onun mehriban təbəssümünə, gülürlü çöhrəsinə, intellektual və ziyalı danışq torzınə, tələsmədən, düşüncəli və dərin təhlillərinə ehtiyacımız var. İnanıram ki, onun yenidən yeni proqramların aparıcısı, yaxud müəllifi kimi, televiziya tamaşaçılarının qarşısına çıxacağı gün uzaqda deyil. Həmin günün səbirsizliklə gözləyəcəyik, amma hələlik isə Qulu müəllimə yeni yaradıcılıq uğurları və müstəqil Azərbaycan jurnalistikasının tərəqqisi naminə tükənməz enerji arzulayıram.

Mənəvi zənginlik və layəqət

həyatımızın ən gözəl çağlarında ümumi tariximizin – Azərbaycan dövlətçiliyinin təşəkkülü və inkişaf tarixinin xeyli həyacanlı, bəzən dramatik (və həтта faciəli), bəzənsə sevincli, fərəhli günlərini yaşamışdıq. Bu tarixin salnaməsinin yaradılmasına layiqli töhfə verənlərdən biri də məhz Q.Məhərrəmliyədir".

İlahi, vaxt necə tez keçir! Sanki bu qeydləri mən dünən – Qulunun 50 yaşında yazmışdım. Ancaq indi o, 60 yaşa gəlib çatıb. Amma elə bil ki, zaman bu insana heç təsir etməyib: sadəcə, ağarmaqda olan saçları bir az seyrəlib. Ancaq onun üzündən əskik olmayan gülüşü, çöhrəsinə işıq verən təbəssümü, həmişəki kimi mehriban gözləri əvvəlkiyə canlı və parlaqdır.

Ötən 10 il ərzində Qulunun həyatında şirinli-acılı çox hadisələr baş verib. O, jurnalistika sahəsində ilk elmlər doktoru və professor adını qazanıb, respublikanın Əməkdar jurnalisti adına layiq görülüb, bir neçə sanballı kitabı, monoqrafiya, dərslik və lüğətləri çapdan çıxıb. 2005-2008-ci illərdə Mətbuat Şurasının sədr müavini olub, AzTV-ni tərəkədlərək Xəzər TV-də çalışmağa başlayıb. Bu televiziya "Dost məclisi" və "Gündəm" adlı yeni müəllif proqramları ilə Azərbaycanın hüduqlarından kənarda da məşhurlaşmış.

Milli jurnalistikamızın korifeylərindən biri kimi, professor Qulu Məhərrəmli parlaq fəaliyyətində gənc nəslin təlim və tərbiyəsini ön planda saxlayır. Nə gizlədək, məşhur jurnalistlər pedaqoji və xüsusən də, elmi fəaliyyətdən qaçır. Əvvəllə, maaş az verilir, ikincisi, tələblərə çox məşğul olmaq lazımdır, mühazirələr, dərs vəsaitlərinin yazılması çox vaxt tələb edir, həmin vaxt onlar özlərinə sərf etməyə üstünlük verirlər. Axı illər keçdikcə, yaradıcı insanların vaxtı azalır, planları isə çoxalır.

Qulu müəllim, Balzakun Qobseki kimi, öz vaxtının üzərində əsmir, öz bilik və təcrübəsini səxavətlə tələbələrə bölüşür. O, tələbələrin və praktik jurnalistikanın ehtiyaclarını xüsusi həssaslıqla duyur. Qərb jurnalistika elminə dərinləndirən bələd olduğu üçün əsərlərində nəzəri ümumiləşdirmələrə geniş yer verir. Onun müəllifi olduğu çoxsaylı kitablar arasında həm tarixi-nəzəri araşdırmalar, həm monoqrafik əsərlər, həm dərsliklər və metodik vəsaitlər, həm də izahlı lüğətlər əsas yer tutur. Jurnalistika və dilçilik elmimizin ciddi nailiyyətləri sayılan bu əsərlərdəki elmi və praktik kəşflərin dəyəri müəllifin qazandığı praktika ilə zənginləşdirilməsindəndir. Təkcə onun yeni kriteriyalara uyğun yazdığı "Jurnalistikanın əsasları" dərslərini

hər şeyə ağılla, bir az da tərəddüdlə yanaşmasıdır. Onun üçün nə həyatda, nə də jurnalistikada tam ağı, yaxud başdan-başa qara rəng yoxdur. O, öz həyat əqidəsi haqqında çox səmimi etiraf etmişdir: "Mənim prinsipim heç də həmişə normal başa düşülməyən orta mövqedən çıxış etməkdir. Hesab edirəm ki, bu, həqiqətə dərk etmək və ona yaxınlaşmaq yoludur. Cəmiyyətin də, dünyanın da taleyi məhz bu orta yoldan keçir". Ona görə də filmləri, reportajları və publisistik materiallarında həyat birmənalı deyil, öz rəngləri ilə görünür. O, heç vaxt tamaşaçılara, yaxud dinləyicilərə öz nüfuzu ilə təsir etmir, heç kimə böhtan atmır. O, balanslaşdırılmış və yoxlanılmış məlumat paylaşmağı üstün tutur, amma nəticələri və mühakimələri oxucunun öz ixtiyarına buraxır.

Mənə, onun müəllif verilişlərində dəfələrlə qonaq, yaxud ekspert kimi iştirak etmək nəsib olub. Hər dəfə onun verilişlərində ünsiyyətin ziyalı tərzindən, bir aparıcı kimi yaratdığı sakit, rahat və eyni zamanda güvənli mühitdən zövq almışam. Onun çox parlaq və obrazlı danışığı, tamaşaçıni cəlb edən incə üslubu var. Bu gün ekranda görünən əksər teleaparıncılara, həтта məşhurlara belə nitq mədəniyyəti baxımından iradlar tutmaq

Fərid HÜSEYN

Dırnaqarası ölüm

Yazıçı və şairlər şəxsi həyatlarından başqa, bir də sənətkar ömrü yaşayırlar. Bəzən müəlliflər həyatlarındakı kədərli hadisə və faciələrdən yaradıcı uğur qazanmaq naminə sui-istifadə edib, sonralar mifləşəcək əzabkeş obrazlarını yaradırlar. Əzab çəkənə isə cəmiyyət tərəfindən daim rəğbət duyulur. Bəzən qələm sahibləri, həqiqətən də, acınacaqlı tale yaşayırlar. Məsələn, İosif Brodski həbs olunanda Anna Axmatova onun haqqında belə deyirdi: "Sarıbalaya tale düzəldirlər". Bəzənsə yaranmış miflər dırnaqarası, uydurulmuş olur. Haqqında danışacağımız Svetlana Boymun "Dırnaqarası ölüm" kitabında bir sıra mövzularla yanaşı, uydurulmuş miflərdən də bəhs olunur. Kitabın adı rus poeziyasının gümüş dövrünün unudulmaz simalarından olan, öz sözləri ilə desək, "həm səfil, həm özündən müştəbeh" Marina Svetayevanın Rayner Maria Rilkenin ölümünə yazdığı şeirin "Çoxdandır həyat və ölümü dırnağa almış" misrasının bir qədər elmi, bir qədər ironik, hətta deyirdim ki, daha yaradıcı formasıdır. Boymun bu kitabı "Giriş", "Müəllifin ölümü: ölümü arzulamaq və yazmağın daşını atmaq", "İnqilabçı şairin ölümü", "Şairinin ölümü" və "Nəticə: Tənqidçinin ölümü" adlı hissələrdən ibarətdir. Mövzuların genişliyini nəzərə alıb mətləbdən uzaqlaşmamalıdır. Bu unikal tədqiqat əsərinin giriş hissəsində Rolan Bartdan və Mişel Fukodan üzvi bəri dillərə düşən "müəllifin ölümü" ideyası, şair və yazıçıların uydurulmuş mifləri və s. araşdırılır.

Şəxsiyyət və yaradıcılıq

Məlumdur ki, bir çox hallarda sənətlə həyatın sıx bağlı olduğu fikri geniş yayılıb, bəzən şəxsiyyətlə onun yaradıcılığı bərabər qiymətləndirir, birinin naqis olmasının digərinə təsiri qeyd edilir. Ancaq belə düşüncələr bəzi həqiqətləri unudurlar. Axı dünyada Homer və Şekspir faktları var. Onlar haqqında söz düşəndə deyilir: belə müəlliflər olmayıb, onların adına çıxılan əsərlərini başqaları qələmə alıb. Hər iki yazar haqqında tam, dəqiq bioqrafik məlumat yox dərəcəsinədir. Ancaq biz onların bioqrafiyalarını bilmədən də əsərlərini sevmə və qiymətləndirmə bilirik. Yaxşı, əgər son dediyim fikir həqiqətdirsə, onda bəs bioqrafiyalar bizi niyə maraqlandırır?

Qeyd etməliyik ki, bioqrafiyalar şair və yazıçıların əsərlərinə qarşı müəyyən məqamlarda rəğbət və nifrət oyatsa da, onların yaradıcılığı barədə əsassız miflər də yarada bilər. Və bu miflər illər sonra da onlara qarşı dəqiq-düzgün münasibət formalaşdırmaqda oxuculara mane olur. Nəhayət, ayrı-ayrı xalqların ideal hesab elədikləri şair və yazıçı obrazları beyinlərdə klişeləşir və nəsillə nəsillə yazarlar uğur qazanmaq üçün onların yaşadığı həmin həyat tərzini lazım oldu-olmadı təkrarlamalı olurlar. Beləliklə, şairlik cəmiyyətdə bir rol şəklini alır, belə demək mümkünsə, teatrallaşır. Boym

Müəllif "mən"inə pərəstiş və korluq

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, müəllif "mən"inə pərəstiş bəzən kənara çəkilib böyük ədəbiyyat yarananların cəmiyyət və ədəbi mühit tərəfindən qəbul olunmasına gətirib çıxarır. Məsələn, fransız ədəbi tənqidinin metri sayılan Şarl Aqyüsten de Sent-Böv (1804-1869 – fransız ədəbi tənqidçi, ədəbiyyatşünas, ədəbi romantizm cərəyanının görkəmli nümayəndəsi, yazıçı, ssenarist) dövrünün üzde olan, inqilabçı, dissident, səfil söz adamları haqqında daim məqalələr yazır, ancaq müasiri olan böyük şair Şarl Bodlerin yaradıcılığına, belə demək

Bundan başqa, Boym kapitalizmin diktəsi ilə sənət adamlarının "mədəni repertuarı"nın da dəyişdiyini göstərir: "Artıq fotoqraf mühəndisə, peşəkar jurnalist şairə rəqib oldu, zaman-zaman ondan daha yuxarı mərtəbədə özünə yer elədi". Beləliklə, müxtəlif sahələrdə çalışanlar haqqında olan miflər dağıldı və ya əvəzləndi.

Yalançı inqilabçılar, yaxud xəbərsiz yanılanlar

Boy m haqlı olaraq vurğulayır ki, şair və yazıçıların mifinin yaradılmasında daha çox maraqlı olan müharibə görmüş, inqilablardan keçən və yaxud diktaturanın hökm sürdüyü ölkələrdir.

Eliota qədər və Eliotdan sonra

Tomas Eliot yazıçının öz şəxsi həyatını bütün əsərlərində qələmə almasını, bu aludəçiliyi bəyənmiş və deyirdi: "Şeir duyğuları sərbəst ifadə etməkdən ibarət deyil, onlardan imtina edir, poeziya şəxsiyyəti nümayiş etdirmək deyil, şəxsiyyətdən imtina edir". O vaxta qədər isə poeziya hissələrin, gündəlik yaşantıların ifadəçisi kimi başa düşülürdü. Vilyam Kurtz Vimsatt o dövrün yazar –oxucu münasibətini (1907-1975, amerikalı professor, ədəbi nəzəriyyəçi və tənqidçi) çox dəqiq ifadə edib: "Şairin şeirinin niyə və kimə, hansı qadına ithafən, hansı cəmənləkdə oturanda, hansı dostun, əzizin ölümünə" yazılması, onun bioqrafi

Sənət və mif

bu vəziyyətlə bağlı maraqlı bir fakt göstərir: "İnsanlar istəyir ki, şair aşiq olanda Vertersayağı tragik və dəli olsun, öləndə isə Şelli, Bayron, Lermontov, Puşkin tək faciəvi və qəhrəmana yaraşan şəkildə ölsün. Şair Viqni və ya Kits kimi tənha olsa da olar, amma Hüqo və ya Sibirə sürgün edildikləri yerə qədər onları müşayiət edən xanımları və pərəstişkarları ilə şairinə danışan dekabrist rus şairləri tək xalqa xidmət edən görkəmli şəxsiyyət, uzaqgörən siyasətçi və inqilabçı olsunlar".

Həqiqətdir ki, şəxsi həyatı uğursuz, faciələrlə dolu olan, inqilablarda ömür-gün xərcləyən şair və yazıçılara qarşı rəğbət hissi həmişə olub. Bunun təhlükəli tərəfi odur ki, belə həyat şəraitini sonradan cəmiyyət normaya çevirir. Alber Kamyu əbəs yerə demirdi ki, cəmiyyət özündən xəbərsiz olan sadistdir, o əzab çəkəni sevir. Əzaba qarşı rəğbət görün bəzi yaradıcı insanlara şüurlü şüursuz, uğur qazanmaq üçün məhv olmağa meyli olurlar. Bəzən bu bəlayə gənc yaşlarında sürüklənən, məhv olan bəzi yazıçı və şairlərin əzablı bioqrafiyasından başqa, heç nə qalmır, onlar əbədiyaşar nümunələr yaratmamış "faciəyə vurğunluqları" ucbatından heç olurlar. Nəticədə cəmiyyətdə şair, yazıçı ilə normal insanın həyatı fərqlənir, cəmiyyət öz qoynunda böyütdüyü yaradıcı insanlara bir fədai, fəqət anormal insan kimi baxır. Sanki cəmiyyət şairləri qurbanlıq kimi seçib ayırır. Özü də bu proses təbii olaraq baş verir.

mümkünsə, biganə qalarmış. Öz dövrünün canlı klassiki sayılan Marsel Prustsa istedadlı həmkarına qarşı Bövün bu cür münasibətini "korluq" adlandırır, (Bövə görə, yaradıcılıq şəxsiyyətdə aşkara çıxır, həyatda süst olanlar ədəbiyyatda da bir şey edə bilməzlər) əks arqument irəli sürürdü: "Şəxsiyyət yaradıcılıqda itir".

Təhkiyəçinin hökmü və müəllifin ölümü

Yaradıcı şəxsiyyətin şişirdilməsinin qarşısını almaq üçün XX əsrdə bir sıra avanqard axınların iddia etdiyi "müəllifin ölümü", "gözəgörünməz mən" kimi ifadələrin ədəbiyyatşünaslığa daxil olması heç də əsassız deyildi. "Müəllifin ölümü" ideyasının yaranmasının bir səbəbi də XIX əsr romançılığında birinci şəxsin dilindən danışılan, daha çox müəllif "mən"ini qabardan əsərlərin qarşısını almaq üçün idi.

Ədəbiyyat ölür, kapitalizm dirilir

Boy m maraqlı bir faktı da vurğulayır. O deyir ki, ədəbiyyatın dünyada son populyarlıq tarixi XIX əsrdir. Çünki ondan sonra radio, televizor, internet və s. yarandı və insanlar tərəfindən ehtiyac kimi qəbul edildi. Nəticədə kitabla ünsiyyət öz yerini başqa əyləncələrə verdi. Kapitalizm faktorları ədəbiyyata ciddi təsir elədi, artıq naşirlər də yazarları idarə etməyə başladılar. Onda ortalığa bir sual çıxır: Naşirlərin formalaşdırdığı yazıçıları hansı şəxsiyyət tipi ilə eyniləşdirmək mümkündür, onlar kimdirlər, belələrinin psixologiyalarını müəyyənəşdirmək üçün hansı meyar əsas götürülməlidir?

Çünki belə ölkələrdə şair obrazı siyasi, ictimai cəbhələrə gərəkli olur və yuxarılar onların şəxsiyyətdən öz amalları naminə yararlanırlar. Nəticədə şairləri daha çox meydanlarda, tribunalarda görürük, onların inqilabçı və həqiqət çarçısı obrazları, mifləri yaradılır. Meydanlarda görünməyən, pafosdan uzaq peşəkar yazıçılarsa, belə olan halda qiymətləndirilmir, kölgədə qalırlar.

Şairin ölümü

"Renessans dövründən XX əsrin ortalarına kimi, hətta bu və ya digər şəkildə bu günümüzədə də dəbdə olan "Romantik şair" obrazı var. Belə şairlərin bioqrafiyalarına yanaşma da çox vaxt düzgün olmur. Məsələn, ayrılıq şeirləri yazan Bayron haqqında deyirdilər ki, o sonradan ayrılacağına bilirmiş, yaxud ölümdən yazan Puşkin barədə belə bir fikir səsləndirilir ki, cavankən öləcəyini duymuşdu. Əslində isə, ölüm də, ayrılıq da həyat faktlarıdır, bu hadisələr sırası insanlının başına gələ bildiyi kimi, yaradıcı insanın da həyatında ola bilər.

Şairlərin mifləşmiş obrazına hətta onların özlərinin də qarşı çıxdığını Boy m maraqlı faktlarla göstərir. Onun fikrincə, Puşkinin "Yevgeni Onegin"də romantik şair Lenskni öldürməsi, Mayakovskinin "Futurist Mayakovskinin ölümü" məqaləsi, yaxud parodiya edilən qadın obrazının Marina Svetayeva yaradıcılığında "şairinin ölümü" kimi əks etdirilməsi, onların uydurulmuş, mifləşdirilmiş obrazları təmizləmək istəklərindən irəli gəlirdi.

fik məqamları oxucuları daha çox düşündürür, nəinki onun hansı poetik ənənələrdən, mədəni bağlardan yaranması, şeirin dil xüsusiyyətləri, bəşəri ideyası". Roman Osipoviç Jakobson isə (1896-1982, dilçi, ədəbiyyatşünas) şairin, yazıçının yaşadığı hadisələrə, bioqrafiyasına görə dəyərləndirilməsini yəhudi obrazı canlandıran aktyoru tamaşacıların döyməsinə bənzədir.

XIX əsr örnəyi

Tənqidçi Boris Tomaşevski (1890-1957, ədəbiyyatşünas, Puşkin yaradıcılığının araşdırmaçısı, yazıçı) isə yazıçıları iki qütbə – bioqrafiyası olanlara və olmayanlara (bioqrafiyası olan dedikdə, həbsdə olan, sürgün edilmiş, dissident, dünyadan nakam köçən və s. yazarlar nəzərdə tuturdu) ayırmağın mənasız olduğunu vurğulayırdı. Onun fikrincə, futuristlər öz bioqrafiyalarını əsərlərinə zərər daxil edirdilər.

1960-70-ci illərdə rus ədəbi tənqidinə yenilik gətirən Yuri Lotman və Lidiya Ginzburq (1902-1990, ədəbiyyatşünas, yazıçı, memuarist) da bu mənada Tomaşevsknin davamçıları idilər. Boy m bir məqamı da düzgün vurğulayır ki, Lotman, Mixail Qasparov (1935-2005, ədəbiyyatşünas, filoloq, antik ədəbiyyat və rus poeziyasının araşdırmaçısı, tərcüməçi), Ginzburq və Baxtin kimi tənqidçilər yazılarında daha çox rus ədəbiyyatının qızıl dövrünü misal gətirdiklərinə, araşdırdıqlarına görə, əsl həqiqətlərə, dəyişən zamana düzgün münasibət göstərə bilmirdilər. Bu da səbəbsiz deyildi, çünki həmin dövrdə Rusiyada modernist ədəbiyyat yaranırdı ki, o da "keçici həvəs", "cəfəngiyyət" adlandırılaraq inkar edilir, bu yeni cərəyanın müsbət tərəfləri qiymətləndirilmirdi. Beləliklə, modernizmin qarşısını almaz diktəsi ilə məlum miflər dağılır, yerinə başqaları yaranırdı.

anım

Adil Mirseyid - "Ruhlarla insanlar arasında" yaşayan şair

Kənan
HACI

Adil Mirseyidin cismani yoxluğundan sonra ilk kitabı çıxdı – "Ruhlarla insanlar arasında". Bu kitabın araya-ərsəyə gəlməsində onun qədim dostu, Vektor Elm Mərkəzinin rəhbəri Elçin İsgəndərzadənin böyük əməyi var. Bu kitab Elçin bəyin öz dostuna, qələmədəşinə bir vəfa borcudur. Kitabda şairin esseləri toplanıb. Bu esselər dünya incəsənətinin korifey rəssamları, yazıçıları haqqında yazılıb və Adil Mirseyidin zəngin biliyini, böyük istedadını, dünyaya, sənətə özünəməxsus baxışlarını əks etdirir.

Adil Mirseyid dekabrın 21-i dünyaya gəlib və elə həmin gün də onu sevənlər, dostları, həmkarları Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin Natəvan klubuna toplaşmışdılar ki, bu böyük insanı yad etsinlər. Bu gün həm də Adil Mirseyidin yeni kitabının təqdimatı idi.

Gözüm Adil Mirseyidi axtarırdı. Çünki mən bu tədbirə onunla görüşə gəlmişdim. Amma şair öz kitabının təqdimatına gecikirdi...

Onun haqqında yazdığım yazıda qeyd etmişəm, o, mənim gəncliyimin şairi idi. Şeirlərindən tanıdığım şairi ilk dəfə elektrik qatarında görmüşəm. Həmin günü bütün ayrıntılarına qədər xatırlayıram. Sulu qar yağdı, havada hüzn vardı...

Sonralar da tez-tez o fikrli şair elektrik qatarında rastına çıxırdı. Mənsə pəncərədən məchul nöqtəyə zillənən baxışları diksindirməyə ürək eləmədim. Başında miləmil kepka, əlində çanta, boynunda şarf, fikri-xəyalı uzaqlarda...

Neçə dəfə istəmişəm ki, yaxınlaşıb tanış olum, amma xəyallarını dağıdacağımdan ehtiyat etmişəm. Çox sonralar bunu Adil Mirseyidə deyəndə üzündə özünəməxsus bir təbəssüm yarandı və dedi ki, "çox nahaq" yaxınlaşmamısan, tanış olardıq, mən də darıxmazdım. Gülüşdük.

Mənə elə gəlir ki, bizim tanışlığımız elə həmin elektrik qatarından başlayıb. "Vağzal melanxoliyası"na da elə həmin qatarda tutulmuşam:

*Axşam qatırı tıtrayıb durdu,
adamlar baxdılar pəncərələrə,
amma ki, qatardan düşən olmadı,
havada qar qoxusu var,
sulu qar yağacaq, dostlar...*

Adil Mirseyid hiyləylə, kələklə dolu dünyanın içindən sakit bir çay kimi axıb gedən adam idi. Şeirlərində sevə-sevə təsvir etdiyi Xen çayı kimi... Onun kimi insanlar çox azdır. Sanki o, heç yaşa dolmamışdı, uşaq yaşında qalmışdı. Gülüşü də, sözü-söhbəti də, sevgisi də uşaq kimiydi: dumduzu, saf.

Anım mərasimini Elçin İsgəndərzadə giriş sözüylə açaraq Adil Mirseyidin Vektor Beynəlxalq Elm Mərkəzinin təsis etdiyi Şahmar Əkbərzadə adına Beynəlxalq mükafata layiq görüldüyünü bildirdi və diplomu şairin qızına təqdim etdi. Elçin bəy sonra Adil Mirseyid haqqında xatirələrini danışdı.

Tənqidçi Vaqif Yusiflinin çıxışındakı bir məqam yaddaşımda qaldı, o, dedi:

"Adil kasıb adam idi, bunu hamı bilir. Amma bu kitabdakı yazıları oxuyandan sonra demək olar ki, Adil Mirseyid dünyanın ən zəngin adamı idi".

Adil Mirseyidin ən yaxın dostlarından olan şair Səlim Babullaoglu çıxışında şairlə necə tanış olduğunu xatırlatdı və qeyd etdi ki, bu tanışlıq sonralar mütəmadi görüşlərə çevrildi. Səlim bəy Adil Mirseyidin dörd şeirini Ukraynada çap olunacaq "Azərbaycan poeziyası antologiyası"na daxil etdiyini də xüsusi vurğuladı.

Onun qələm dostları Yusif Savalan, Vəli Səyyadi, Oqtay Hacımusalı, Qulu Ağsəs və digərləri Adil Mirseyid yaradıcılığı haqqında danışdılar, onunla bağlı xatirələrini bölüşdülər. Şairin qızı Ayan Mirseyid atasının ruhuna göstərdikləri ehtiramı görə Adil Mirseyidin ailəsi adından tədbir iştirakçılıqlarına minnətdarlığını bildirdi.

Mənimə gözüm hələ də qapıda idi. Dəli bir ümidlə Adil Mirseyidin qapını açıb içəri girəcəyini və özünəxas təbəssümlə dostlarını salamlayacağını gözləyirdim...

Paytaxtın küçə və meydanlarını "bəzəyən" reklam lövhələri və xidmət obyektlərinin adlarının ana dilimizin normalarına uyğun olub-olmaması ilə bağlı vaxtaşırı monitorinqlər keçiririk. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, bu sahədəki qüsurları arasdırıb, işıqlandırmağımıza baxmayaraq, vəziyyət dəyişməz olaraq qalır.

Bu dəfə də şəhərin bir neçə küçəsində reklam lövhələrinin vəziyyətini araşdırdıq. Gördüyümüz mənzərə heç də ürəkaçan deyil. Şəhərin mərkəzi küçələrindən olan Rəşid Behbudov küçəsi hərəkətin intensiv olduğu yerlərdən biridir. Bununla belə, hər gün yüzlərlə insanın keçdiyi bu küçədəki reklam lövhələrində "Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında" Qanunun tələbləri kobud şəkildə pozulur. Qanunun 7-ci maddəsinə əsasən, ölkə ərazisindəki bütün reklam və elan lövhələrinin mətni Azərbaycan dilində yazılmalıdır. Yalnız zəruri hallarda dövlət dili ilə yanaşı, başqa dillərdən də istifadə mümkündür. Bundan başqa, əcnəbi dildə olan mətnin tutduğu sahə Azərbaycan dilindəki qarşılığının tutduğu sahədən böyük olmamalı və Azərbaycan dilindəki yazıdan sonra gəlməlidir. Ancaq Rəşid Behbudov küçəsində rastlaşdığımız reklam lövhələrində bu qanunun tələblərinin aşkar şəkildə pozulduğunu müşahidə etdik. Elə qarşılaşdığımız "Enjoyment" geyim mağazası da bu qəbildəndir. Azərbaycan dilinə tərcümədə "Həzz" mənasını verən bu sözün xarici dildə yazılmasının səbəbini anlamaq çətinidir.

"Sony Center" də bu küçədə yerləşir. Dünyaca məşhur markanın distribütorluğunu həyata keçirən bu firma, Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, ölkənin rəsmi dilinə qarşı biganə münasibət göstərir.

Küçə boyu hərəkət edərkən, demək olar ki, milli adlara rast gəlmirik. Alt-alta yerləşdirilmiş iki elan diqqətimizi çəkir. "Kinder Style" uşaq gözəllik salonuna aid bu sözlər, əslində "Uşaq üslubu" kimi tərcümə olunmalıdır. Adından da anlaşıldığı kimi, uşaqlara xidmət göstərən bir obyektə xarici adın seçilməsi nəticədə uşaqların kiçik yaşlardan ana dilinə qarşı ögey münasibətinə gətirib çıxarır.

Rəşid Behbudov küçəsindən 28 may küçəsinə keçirik. Burada da reklam lövhələrinin vəziyyəti "qonşusundakından" yaxşı heç nə ilə fərqlənmir. "Music Gallery" firmasının böyük reklamı yəqin ki, şəhər sakinlərinin də diqqətini cəlb edir. "Royal collection" adlı şirkətin adının yazıldığı bö-

yük lövhəni də misal göstərə bilərik. Bu reklamlarda Azərbaycan dilində bir dəfə də olsun söz tapmaq mümkün deyil. Mağaza adlarının orijinalda olduğu kimi yazılması əlifbamızda olmayan "w", "sh", "u", "r" kimi hərflərdən istifadəyə gətirib çıxarır ki, bu da öz növbəsində, bu dilləri bilməyən sakinlərin həmin adları düzgün tələffüz etməsində çətinlik yaradır.

bərsiz olduqlarını, heç bir dövlət qurumu tərəfindən məsələ ilə bağlı irad bildirilmədiyini qeyd etdilər.

Bildirək ki, bu kimi hallar yalnız "Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında" qanunun 7-ci maddəsinin deyil, eyni zamanda "Reklam haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu"nun 6-cı maddəsinin də tələblərini pozur.

Məsələ ilə bağlı "Mirsə Ələkbər Sabir Fondu"nun prezidenti Sevda Tahirlinin də münasibətini öyrəndik. O, Azərbaycan dilinin tətbiqi zamanı yol verilən xətalara bağlı fondun mütəmadi olaraq monitorinqlər apardığını bildirdi: "Sırr deyil ki, hazırda cəmiyyətin müxtəlif sahələrində dilimizin tətbiqi zamanı mütəmadi olaraq bir çox neqativ hallara yol verildiyinin şahidi oluruq. Bunlara TV-radio məkanında, internet saytla-

Reklamların əcnəbi dili

Araşdırma apardığımız digər küçələrdə də eyni problemlərin olduğunu gördük. "Game Club", "İrşad electronics" "Alcatell one touch" kimi mağazaların reklam lövhələri qanunların pozulması ilə tərtib edilib. Maraqlısı odur ki, yalnız geyim mağazaları, xidmət və iaşə obyektləri deyil, dil kurslarının elanları da yazı qaydalarının ciddi şəkildə pozulması ilə müşayiət olunur. Kustar üsulla hazırlanmış, şəhərin gözəlliyini və Azərbaycan dilinin normalarını pozan plakatlardan heç danışmağa dəyməz. "Navastroyka", "Plintus", "Abyekt" kimi sözlər yazılmış müxtəlif ölçülü karton lövhələr buna nümunə kimi göstərilə bilər.

Problem yalnız yuxarıda sadaladıqlarımızla bitmir. Bununla yanaşı, orfoqrafik səhvlərlə zəngin olan say-sız-hesabsız reklam lövhələri az deyil. "Gəlinlik paltarları" əvəzinə "Gəlinlik paltarları" yazısı bunlardan yalnız biridir.

Mağaza sahibləri ilə söhbət zamanı məlum oldu ki, onlar bu üsulla daha çox müştəri cəlb etmək istəyirlər. Bundan başqa, müsa-
hiblərimiz qanunlardan xə-

nda, hər növ xidmət sahələrinin reklam və elanlarında, eləcə də digər sahələrdə rast gəlinir. Vəziyyət ciddi həyəcan, haqlı narahatlıq yaratdığından bu sahədə vəziyyəti düzəltmək üçün layihə üzərində çalışırıq. Məqsədimiz Azərbaycan ədəbi dilinin müasir dövrdəki vəziyyətinin monitorinqini keçirməkdir. Doğrusu, ötən iki il ərzində bu sahədə bəzi addımlar atılmış və inşallah, nəsb olarsa, bundan sonra da bu məsələni diqqətdə saxlamaq niyyətindəyik. Vəziyyətin nə dərəcədə gərgin və problemin hansı səviyyədə olduğunu diqqətə çatdıraraq ictimailəşdirmək, qüsurların aradan qaldırılması yönündə aidiyyəti qurumlara kömək göstərmək istəyirik. Əlimizdə bir çox faktlar var. Çox istərdik ki, gerçəklik daha ürəkaçan olsun, dilimizdə yol verilən yanlışlıqlar, bilərəkdən ya bilməyərəkdən, laqeydləkdən və ya diqqətsizlikdən yaranmış problemlər tez bir zamanda aradan qalxmuş olsun. Bu gün əhəmiyyət vermədiyimiz hansısa bir məqam dilimizdə kök salarsa, sabah onu dilimizdən çıxarmaq daha çətin olacaq. Ona görə də, vaxtında, zamanında həyəcan təbilini çalmaq, bu məsələyə insanların diqqətlərini yönəltmək lazımdır".

Rövşən DANYERİ

Sahin ƏLƏSGƏROV

Tərcümə sənəti dünya mədəniyyəti incilərinin yayılmasına xidmət edir. Aleksandr Sergeyeviç Puşkin tərcüməçiləri əbəs yerə “mədəniyyətin poçt atları” adlandırmırdı.

Orta əsr ərəb ədəbi tənqidçilərdən olan Cahiz tərcümənin bir sənət kimi mövcud olmadığını iddia etsə də, ərəb dilində elə həmin dövrə aid sayısız-hesabsız tərcümə nümunələrinə rast gəlirik. I və II Abbasilər dövründə böyük bir tərcümə irsi yaranmışdı. Bərməkilər sülaləsinin hakimiyyəti zamanı “Min bir gecə” nağıllarının, “Kəli-lə və Dimnə”nin ərəb dilinə tərcümə edilməsi buna əyani sübutdur.

Qonşu müsəlman ölkələri ədəbiyyatının və yunan elmi-mədəni irsinin ərəb dilinə tərcüməsi əl-Xarəzmi, Əhməd ibn Məhəmməd əl-Fərqani, Cəfər ibn Məhəmməd əl-Bəlxı, əl-Fəzl ibn Hatəm ət-Təbrizi, Əbu Bəkr Zəkəriyyə ə-Razi, əl-Kindi Yaqub ibn İshaq və Əbu Nəsr əl-Fərabı kimi alimlərin adları ilə bağlıdır.

Lakin alman dilçi alim Vilhelm fon Humbolt istənilən növ tərcüməni həlli mümkün olmayan məsələnin yoluna qoyulması üçün edilən cəhd kimi qiymətləndirir.

Ən çətin tərcümə bədii, fəlsəfi və dini mətnlərin tərcüməsi hesab edilir. Bəzən ayırı-ayrı sözlərdə elə dərin məna ifadə olunur ki, tərcüməçi əsərin tərcüməsi əvəzinə yeni əsər yaratmaq məcburiyyətində qalır. Bədii əsərlərin ikinci dildən tərcüməsi zamanı isə çətinlik ikiqat artır. Çətinliklər də öz növbəsində səhvlərə gətirib çıxarır.

Mixail Lukoninin “Приду к тебе” (“سأعود إليك”) şeirinin Yusif Əbdüləziz Əli tərəfindən ərəb dilinə tərcüməsində ayırı-ayrı səhvlərə rast gəlinir. Rus ədəbiyyatında hərbi vətənpərvərlik mövzusunun söhbət açarkən Mixail Lukoninin yaradıcılığını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. “Приду к тебе” şeri əsgərin anasına müraciətidir.

Misal olaraq şeirdən bir parça götürək və onu ərəb və ingilis dillərində olan tərcümələri ilə müqayisə edək. Qeyd edək ki, şeir ərəb dilinə məhz ingilis dilindən tərcümə edilmişdir:

Ты думаешь:
Принесу с собой
Усталое тело своё.
Сумею ли быть тогда с тобой
Целый день вдвоём?
Захочу рассказать о смертном дожде,
Как горела трава,
А ты -
и ты жила в беде,
Тебе не нужны слова.
Про то, как чудом выжил,
начну,

Как смерть меня обожгла.
А ты -
ты в ночь роковую одну
Волгу переплыла.
Спеть попрошу,
а ты сама
Забыла, как поют...

أنت تظن
أنني سأعود
مرهقاً ومنهكاً
مذهولاً من فظائع الحرب
مثلهاً لأن أحكي
عن الجحيم الملتهب
عن القذارة والألم والدم
الذي سوف أقوله
— كما لو كان حقي -
هو عن الموت المتقشّي و المتزايد
لكنك ذات ليلة حالكة
سبحت عبر نهر “الفلجاء” إلى الحياة
لقد نلت نصيبك من الأيام القاسية
بسبب العهود التي تراعيها

Şeirin ərəb dilinə tərcüməsini orijinalı ilə müqayisə etməzdən öncə onun ingilis dilində olan variantı ilə tutuşduraq:

You think
I'll come back
Weary and spent,

Tərcümənin tərcüməsi və ya suyun suyu

obsessed with the horrors of war,
eager to tell
of the burning hell,
of dirt, and pain, and gore
That I'll speak,
As if it were my right,
Of Death waxing rife.
But you yourself one shuttered night

The Volga swam to life.
You had your share
Of evil days,
For words what do you care!
Müqayisə göstərir ki, ərəb dilinə tərcümə şeirin ingilis variantına uyğun gəlidiyi halda, ingilis dilinə tərcümə aşağıda göstərilən və tərcümə zamanı buraxılmış bəzi misraları çıxmaq şərti ilə orijinala adekvatdır:

Сумею ли быть тогда с тобой
целый день вдвоём?
вə
Спеть попрошу,
а ты сама забыла, как поют.

Lakin şeirin rus dilində olan orijinalının ərəb dilinə tərcüməsi ilə müqayisəsi zamanı uyğunsuzluqlar üzə çıxır. Ərəb dilində feillər şəxslər üzrə təsriflənərkən istər keçmiş, istərsə də indiki-gələcək zamanda ikinci şəxs qadın cinsinə müraciət göstərən konkret qrammatik formadan istifadə edilir. İngilis dilində belə forma mövcud deyil. Buna görə də,

“You think ” cümləsi ərəb dilinə “أنت تظن” kimi, yəni kişi cinsində tərcümə edilib. Əslində isə “sən düşünürsən” dedikdə, müəllif ananın düşündüyünü nəzərdə tutur. Bu səbəbdən ərəb dilində bu cümlə “أنت تظنين” şəklinə olmalıdır. Belə hal sonrakı misralarda, feil keçmiş zamanda işləndə də nəzərə çarır:

а ты, ты в ночь роковую одну
Волгу переплыла.
لكنك ذات ليلة حالكة
سبحت عبر نهر “الفلجاء” إلى الحياة
Göründüyü kimi, “ты переплыла” (“سبحت”) “ты переплыл” (“سبحت”) kimi tərcümə edilib. Səbəb isə odur ki, ingilis variantı olan “you swam”

həm kişi, həm də qadın cinsini bildirir. Həmçinin “и ты жила в беде” ifadəsi ingilis dilinə “you had your share of evil days” şəklinə tərcümə edildiyindən ərəb dilində olan variantda səhvə gətirib çıxarıb. لقد نلت نصيبك من الأيام القاسية cümləsində feil və bitişən əvəzliyin hərəkəsi “kəsrə” əvəzinə “fəthə” olub. Şeirin əsas məğzini əsgərin anaya müraciəti təşkil etsə də, səhvlər nəticəsində müraciət sanki hansısa bir kişiye olunub. Bundan əlavə, “Спеть попрошу,
а ты сама забыла, как поют” sətri ümumiyyətlə tərcümə edilməyib. Qeyd edək ki, “забыла” feili özü də müraciətin kimə edildiyini bildirir.

Şeirin başqa bir parçasını müqayisə edək:
Но лучше прийти
с пустым рукавом,
чем с пустой душой.

Yet better to come
with an empty sleeve
than with an empty soul!

مع ذلك، فإنه من الأفضل
أن تأتي بيد فارغة
على أن تعود بروح خاوية
“Пустой рукав” ingilis dilinə “an empty sleeve”, ərəb dilinə isə “كم فارغ” əvəzinə “يد فارغة” (“пустая рука”) kimi tərcümə olunub.

İngilis dilindən ərəb dilinə tərcümə olunmuş rus ədəbiyyatı nümunələrində bəzən əsər qəhrəmanının xarakterinin açılmasında mühüm rol oynayan müəyyən söz və ifadələr buraxılır. Məsələn, Vladimir Boqomolovun “Кругом люди” (“Adam içində”) hekayəsində (ingilis dilindən tərcümə edən: Əli Uveydə əl-Azuri) qəhrəmanın geyimi belə təsvir olunur:

“Одега бедно, ... на голове серый обтерханный платок”
ملابسها رثة... و على رأسها منديل رمادي اللون

Tərcümə zamanı “обтерханный” sözü buraxılıb.
Anton Çexovun “Отец” (“Ata”) hekayəsində (ingilis dilindən tərcümə edən: Hissa İbrahim əl-Əmmar) belə bir cümlə var:

“Отец снял свои неуклюжие, бурые, очевидно чужие сапоги и стал примеривать новую обувь”.
خلع الأب حذاءه المستعمل البالي وجرب الحذاء الجديد

Bu cümlədə “очевидно чужие” birləşməsi tərcümə edilməyib.
Eyni hekayədə:
“- Да, наш Саша хороший человек, - сказал Борис.
- Великолепнейший! Все вы у меня золото: и ты, и Гриша, и Саша, и Соня.”

أجل إنه طيب. قال بورنكا -
رائعون! أنتم جميعاً ذهبٌ أصلي -
Birinci sətirdə “Саша” adı tərcümə olunmayıb. İkinci sətirdə isə “великолепнейший” sözü ərəb dilinə cəm şəklinə tərcümə edilib. Bundan başqa, “Борис” adı heç bir əsas olmadan “Боренька” şəklinə tərcümə edilib. “и ты, и Гриша, и Саша, и Соня” sözləri isə ümumiyyətlə buraxılıb.

Eyni hekayədə:
“Он и по-французски, и по-немецки говорит”

“انه يجيد الفرنسية والإنجليزية”
“По-немецки” sözü “по-английски” kimi tərcümə edilib. Burada qeyd etmək yerinə düşər ki, o vaxtlar aristokratlar arasında fransız və alman dilləri ingilis dili ilə müqayisədə daha geniş yayılmışdı.

Analoji qüsurulara orijinal ingilis dilində olub rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə edilən əsərlərdə də rast gəlinir. Nümunə olaraq Aqata Kristinin “Qatardakı qız” hekayəsini (rus dilindən tərcümə edən: Məhəmməd Salur) götürək. Məsələ ondadır ki, hekayə rus dilinə bir neçə dəfə tərcümə olunub. Lakin bu tərcümələrin bəzilərində aşkar səhvlər var. Azərbaycan dilinə tərcümə zamanı da məhz rus dilində olan səhv variantlardan birinə istinad edilib. Nümunələrə baxaq:

Yes. That is, if there is a suitable boat.

Да. То есть если найду подходящее судно (ingilis dilindən tərcümə edən: Pavel Rubtsov)

Да. Для этого,

кажется, нужна хорошая лодка (ingilis dilindən tərcümə edən: O.Batanova)

Bəli. Deyəsən, bunun üçün yaxşı qayıq lazımdır (rus dilindən tərcümə edən: Məhəmməd Salur)

İngilis dilində “boat” sözünün həm “gəmi”, həm də “qayıq” mənası var. Lakin əsərin qəhrəmanı Corc Roulend Britaniyadan Avstraliyaya qədər olan məsafəni qayıqla səyahət edə bilməzdi. Məhz bu üzündən Azərbaycan dilinə tərcümə zamanı da eyni səhvə yol verilib. Digər bir nümunəyə baxaq:

Perth - too far away - Putney Bridge - too near
Перт - слишком далеко.
Путни-Бридж - слишком близко (Pavel Rubtsov)

Персия - слишком далеко,
мост Патни - слишком близко (O.Batanova)

İran, çox uzaqdır. Patni körpüsü isə hədsiz yaxındır.

Pert - Qərbi Avstraliya ştatının paytaxtıdır. O.Batanovanın tərcüməsində isə İran kimi göstərilib. Qeyd etməliyik ki, Corc Roulend Britaniya koloniyalarından birinə getmək istəyir. İran isə heç vaxt İngiltərənin koloniyası olmayıb.

Yuxarıda göstərilən misallardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, istər ikinci dildən, istərsə də orijinaldan tərcümə edən şəxs yalnız tərcümə etdiyi dili deyil, o dildə danışan xalqın və o dilin istifadə edildiyi ölkənin tarix, coğrafiya və mədəniyyəti ni də bilməlidir. Həmçinin Maksim Qorkinin təbirincə desək, tərcüməçi əsərlərini tərcümə etdiyi müəllifin heç olmasa, ən məşhur əsərləri ilə yaxından tanış olmalıdır ki, onun yaradıcılıq ruhunu qavraya bilsin.

Mixael SVİLLİŇ
(Görkəmli alman sinxron tərcüməçi)

Tərcüməçi peşəsi həmişə (yaxud ən azı son bir neçə nəslin həyatı boyu) ictimai şüurda sanki ikili mövqeyə malik olub.

Bir tərəfdən, tərcüməçi iki dili bilməsi sayəsində başqalarının, hətta, ən sadə informasiyanı əldə etmək imkanından məhrum olduqları vaxtda, "adi adamlar" qarşısında öz üstünlüyünü nümayiş etdirirdi və "dəmir pərdə"nin mövcud olduğu dövrdə ölkənin sınavı sakinləri üçün etibarlı şəkildə bağlanmış ünsiyyət kanalları sinxron tərcüməçilər üçün açıq idi...

Amma digər tərəfdən, tərcüməçi peşəsi ilk baxışda "orta meşşanlarda" (üstəlik, karyera sahəsində uğur qazanmış məmurlarda) daha çox mənfi xarakterli assosiasiya doğururdu. Tərcüməçi həmişə qaçaqçaqda idi, ona tək-cə tərcümə eləməyi yox, birinin çamadanını daşımağı, digəri üçün alış-veriş etməyi, üçüncüsünə, Allah bilir, hansısa xidməti göstərməyi əmr edə bilərdilər...

Üstəlik də, "kapitalist dünyası" tərəfindən daim təhlükə gözləndiyi ilə bağlı ideologiya qeyd-şərtsiz olaraq hər bir tərcüməçinin şəxsində düşmənin mümkün təsir agentini, ən azı, sadəcə, ziyankar, casus, bir sözlə, "xalq düşməni" görməyə məcbur idi. Bu dinc peşənin bir çox nümayəndələri yad qüvvələrlə əlaqədə günahlandırılıb o vaxtlar üçün adi olan repressiyaya məruz qalmışdı...

Sinxron tərcüməçi peşəsinə gəlişin yolları çox müxtəlifdir. İkidilliliyin geniş yayıldığı ölkələrdə sinxron tərcüməçilər üçün, demək olar, bitib-tükənməyən "təbii ehtiyat" var, belə adamların hər birinin tərcüməçiliyə yolu açıqdır. Sərbəst səyahət etmək, fərdi qaydada beynəlxalq əlaqələr üçün açıq olmaq imkanı peşəkar tərcüməçilər korpusunun yetişməsi üçün şərait yaradır...

Əlbəttə, sinxron tərcümə ilə məşğul olanların peşə yolu çox müxtəlif və enişli-yoxuşludur. Çünki onların iştirak etdikləri tədbirlərin mövzusu, demək olar, qeyri-məhdudur. Həyatda hər şeydən baş çıxaran mütəxəssislər yoxdur, amma tanınmış universal tərcüməçilər (ingiliscə "allroundmen", almanca "generalisten") var ki, onların da universalizmi hər şeydən xəbərdar olmaları deyil, qabiliyyətlərini ciddi özünəməzarət altında daimi şəxsi təhsillə birləşdirmələri nəticəsində qazandıqları zəngin və hərtərəfli təcrübədir.

Tərcüməçilərin peşə yolu

Bütün cəlbədiciliyinə və səmərəliliyinə baxmayaraq, sinxron tərcüməni tərcüməçilik sənətinin zirvəsi saymaq olmaz. İndi ən yüksək səviyyədə məsul danışıqların keçinə bilmədiyi yüksək peşəkarlıqla edilmiş ardıcıl tərcümə (bu isə XX əsrin ortalarına qədər dillərarası şifahi ünsiyyətin, demək olar, yeganə üsulu olaraq qalırdı) öz əhəmiyyətinə görə sinxron tərcümə ilə eynidir. Üstəlik,

yazılı tərcümənin müxtəlif formaları – yüksək səviyyəli elmi tərcümələr, həmçinin, yaxşı alınmış poetik, dramaturji və s. tərcümələr) də mövcuddur. Unutmaq lazım deyil ki, sinxron tərcüməçilərin əksəriyyəti "doğma" fəaliyyət sahəsində ilişib qalmır, özlərini tərcümənin digər sahələrində, o cümlədən yazılı tərcümədə də uğurla sınayırlar, Qərb təcrübəsində qəbul olunmuş peşə fərqlərini

- "interpreter – translator", yaxud "interpretite – traducteur", "Dolmetscher – Jbersetzer", "tolk – vertaler" və s. – isə çoxdan aradan qaldırıblar.

Tərcüməçi peşəsi ziddiyyətlərlə doludur, bu peşəni seçən adamı heç də asan həyat gözləmir. Amma tərcüməçilik, digər azsaylı sənətlər kimi, onlara öz dünyagörüşlərini genişləndirməyə, insanlarla əlaqələr qurmağa, həyat təcrübəsi qazanma-

ğa gözəl şərait yaradır. Sinxron tərcüməçilərin peşəkar birliyi öz üzvlərində kollegiallıq, qarşılıqlı hörmət, məsuliyyəti bölüşmə hissi yaradır, buna da həmin sahəyə xas olan nəsillərin varisliyi – yaşlıların öz təcrübələrini gənclərə öyrətməyə, gənclərinə yaşlıları əvəz etməyə hazır olmaları – yardım göstərir.

Tərcüməçi peşəsini seçmiş gənc heç də ömrü boyu həmin peşənin çərcivəsi daxilində qalmaqda məhkum deyil. Bu yolda qazanılmış bilik, vərdiş və insani əlaqələr, heç şübhəsiz ki, hər hansı digər fəaliyyət sahəsində – siyasətdə, diplomatiyada, jurnalistikada, elmdə, pedaqogikada, hüquqşünaslıqda, informatikada və yaxın gələcəkdə meydana çıxacaq, hələlik məlum olmayan başqa ixtisaslarda çalışan zaman faydalı olacaq.

Linn VİSSON
Harvard Universitetinin professoru

Dilin quruluş xüsusiyyətləri və prinsipləri, əsasən, onun daşıyıcılarının ətraf aləmi və nəticədə xalqın bütün mahiyyətini necə qavradıqlarını əvvəlcədən müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Amerikada çox məşhur olan linqvistika nəzəriyyəçisi B.Uorf yazırdı ki, "müxtəlif dillərin daşıyıcıları faktları və hadisələri müxtəlif cür qavrayırlar, çünki həmin faktlar və hadisələr onların dillərində fərqli şəkildə ifadə və formulə edilir". Tərcüməçi isə mütləq bilməlidir ki, "dilin qrammatik quruluşları (leksik elementlərdən fərqli olaraq) o əşyanın və hadisənin həmin dilin ifadə etməli olduğu cəhətlərini əvvəlcədən müəyyənləşdirir..."

...Ən görkəmli çağdaş linqvistlərdən biri olan R.Yakobsonun qeyd etdiyi kimi, "dilin daşıyıcıları öz diqqətlərini onların doğma dillərindən söz şifrələmə zaman zəruri saydıqları elementlər üzərində cəmləşdirirlər". Bu bir dildən başqa dilə tərcümə zamanı – o dillərin birindəki müəyyən sözlər digərində, digərindəki müəyyən sözlər isə əvvəlkində olmayanda – böyük çətinliklər yaradır...

Mədəniyyətlərin tərcüməsi

Əgər tərcümə bir çox cəhətlərdən oxşar olmayan mədəniyyətlərin nümayəndələri üçün nəzərdə tutulubsa, idiomatik səslənə, amma eyni zamanda orijinalın koloritini və məqamlarını saxlaya bilərmi? Bizə belə gəlir, saxlayar, həm də böyük ölçüdə saxlayar. Bu, həyatı, bir ölkənin psixologiyasını, tarixi inkişafını xarakterizə edən sözlərin çox vaxt digər dillərdə ekvivalenti olmamasından da asılı deyil. Hətta, linqvistik nəzəriyyələrdən birinin tərəfdarları hesab edirlər ki, bu cür ekvivalentlərə bir neçə dildə rast gəlmək mümkün olsa da, bunlar xüsusi adlardan, coğrafi və elmi-texniki adlardan, həm də ayların və rəqəmlərin adlarından ibarətdir.

Amma ekvivalentlər də, prototiplər və əvəzedicilər də başqa-başqa şeylərdir. Əgər bir termin müəyyən sözün ilkin dildə doğurduğu assosiasiyayı tamamilə çatdırma bilmirsə, tərcüməçinin hər hansı mədəni konnotasiyaya (gizli məna – tərc.) ümidini itirməyə əsası yoxdur.

...İlkin dildə bu və ya digər hadisə nə qədər xarakterik və nadirdirsə, görkəmli Amerika tərcüməçisi P.Luryenin "mədəniyyətlər ekvivalenti" axtarışı hesab etdiyi problemlər bir o qədər çətin həll olunur.

Tərcüməçi mədəniyyətlər arasında tərcüməçi qismində həddən artıq əhəmiyyətli rol oynayır. Qərb biznesmenlərindən birinin dediyi kimi, "əcnəbi dili bilmək olar, amma mədəniyyət məsələsində ilişib qalırsan". A.Şveytser də özünün nəzəri əsərlərində bunu qeyd edirdi: "Tərcümə tək-cə dillərin yox, həm də mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsidir... Tərcümə prosesi yalnız dillərin deyil, üstəlik, mədəniyyətlərin də sərhədini "keçir".

Bu gün mədəniyyətlər arasındakı fərqlərin ölçülü-biçili şəkildə hesaba alınmasına kəskin tələbat tərcüməçilərin əksəriyyəti tərəfindən yaxşı dərk edilir. Təəssüf ki, onlardan bəziləri gerçəklikdə belə hesab edirlər: tərcüməçi hər hansı xalqın "dilini öyrənib",

həmin xalqın mədəniyyətinə də gec-tez istər-istəməz vaqif olacaq, doğma dilində isə həmişə o dilin münasib qarşılıqlarını tapacaq. Tələskənlik, xüsusilə, tanış olmadığı əcnəbi anlayışlarla qarşılaşanda öz mədəniyyətində lazımını assosiasiyaları axtarıb tapmaq üçün camii bir neçə saniyə vaxtı olan sinxron tərcüməçilərə aiddir. Bununla yanaşı, onların biliklərindəki çatışmazlıqlar tək-cə linqvistik yox, həm də psixoloji və siyasi münacişələrlərdən, bütün bunların nəticəsi kimi, xalqlar arasındakı qarşılıqlı anlaşmazlıqlardan yaranır...

...Amma axtarışlar zamanı tək-cə keçilmiş yollardan istifadə olunmur, həm də mədəniyyətlər arasında yeni körpülər qurulur. Bunsuz tərcüməçinin peşəkar fəaliyyəti, sadəcə, mənasız məşğuliyyət olardı. Tərcüməçi işini öz dilində yaxşı yerinə yetirməyə çalışaraq hər dəfə iki daimi problemlə qarşı-qarşıya qalır: hər hansı natiqin tək-cə sözlərini və ideyalarını deyil, həm də onun mənsub olduğu xalqın mədəni həyatının koloritini düzgün çatdırmalıdır. Bu məsələnin həlli tərcüməçilik işini çətin, amma həqiqətən maraqlı, bununla yanaşı, həm də nəcib bir peşəyə çevirir.

1999

Tərcümə etdi:
N.ƏBDÜLRƏHMANLI

Sözə, bədii mətnlərə tarixin bütün dövrlərində ehtiyac olub. Söz – zamanın biləyindən yapışan, onun nəbzini yoxlayan bir təbib olub həmişə. Gərdişin əli hər yerdən üzüləndə, dünya qələmin gücünə, bədii sözə söykənib. Bunu zaman-zaman sınaqlardan keçən ədəbiyyatımız da təsdiqləyir. Təəssüf ki, yazılan gözəl əsərlərlə yanaşı, bu günün mənzərəsi fonunda yaşanan xaos bir söz bumuna da şahid oluruq. Bu, əsl sözə qiymət verən oxucularda bir xəyal qırıqlığı yaradır. Ədəbi mühitdə yaşananlar, məsələn, yaşından, təcrübəsindən, istedadından asılı olmayaraq, romançılığa aludə olmağın bu gün bir dəb halını alması, nəticədə sözün urvatdan düşməsi ədəbiyyatsevərləri məyus edir. Belədə klassiklərimizin tarixin dolanbaclarından keçib gəlmiş əsərlərinə bir daha üz tutmağa dərin ehtiyac duyulur. Bu baxımdan, bu nömrəmizdən başlayaraq, böyük sənətkarlarımızın əsərlərindən örnəklər verməyi planlaşdırırıq. Azərbaycan aşiq ədəbiyyatının ən məşhur şairlərindən Aşiq Ələsgərin şeirləri ilə bu missiyamızı davam etdiririk.

Allahın adı ilə

İbtidada "əlif" – Allah,
"Be" – birliyə dəlalətidi.
"Te" – təkdi vahidi-yekta,
Arif bu elmə bələddi.

"Se" – sabitdi doğru yola,
"Cim" – ucadı, bax calala,
"He" – mehribandı halala,
Münkir ondan xəcalətidi.

"Xe" – birdi xalığı-əkbər,
"Dal" – doğru doqquz fələklər,
"Zal" – zikr eylə dildə əzbər,
"Re" – rəsulumuz Əhməddi.

"Ze" – zəbanı aç xudaya,
"Sin" – salam et, getməz zaya,
"Şin" – şövq elə o mövlaya,
Qeyri söhbət məsiyətdi.

"Sad" – səbri şahı-heydərə,
"Zad" – zərbin vurdu Əntərə,
"Ta" – tərif çıxdı göylərə,
Ağam kani-şücaətdi.

"Za" – zülm edəcək düşməne,
"Eyn" – həyatı-çəşməne,
"Geyn" – gül-ğülü-dövrənə,
"Fe" – fəna, "qaf" – qiyamətdi.

"Kaf" – "kun" ilə tutub qarar,
"Lam" – lal, necə hesab verər,
"Mim" – möminə yol göstərər,
İsmi-paki Məhəmməddi.

"Nun" – nida eylər hər zaman,
"He" – hamıya yetər fərman,
"Vav" – vay deyər, yatma, oyan,
Sanma səhni-zərafətdi.

"Lam – əlifla" – birdi Allah,
"Ye" – yekdi adil padişah.
Ələsgər, tutduğun günah
Bağışlansa, çox hörmətdi.

Peyğəmbərin meracı

Aşıqlar qövlilə, arifü aqıl,
Dörd dəfə peyğəmbər meraca getdi.
Otuz altıyla cəm olubdu on yeddi,
Xəstə dilim bu yollara bələddi.

Şiə məzhəbində sülüdin beşdi,
Üç müqərrər mələk bilmədi, keçdi.
Fərmani-qüdrətdən nida yetişdi:
– Həbibim, nələynin ərsə zinətdi.

Hər yandan səs gəldi:

"Ya Məhəmmədə!"

Məscidi-Əqsaya yetişdi səda.
Musa ərz eylədi: "Ey bari xuda,
Nə qurğu mənzilət, nə fəzilətdi!"

Qüdrətdən ucalan zülm ilə enməz, Haqdan yanan çıraq bad ilə sönməz

Haqdan peyğəmbərə yetişdi salam,
Gəldi şirü birinc, qoyuldu taam,
Üz tutdu dərgaha həyyi-layənam:
– Yalqız taam yemək bizə əziyyətətdi.

Pərdəyi-hicabdan bir dəst gəldi,
Taamı yedilər, almanı böldü.
Nütfəsi, xilqəti, zatı gözəldi,
İnan, bu sözlərim, bil, həqiqətdi.

Nuri-irəhmətdən aldı dəstəməz,
İki rəkət əda eylədi namaz.
Üz tutdu dərgaha izd ilə niyaz:
– Xudaya, tavaqqam səndən ümmətdi.

Həbibullah mindi İrəfrəf atın,
Xalığı-ləmyəzəl verdi baratın,
Bizə vacib olan sövmü salatın,
Üç hissəsin qoydu, birisin gətədi.

Əşrəfi-məxluqat, aləm sərvəri
Oxudu təşəhhüd, qayıtdı geri.
Huri, qılman, mələk, neçə min pəri...
Əmr eylədi haqq, göyləri bəzətdi.

Bağışlandı ümmətlərin günahı,
Şadü xürrəm oldu islam pənahı.
Gəldi bir arslan, tutdu irahı,
Mustafa görəndə, xətamın atdı.

Yetişdi hücrəyə əzizü əzim,
Şahi-Mərdan dedi: "Meracın qədim!"
Göstərdi almanı, etdi təbəssüm,
Buyurdu: "Hər işin sirri-qüdrətdi".

Şairin sinəsi haqq bazarıdı,
Satdığı kəlmələr ləl-mirvarıdı.
Alimin elmiylə helmi yardı,
Həcvü hədyan demək nahaq söhbətdi.

Yazıq Ələsgərəm, azdı kamalım,
Vacibdi ki, bir ustaddan dərs alım,
Dərs aldım, öyrəndim, oldu öz malım,
Bizdən də ustada nəfi-rəhmətdi.

Rənc ali-əba

İbtida "əlif" dən dərsim almışam,
Ələst ələmində demişəm "bəli".
Həqiqətdən iki gözəl sevmişəm,
Birisini Məhəmməd, birisini Əli.

Əlidən dərs aldım, eylədim əzbər,
Ərşin sütunudu, yerlərə ləngər.
Fatiməyi-Zəhrə, şafeyi-məhşər,
Onu seçdim gözəllərin gözəli.

Həsən əl-müctəbə, çoxdu şövkəti,
Ərşin güşvarəsi, yerin zinəti,
Məhşər günü darda qoymaz ümməti,
Əsgər qucağında şah Hüseyn gəli.

Xalığı-ləmyəzəl vahid əl-yektay,
Qüdrətindən kamal verib mana pay.
Oxu "əlif", "gəyn", eylə haqq-say,
Arif seçər əbcəd ilə cəm əli.

Günahım dəryadı, özüm qanmışam,
Tutduğum işlərə çox utanmışam,
Püştü-pənahına daldalanmışam,
Adım Ələsgərdi, əslim – göyçəli.

Arasında

Təzə aşnaqla köhnə dostluğun
Fərqi var qış ilə yaz arasında.
Namərdə qaydadı: kəsər basdığın,
Hər kəs hesab çəksin öz arasında.

Qüdrətdən ucalan zülm ilə enməz,
Haqdan yanan çıraq bad ilə sönməz.
Dost dostdan inciyər, qəlbində dönməz,
Olar bir az ərki naz arasında.

Ələsgərəm, qəmü möhnətdi yüküm,
Fil çəkməz bu dərdi, mən necə çəkim?!
Haqq ilə nahaqqı axtaran hakim
Tapar qulaq ilə göz arasında.

Bax, bax!*

Şəriət oxuyan, təriqət bilən,
Haqlıq eyləyirsən, haqq dinə bax-bax!
Qalmaqal dünyada "mənəm"
deyənlər,
Həzrət Süleymanın taxtına bax-bax!

Oxuduğun Quran hardadı, hanı?!
Hansı yola dəvət edir insanı?!
Salıbsan zindana gözəl bir canı,
İqbalına bax, bax, baxtına bax, bax!

Ələsgərin könlü geyib qaralar,
Şəfa bulmur qəlbindəki yaralar.
Qoca səfa sürər, gözəl saralar,
Tarixinə bax, bax, vaxtına bax, bax!

İmamlar

"Bismillahir-rəhmanir-rəhim!" –
deyib,
Sidq ilə çağır ram Şahi-Heydəri.
Xişmə gəlib, bir əlində götürdü
Səksən min batmanlıq dəri-Xeybəri.

Həsən əl-müctəbə ələmə rəhbər,
Hüseyni-şəhiddi şafeyi-məhşər,
İmam Zeynalabdın dilimdə əzbər,
Qoyma darda mən zəlilü müztəri!

Məhəmməd Bağıra var iltimasım,
İmam Cəfərə bağlamışam xilasım,
Borcluya zamində Museyi-Kazım,
Qurtarıbdı dardan çox zəlilləri.

Qərib imam Rza – Xorasan şahı,
Sidq ilə çağırın heç çəkməz ahı.
Məhəmməd Tağıdı ələm pənahı,
Ona qurban dedim bu canı səri.

Əliyyə Nəğidi ələmdə əla,
Bir səri min dərdə olub mübtəla.
İstəyirsən, müşgül işin həll ola,
Sidqi-dillə çağır Həsən Əsgəri.

Mehdinin şəninə gəlibdi ayat,
İsminə möminlər verir salavat.
Yovmi-ərəsətdə etmə xəcalət,
Yandırma odlara qul Ələsgəri!

"Bəli", – deyib, yol-ərkana gəlmişəm

"Bəli", – deyib, yol-ərkana gəlmişəm,
Nəqş olub sinəmdə eşqin kitabı.
Çəşmi-nübüvvətə aşiq olmuşam,
Bir suala verrəm yüz min cavabı.

Gövhər sözüm məclislərdə yayılı,
Arif ondan mətləb qanıb ayılı.
İbadət eyləyən mömin sayılı,
Səxavətin ondan çoxdu savabı.

Haqdi sözüm, yetirəsən isbata,
Yemə riba, meyl ələmə qiybata?
Şəriətdə haramdı zina-ləffata,
Ondan bəd yazırlar xəmr-i-şərabı.

Xalığından utan, məndən utanma,
Şəcərətil-mövti heç səhl sanma.
Miyata³ qail ol, qafil dolanma,
Haqdi mizan, Sirat, qəbir əzabı.

Əgər zərrə qalsa xümsün, zəkətin,
Hərgiz qəbul olmaz sovmü səlätin,
Haqq yanında möhr olunmaz baratın,
Salarlar boynuna oddan tənabı.

Dəyəndə yarpağa, səslənər guşun,
Dərk eylə cəm olsa idrakü huşun.
Sürüldü karvanın, köçdü tay-tuşun,
Fərmani-qüdrətin budu xitabı.

Aldanma dünyanın bu fənasına,
Gül olma gövhərli xəzanasına,
Özün yetir şahın astanasına,
Dərdlərə dərmandı dərin turabı.

Yazıq Ələsgərəm, zarü binəva,
Elə iş tut, olsun dərdinə dava.
Aldanıbsan nəfsə, tapıbsan hava,
Dərk eləyib qanmayıbsan hesabı.

"Can" desin

Yaradan yaradı külli-ələmi,
Arif olan bu fərmana "can" desin.
Yeddi yer, yeddi göy, yeddi də damu,
Səkkiz Cənnəti-Rizvana "can" desin.

On iki aya qərar qoyub – bir ildə,
Altı müttəsil, çox mütəddilə,
Üçü bəddi, həmrəh olmaq müşgüldü,
Qəsd eylər qovğaya, qana "can" desin.

Novruzda bahara deyər "bəli",
Gah kamala yetər, gah olar dəli.
Gün vuranda, güneylərdən sel gəli,
Qüzey istər, zimistana "can" desin.

Yazın bir ayında xoş keçsə illər,
Zoğ verib rişədən, açılar güllər.
Qışın zəhmərinin çəkən bülbüllər
Şeyda olsun, gülüstana "can" desin

Kükürə dağlar, bir-birindən deyini,
Seçmək olmaz gədasını, bəyini.
Fərvərdində səbzə libas geyini,
Göydən yağın ağ leysana "can" desin.

Aranda qalanlar meyl eylər bağa,
İsti vurur, bürkü dolar otağa.
Bəzənər gözəllər, çıxar yaylağa,
Mənzilgahlar ol mehmana "can" desin.

Yaylaq müntəzirdi, yolların gözllər,
Boyun əyər bənövşələr, nərgizlər.
Çəşməyə yetəndə gəlinlər, qızlar,
Göllərdə çalxanan sona "can" desin.

Olar gözəllərin əhdi-peymanı,
Alaçıq qurulaq, kəsər qurbanı.
Ələsgər şəninə desin dastanı,
Fəxr eləsin, doğan ana "can" desin.

¹ həmişə oyaq, yatmayan

² qeybətə

³ axirət, o dünya

○ "Aydın yol" qəzeti vasitəsi ilə Azərbaycan ictimaiyyətinə ilk dəfə təqdim olunan bu yazı Azərbaycanın və ümumilikdə Orta Şərqi siyasəti həyatında ən məşhur və parlaq simalardan olmuş Nadir şah Əfşarın münşəatından götürülmüş bir nümunədir. Təhmasibqulu xan və Nadirqulu ləqəbli Nadir şah (1688-1747) 1736-cı ildə İranda hakimiyyətə gələrək əfşarlar sülaləsinin əsasını qoymuş və 1747-ci ildə ətrafındakı əyanları tərəfindən qətlə yetirilənədək ölkəni idarə etmişdir. Həmin müddət ərzində o, özünü böyük dövlət xadimi və məğlubedilməz sərkərdə olmaqla yanaşı çox mahir diplomat kimi də göstərmişdir. AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsində M-193 şifri altında saxlanılan kitabdan seçib fars dilindən tərcümə etdiyimiz məktub bunun bariz nümunəsidir. Sözügedən namədə 1739-cu ilin fevral-mart aylarında baş vermiş hadisələrdən bəhs edilir. Həmin vaxt Nadir şah uzun müddət əfqan tayfalarını Xorasana və digər vilayətlərə basqınlara təhrik etmiş Hindistan hökmdarı Məhəmməd şahın¹ üzərinə hücum çəkir, onun ordusunu darmadağın edir, padşahın özünü əsir alır və tən-tənəli surətdə paytaxt Dehli şəhərinə daxil olur. Təqdim olunan məktub tarixi məlumatı ehtiva etməklə bərabər həm də o dövrün münşi üslubunun gözəl nümunəsidir.

Rauf ŞEYXZAMANLI,

AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun elmi işçisi

Taleyin istəklisi övladı, düz yolun davamçısı, ali məqamlıların ən əzizi, şahın sonu bilinməyən lütfü sayəsində ən yüksək nailiyyətləri əldə etmiş və xüsusi dərəcələrə yetişmiş İran paytaxtının naibi Rzaqulu Mirzə bilsin ki, o əzizə² məlum olduğu kimi, Əfqan Əsrəfi³ darmadağın edəndən sonra Əlimərdan xana Hindistana elçi getməyi tapşırıb bildirdik ki, Qəndəharın bədəməl əfqanları öz yaramaz hərəkətləri ilə hər iki dövlətin əsaslarına xələl gətirirlər. O dövlətdən bir dəstə təyin olunsun ki, hər dəfə o camaatdan bir kəs yerindən qalxanda onların yolunda sədd çəksinlər.

Hindistan şahı Məhəmməd öz cavab məktubunda bu məsələni öhdəsinə aldı ki, adı çəkilən elçi qayıdandan sonra Məhəmməd Əli xanı müzakirələrə yenidən başlamaq üçün yollayaq. Adı çəkilən padşah həmin yolla məsul şəxslərə əmr verdi. Zəfər bayraqları Qəndəhara daxil olandan sonra bəzi qazilər əfqanları cəzalandırmaq məqsədilə Qəllab və Qəznin məntəqəsinə göndərildilər. Ərz etdilər ki, adı çəkilən padşahın ordu əmirləri və hind qoşunu heç vaxt bu məntəqədə görünməyib. Biz humayun hökmdarı⁴ yenidən bu məsələni yada salmaq üçün Məhəmməd xan Türkmən Hindistana səfir təyin edib, həmin padşahın hüzuruna çapar göndərdik. Adı çəkilən padşah və o dövlətin əyanları verdikləri vədlərinə əməl etməyib özlərini bilməməzliyə vurdular və cavab verməyib elçini yanlarında saxladılar. Buna görə dünyanı fəth edən bayraqlar əfqanların başlarına ağıl qoymaq üçün Qəzninlə Kabilə doğru hərəkət etdilər və həmin ölkənin Kuhistan əfqanlarının cəzalarını verib cahillik göstərən, guya heç nədən xəbəri olmayan və cavab məktubunu göndərməyən adı çəkilən padşahın üstünə Şahcahanabada⁵ yeridilər. Pişəvərin və eləcə də sabiq hökmdarların iqamətgahları olmuş paytaxt Lahorun nə cür ələ keçirilməsi haqqında o əzizə bundan öncə yazılmışdı. Şəvvalın sonunda paytaxt Lahordan hərəkətə keçib ziqədə ayının onunda cümə axşamı günü Şahcahanabaddan qırx fərsəng⁶ aralı yerləşən Əsalə qəsəbəsinə daxil oldular. O yerdə xəbər çatdı ki, Məhəmməd şah da Hindistanın bütün məmləkətlərindən toplanmış qoşunu, ölkə başçıları, xanları, əmirləri, üç yüz minlik ordusu, iki min ərradəsi⁷ və üç min zəncir

Nadir əlyazma

Nadir şahın hindli Məhəmməd şahla apardığı müharibədən sonra Rzaqulu Mirzəyə yazdığı məktub

döyüş fili ilə tam hazır vəziyyətdə hərəkət edib Ənbəlinin iyirmi fərsəxliyindəki Mali Bistə daxil oldu. Biz humayun hökmdarı yol azuqəsini, aqrugunu⁸, malını və yükünü orada qoyub, qazilər birlikdə döyüş əzmi ilə ilğara⁹ keçdik. Məhəmməd şah da Malibistdən hərəkət edərək bir keçiddə Şahcahanabaddan iyirmi fərsəxlik məsafədə olan Kərnal adlı yerə gəlib dayandı. Dünyanı fəth edən bayraqların hərəkəti zamanı gedib o yerləri, vəziyyəti və Məhəmməd şahın nəyə qadir olduğunu öyrənmək üçün qazilərdən beş-altı min nəfəri qarovula¹⁰ təyin etdik. Qarovulçular Kərnalın

iki fərsəxliyinə qədər irəliləyib qarovulla müqəddəmətül-ceyşi¹¹ təşkil edən on-on iki min nəfərlə üz-üzə gələrək onları biabırçı halda qırıb darmadağın etdilər, başçılarını və daha neçəsini diri olaraq ələ keçirib müqəddəs hüzurə gətirdilər. Bu cür əziləndən sonra bir daha hərəkət etmək Məhəmməd şahı müyəssər olmadı və o, böyük səngər və möhkəm istehkam qurub topxanasını səngər boyu yerləşdirdi və ümidini döyüşün səngər-topxana üslubuna bağladı. Biz cümə günü Kərnaldan keçib Məhəmməd şahın ordusunun şərqində Cahanabad yolunun üstündə qarovulluğu

yerinə yetirmək üçün bir dəstə təyin etdik. Ayın on beşi, çərşənbə axşamı gecə vaxtı xəbər gətirdilər ki, bürhanül-mülk, bir neçə məmləkətin sahibi və o dövlətin əmirlərindən olan Səadət xan otuz min nəfərlik camaatla, fillərlə və topxana ilə Mali Bistə daxil olub Məhəmməd şahın ordusuna doğru irəliləyir. Müzəffər bayraqlar səhərin açılmasına iki saat qalmış yola düşüb Məhəmməd şahın ordugahının şərqində Kərnal ilə Mali Bistin arasında mövqə tutdular ki, bəlkə Məhəmməd şah səngərdən çıxar. Çərşənbədən saat yarım keçmişdi ki, hu-

nigarançılığı aradan qalxdı və o, özünün üç yüz min nəfərini düzüb günorta vaxtı ordusunu iki hissəyə böldü. Bir hissəsini topxana ilə ordugahı qorumaq üçün [içəridə saxladı], o biri hissəni isə çölə çıxartdı və döyüş filləri, hərbi avadanlıq və sursatla humayun ordudan yarım fərsəx aralı tam hazır vəziyyətdə vuruşmaq üçün sıraya düzdü, özü tərədən dırnağa qədər yaraqlanmış halda önə çıxdı və ordusunun qarşısında qoyub dayandı. Onların bu izdihamlı kütləsi o həddə idi ki, baxanın gözündə ordu sırasının uzunluğu bir fərsəx kimi görü-

nürdü. Hər halda, onların döyüşçülərinin sayı Abdullah paşa Köprülü oğlunun ordusunun on-on beşinə bərabər olardı¹².

Bu günün arzusunda olan biz humayun hökmdarı hamıya fərman verdik ki, Allaha təvəkkül edib döyüş üçün atlara minsinlər və gündüz saat ikidə top-tüfəngli və qılınc-qalxanlı həngamə qızışdı. "Yardım yalnız Allahdandır"¹³ kəlamında deyildiyi kimi İlahi şəfqət ilə Tanrının verdiyi güc bizə yardım oldu və müxalif ordu "fırtınalı bir gündə küləyin apardığı külə bənzəyir"¹⁴ ifadəsinə müvafiq şəkildə sarsıldı, hamısı birdən üzlerini döyüş meydanından döndərib dağıldı. Səadət xan öz fili və kəcavəsi ilə, qardaşı oğlu Dilşad xanla və bütün qohumları ilə birlikdə diri ələ keçdi, Səmsamüddövlə Xani-dövrən, Hindistanda bütün vəzifələrə təyinetmə ixtiyarının sahibi olmuş əmirül-üməra Bəhadır, İman xan, Hərəkli xan, Əli Məhəmməd xan, Həsən xan Kükə, Əsrəf, Aqil xan, Şahsüvar xan Zərrinrəy, Yaşxi xan Topxana, çoxlu cavan uşaq və təqribən yüz nəfər başqa əmir və xan, o cümlədən, on-on beş nəfər həftəhəzari¹⁵ və çaharhəzari¹⁶ öldürüldülər. Məhəmməd şah və onun vəkilüddövləti olmuş yeddi əyalətin sahibi Nizamülmülk, vəziri-əzəm¹⁷ Qəməreddin xan və xanlardan daha neçə nəfər öz səngərləri yanında sıraya düzülüb durmuşdular və bununla qazilərin qılınc zərbələrindən nicat tapa bildilər. Təxminən iki saat qazilər o tayfanı qətlə yetirməklə məşğul oldular və günün sonuna bir saat qalmış döyüş meydanı onlar üçün daraldı və onlar səngərə daxil oldular. Məhəmməd şahın səngəri möhkəm qala kimi qurulduğuna görə qazilərə yürüş etməyə icazə verilmədi. Qazilər çoxlu xəzinələri, dağcüssəli filləri, padşahın topxanasını və bir xeyli mal ilə qəniməti ələ keçirdilər. O camaatdan iyirmi min nəfər qətlə yetirildi və bir çoxu diri əsir düşdü.

Ardı 11-ci səhifədə

Əkbər NƏCƏF

Tehran, 1891-ci ilin dekabrı... İddiaya görə, Qacarların ən uzun müddətli hökmdarı Nəsrəddin şahı (1848-1896) hərməxananın qarşısından qadınları və cariyələri qovur. Orta Şərqi minillik ənənəsini təməlindən sarsıdan faciələr zəncirinin ilk həlqəsi namus qarşısında sındırılır.

Tütün, namus, üsyan

Qacarlar nəslindən olan şahla ingilis "Tobacco" şirkəti arasında imzalanmış və ölkədəki tütün imtiyazlarını büsbütün "təslim eləmiş" müqavilə 1891-ci ildə qüvvəyə minəndə dini zümrə onu böyük etirazla qarşıladı. İslam tarixində üləma sinifini kütləvi etiraz hərəkatına sürükləyən səbəb tənəki idi.

İraqın Osmanlı nəzarətindəki Samirə şəhərində yaşayan şiə üləmasının rəhbərlərindən Mirzə Həsən Şirazi 1891-ci il iyunun 26-da Şah Nəsrəddinin ünvanına etiraz teleqrafı göndərdi. Şahı həddən artıq narahat edən teleqrafa rəsmi cavab verilməsə də, Qacarların Bağdad nümayəndəsi ayətullahın görüşünə gedib, onu sakitləşdirməyə çalışdı.

1891-ci ilin sentyabrında ayətullah Şirazinin ikinci xəbərdarlıq məktubu da Tehrana çatdı. Şah bu məktuba da cavab vermədi. Dekabr ayında, şahın hələ hərəmlərinin kütləvi etirazı ilə üzləşməsindən bir həftə əvvəl Şirazi Tehran üləmasının dini rəhbəri Mirzə Həsən Aştiyaniyə məktub göndərərək, tütün üsyanına rəhbərlik etməyi tapşırırdı.

Mirzə Həsən Aştiyani təcili fitva verdi. Fitvanın əsas məğzi beləydi: "Tütün haram buyrulub. Ondan istifadə qeyb imamına müharibə elan etməkdir".

"Qeyb imamı"nın qüdrəti şahın nüfuzunu puç elədi. Aştiyaninin fitvası Qacar məmləkətində ən gücsüz insanın şah olduğunu üzə çıxardı. Hərəmxanasına belə girməyə qüdrəti çatmayan şah sələflərindən qalma min illik mirasın bir fitva ilə necə yığıldığına şahid oldu.

Ağa Məhəmməd Şah Orta Şərqi tarixində islam inanclarına ən sadıq olan hökmdardır. İçki içməyən, namazlarını qəzaya saxlamayan Qacar şah Xəlifə II Ömər ibn Əbdüləzizdən sonra islam dünyasında ikinci dindar hökmdar hesab olunur. Ölkədə içkiyə tamamilə qadağa qoymuşdu. Bu yasaqdan sonra tiryəkə meylin artdığını görəndə mollaları hüzuruna çağıraraq onlara narkotik əleyhinə təbliğat başlatmağı əmr etdi.

Napoleonun məğlubiyyəti ilə Avropada ortodoksallıq, protestantlıq və anqlikanizm hüquqi və siyasi üstünlüklərini Papaya qəbul etdirdi. Qacarlar bunun cəzasını 100 il çəkdi...

Müharibə, ölüm, kabus

Şərqi ədalət ölümündən daha ləng hərəkət edir... Haqq yerini ya gec tapır, ya da heç tapmır. Şərqi son böyük şahının Şuşadakı ölümünün səbəbləri hələ də müəmma olaraq

kitab da yazmışdı. Amma ifşa olunub Zəndi hökmdarı Lütfuli xan tərəfindən zindana atılmış və on il həbsxanada qalmışdı. Lütfuli xan öləndə kimi Harford həbsdən çıxmış və İngiltərəyə qaçmışdı. İngilis hökuməti də onu Hindistan ordularının generalı elan edərək yenidən bölgəyə göndərirdi.

Fətəli şahın kəməyinə gələn 68 minlik ordunun 8 min Hindistan ermənilərindən təşkil olunmuşdu. Qalan 60 min isə fars idi. Orduda Harforddan başqa ingilis demək olar ki, yox idi. Bu

Bitməyən yüz il

Mollaların hökmü iki ay ərzində icra olundu. 1892-ci ilin yanvar ayında Tehran mollalarının qarşısına çıxan şah, acizliyinin etirafında bulundu və üzünü üləmaya tutub dedi: "Dövlətin bünövrəsini möhkəmləndirdiyiniz üçün sizə təşəkkür edirəm. Bundan sonra bütün mühüm məsələlərdə sizin razılığınızı alacağam".

Qəzəb, ədalət, qisas

Ağa Məhəmməd Şah (1795-1797) Qacarlar dövlətinin təməlini qoyanda özünü Səfəvi sələfləri kimi "zillullah" ("Allahın yerdəki kölgəsi") elan etdi. Şiə fiqhinə bəzə etiraz əlaməti sayılan bu davranış qarşısında üləmalar Ağa Məhəmməd Şahın gücü ilə barışmaq məcburiyyətində qaldılar. Üləma zümrəsi yalnız imamlara məxsus hesab edilən "zillullah" statusunu şahla bölüşməli oldu.

Zəndilərə qəzəb, ruslara qisas hissi göstərən Ağa Məhəmməd xalqa qarşı ədalət nümayiş etdirdi. Şahın səxavətindən mollalar da nəsinə aldılar. İmam Rza məqbərəsini ziyarət edərkən Məşhəd şəhərinə atından enib piyada daxil olan Qacar, mollaların ehtiramını qazandı.

Qatı dindarlığına baxmayaraq mollalarla arası olmayan Ağa Məhəmməd Şah heç vaxt dini nəzarət mexanizmini onlarla bölüşmədi. Ordunun xalqla kobud davranışının qarşısını aldı, xalq arasında mollaların nüfuzunu zəiflədib öz hörmətini qaldırdı. Onun dövründə xalq ordunu mollalardan çox sevirdi.

Ağa Məhəmməd Şahın qəzəbli görkəminin altında müdriklük gizlənmişdi. Fransız dilinə aşina olması ona Qərbi yaxşı tanıyan ilk Şərqi hökmdarı imici qazandırmışdı. Güclü hafizəyə sahib idi, tarixdən çox yaxşı xəbərdar olduğu Tiflis üzərinə təşkil etdiyi səfərlərdən aydın olur. Ağa Məhəmməd Şahın Tiflis səfərləri tarixçilərin bütün iddialarının əksinə, Şərqi xristianlığı ortodokslaşdırmağa cəhd edən Rusiyaya yönəlmiş ilk və tək zərbə idi. Şahın apardığı incə siyasət Napoleonun "Avropanı katolik məzhəbinin hegemonluğu altında yenidən birləşdirmək" arzusu ilə üst-üstə düşürdü. Rusiya-İngiltərə-Prusiyalı (Almaniyanı) tarixdə ilk və son dəfə birləşdirən "müqəddəs ittifaq" katolik Papasının Avropadakı mövqeyinə vurulmuş ən ciddi zərbə kimi vurğulana bilər.

qalır. Cinayətin arxasında rus və ingilislərin barmağı olduğu barədə sübutu müşkülə çevrilmiş izlər var. Bir gürcünü türklərin son qüdrətli hökmdarını öldürməyə sövq edən səbəb müasir tarixçilərin yazdığı sərsəm iddialarla bağlı ola bilməz.

XIX əsrin Orta Şərqi və Qafqazı müharibələrin küllündən salamat çıxma bilmədi. Adillərin zalım, zalımların müqəddəs, müqəddəslərin şarlatan, şarlatanların qəhrəman, qəhrəmanların xain elan olunduğu və hələ də davam edən bir epoxa. Şərqi 200 ildir XIX əsrə məhkum şəraitdə yaşayır.

İngilislər Ağa Məhəmmədin varisi Fətəli şahı ruslarla vuruşmaq üçün 68 minlik hərbi qüvvə, 400 min ryal qiymətində almaz göndərdikdə şah Rusiya üzərində qələbənin əlçatımında olduğuna inandı. Amma yardımçı ordunun cəbhə xəttinə yətişməsindən cəmi bir neçə ay sonra vəziyyət şahın inamının əksinə cərəyan etməyə başladı. Ruslar Napoleonla tarixin ən ağır döyüşlərini apardıqları vaxtda Azərbaycanda daha asan qələbələr əldə edirdilər.

Fətəli şah kömək götürən keçmiş ingilis casusu Harford Cones idi. Əvvəllər o, tarixçi kimi ölkəyə gəlmiş, hətta

ordu cəbhə xəttinə çatan kimi Azərbaycanda ölüm-dirim savaşı verən Abbas Mirzənin bütün hərbi konturlarını ruslara ötürməyə başladılar. Qacarların təhlükəsizliyinin təminatçısı olan türk ordusu tələsik ləğv edildi.

Ağa Məhəmməd Şah zamanında xalqın sevdiyi ordunun yerini ingilislərin planına uyğun olaraq mollalar tutdu. Qacar ölkəsi müharibədə aclıq və yoluxucu xəstəliklərdən əzab çəkərək, Hindistandan höccətülislamı Seyyid Məhəmməd Bakir Şaftiyə "imam adına" göndərilən sərvət şah xəzinəsindən üç dəfə çox idi.

İranın ilk mərəci-təqlidi hesab edilən Şafti 1801-ci ildə İsfahana gələn kimi 400 karvansara, 2 min dükən satın alıb dövlət içində dövlət yaratdı. İsfahan, Burucerd, Yəzd və Şirazda milyonlarla qoyun sürüsü alıb bir il ərzində ölkənin ən varlı insanı oldu.

Harfordun ordusundakı 8 minlik erməni əsgərinin xəyanəti Gülistan sülh müqaviləsi bağlandıqdan bir il sonra ortaya çıxdı. Tehrandə türklər üsyana qalxıb erməni tacirlərinin əsas gəlir mənbəyi hesab olunan minlərlə şərab şüşələrini sındırdılar. Amma bu, heç nəyi dəyişmədi.

XIX əsr xəyanətlə başladı və bu cür də davam edir...

Nadir əlyazma

Nadir şahın hindli Məhəmməd şahla apardığı müharibədən sonra Rzaqulu Mirzəyə yazdığı məktub

Əvvəli 10-cu səhifədə

Bu fəthnişan hadisə baş verəndən sonra qazilərə dörd tərəfdən yolun başına toplanmağı əmr etdik. Toplarla sursatı səngərin ətrafına yığıb səngəri hamarlaşdırmaq qərara aldığımız. Bu işin icrası çətinliklə üzləşdiyinə görə tədbir yalnız bir gündən sonra, ayın yeddisi cümə axşamı başa çatdı. Məhəmməd şah tərəfindən yollanmış Nizamülmülk humayun ordugaha daxil olub ən müqəddəs hökmdarın hüzuruna vardı və elçilərin adından üzr istədi. O biri gün şah da öz əmirləri və xanları ilə xəcalət içində fələktəkin ordugaha daxil oldu. Adı çəkilən padşahın gəlişi vaxtı biz humayun hökmdarın türkman və həmin padşahın da türkmanlardan və Gürgani sülaləsindən olduğunu nəzərə alaraq əziz cavan oğlanlardan olan arzusuna çatmış Nəsrullah Mirzəni humayun ordugahın girişi önündə [Məhəmməd şahı] qarşılamaq üçün göndərdik. Adı

çəkilən padşah uca ordugaha daxil olub səltənətin tacı ilə möhürünü təhvil verdi və o gün mübarək çadırdə qonaq oldu. Türkmanlıq adətlərini əsas tutaraq o həzrətə həddindən artıq lütf ilə mərhəmət göstərdik və hökmdarlara layiq izzət ilə təmkinlik nümayiş etdirdik. Biz o həzrətin qaldığı çadırı və möhtərəm hərmənin çadırını da şan-şöhrət içində qərar tutduq. Hal-hazırda həmin padşah öz ailəsi və bütün Hindistan əsirləri ilə humayun hökmdarın ordugahında şərəfli yerini almaqdadır. Humayun ordunun müqəddəmətül-ceysi paytaxt Şahcahanabada daxil olub və ziqədə ayının iyirmi altısı çərşənbə axşamı günü göyə ucalan bayraq Cahanabad istiqamətində irəliləyir. Bizim müqəddəs arzumuz odur ki, inşallah, adı çəkilən padşahı türkman soyundan və sahibqıran nəslindən olduğuna görə, türkmanlıq adəti üzrə yenidən səltənətin başında yerləşdirib Hindistan

dövlətinin tac ilə möhürünü özünə həvalə edək.

"Həmd olsun və bir də həmd olsun bizə mərhəmətini bağışlayan Allaha və sükr olsun və bir də sükr olsun bizə doğru yolu göstərən Allaha". Əlbəttə, bu cür inayət ilə hüsn-rəğbət yalnız Xudavəndin göstərdiyi sonsuz lütf ilə mərhəmətin təzahürüdür. Biz ələ keçirdiyimiz toprakları iyirmi minə yaxın İran və Turan döyüşçüsü və fillərin bir hissəsi ilə Kabilə yolladıq. Biz hörmətli Aşur xana novruzı-firuzdan sonra Bəlxə yola düşməyi və bu parlaq fəthi Allahın ən böyük ətəsi və nəhayətsiz inayəti bilib humayun hökmü ata minərək vətənimizin bütün məmləkətlərinə çatdırmağı əmr etdik ki, dövlətimizin tərəfdarları üçün toy-bayram etməyə səbəb olsun, bədxahlarımız isə çərəsizlikdən yasa bürünsünlər. Allahın köməyi ilə çalışmaqda olan ölkə məmləkətləri dəstəklənərək başlarını uca tutsunlar, çünki, inşallah, bundan belə böyüklü-küçüklü, yaxında-uzaqda bu Nadirə dövlətinə müxalif olanların hamısı cəzalarına çatacaqlar və öz sədaqət ilə itaətini göstərən hər kəs əbədi dövlətin amallarına yetişəcəkdir.

1151-ci ilin ziqədə ayında¹⁸ yazılmışdır.

¹ Əbulmüzəffər Nəsirəddin Məhəmməd şah Gürgani. Hindistan şahı (1719-1748).

² Yəni "Sizə"

³ Əfqan Əşrəf – Əfqan şahı Əşrəf. Özü qəlcay tayfasından olmuş və Ədgan ləqəbi ilə məşhurlaşmış Əşrəf Hütəki. 1725-ci ildə əmisi oğlu Mahmudu qətlə yetirəndən sonra onun İran taxtına sahib olmağı Osmanlı və rus dövlətləri tərəfindən təsdiqlənmişdir. Sonradan Nadir şahla üç döyüşün üçündə də məğlub olub, 1729-cu ildə öldürülmüşdür.

⁴ Yəni "mən"

⁵ Şahcahanabad (və ya Cahanabad) – Dehli şəhəri.

⁶ Fərsəng (fərsəx) – təqribən altı kilometrə bərabər olan uzunluq ölçüsü, ağac.

⁷ Ərradə – top daşımaq üçün araba.

⁸ Yəni, "ağır şeylərini"

⁹ Yəni, "hücumu", "həmləyə"

¹⁰ Qarovul – (burada) ordunun ön dəstəsi.

¹¹ Müqəddəmətül-ceys – ordunun qarovuldan sonra gələn hissəsi.

¹² Nadir şahın Qars döyüşündə qalib gəldiyi Osmanlı ordusunun başçısına işarədir.

¹³ Ənfal. 10.

¹⁴ İbrahim. 18

¹⁵ Həfthəzari – yeddi min nəfərlik hərbi hissənin başçısı.

¹⁶ Çaharhəzari – dörd min nəfərlik hərbi hissənin başçısı.

¹⁷ Vəzir-i-əzəm – baş nazir.

¹⁸ Miladi təqvimə ilə 1739-cu ilin mart ayına müvafiqdir.

– **Ramiz müəllim, müsahibələrinizdən görünür ki, televiziya və kino işlərinizlə bağlı səslənən istənilən tənqidi fikrə dözümlə yanaşırsınız. Bu qədərmi tolerantısınız?**

– Bəlkə də eşitmisiniz, “Hamburq hesabı” deyilən bir anlayış var. XX əsrin əvvəllərində televiziyanın, kinonun olmadıqı dövrdə camaat aylənmək üçün sirkə, meydanlarda göstərilən tamaşalara baxmağa gedirdi. Almanıyanın bütün şəhərlərində güləşçilərin yarış keçirilirdi. Totalizatorlar pulları yığır, öz aralarında danışır, kimin qalib gələcəyini, kimin məğlub olacağını müəyyənləşdirirdilər. Kənarda sinəsinə döyən güləşçilər isə ildə bir dəfə Hamburqda yığışıb öz aralarında, tamaşaçısız güləşərdilər. Onda bilinərdi ki, kim kimdir. İndi gərək “Hamburq hesabı” ilə biləsən ki, sən kimsən, nəyə qadirsən, neyləmişən, bundan sonra nə edə biləsən.

Əlbəttə, tənqid eşitmək o qədər də xoş deyil. Gərək daxilən özünə o qədər güvənsən, arxayın olasan ki, biləsən bu tənqiddən nəticə çıxartmalısən ya yox. Gəniş götürsək, tənqid təhlildir, orada tərifi də var, tənqid də. Elə tərifi var ki, adamın başını gicəlləndirə bilər. Elə tənqid də var ki, adamı çiyərəndirə bilər. Mən kim olduğumu, nəyə qadir olduğumu, nəyi bacarıb, nəyi bacarmadığımı yaxşı bilirəm. Bu mənim müsbət cəhətimdir. Dostların məni qnaıyır ki, özünə qarşı çox amansızsan. Bəlkə də belədir, amma istərdim elə işlər görüm ki, mənə bu tərəfə keçməyə, qəddarlaşmağa icazə verməsin. Sadəcə, hansısa səbəblərdən həmişə ürəyin istədiyin işləri görə bilmirsən, buna görə də, əzab çəkirsən. Bəzən gördüyün işlər ürəyincə olmur, amma düşünürsən ki, yoldur da gedirik.

– **“Kamança”, “Topal Teymur”, “Ac həriflər”, “Nigarançılıq”, “Mürafie vəkilləri” kimi televiziya tamaşalarında, “Cavid ömrü”, “Sübhün səfiri” filmlərinizdə, elə teatrdə də daha çox klassiklərin həyat və yaradıcılığna üstünlük verirsiniz. Bu müəlliflərə mürciət etmək, onları anlamaq daha asandır, yoxsa başqa səbəbləri var?**

– Yəqin, bu seçim ailədən və aldığım tərbiyədən irəli gəlir. Mən aktyor ailəsində doğulmuşam. Valideynlərimin ikisi də teatr adamları idi, mən də səhnə arxasında böyümüşəm. Evimizdə olan kitablar, atamın, anamın oxuduqları mənə, qardaşıma, bacıma da keçib. Əslində, sənəti özünə yol seçən adamların hamısı klassikəni oxuyur. Klassika nədir? İllər keçsə də, dəyəərini itirməyən əsərləridir. Mən də həmişə bədii yükü olan ədəbi materiallarla işləyirəm.

Baxmayaraq ki, indi gənç inoformasiya dövrüdür, ancaq savadsızların sayı ötən dövrlə müqayisədə daha çoxdur. Əsas şərt çox bilmək yox, bilib dərk etmək, ötürə bilməkdir. Bu mənada, klassiklər mənə daha çox şey verir. Yaradıcılıq bioqrafıyamda kənar müəllif demək olar

ki, yoxdur. Bu da təsadüfi deyil. Mən Azərbaycan mədəniyyətinin məhsuluyam. Çox az şeyi bu mədəniyyət qədər dərk edə bilmmişəm. İçimdən keçirib, dərk edəndən sonra düşünmüşəm ki, bu informasiyanı tamaşalarla qaytara, tamaşaçımı düşündürə bilirəm. Milli mədəniyyətə xidmət, maarifçilərin gördüyü işi bu gün də davam etdirmək lazımdır. Anar, Elçin kimi ziyalılar bu işdə fəal iştirak edir. Mən də özümü o sırada görmək istəyirəm. Bəlkə mən bu missiyanı yerinə yetirənlər tənqidçiləri qane etmirlər. Amma unutmaq olmas ki, heç bir yaradıcı insan uğursuzluqdan sığortalanmayıb. Mən də istisna deyiləm. Buna təəssüflənirəm, amma faciəyə çevirmirəm.

– **Gündəliklərinizdə yazırsınız ki “artıq ən çətin və məsuliyyətli verilişləri etibar göstərib Ətəyənin oğluna tapırırlar”. Maraqlıdır, Ətəyə Əliyevanın oğlu olmaq məsuliyyət idi, yoxsa bağlı qapıları açan açar?**

– Səmmi desəm, qapıları açan açar idi. O vaxtlar o qədər də böyüük məsuliyyət hiss etmirdim. Bir az tanınandan, nə iş gördüyümü anlayandan sonra məsuliyyətimi dərk etdim. Hər görülən işin arxasında yeni bir iş dururdu. Yeni iş də özündən əvvəlki işdən daha yaxşı olmalı idi. Bax, duyduğum bunun məsuliyyəti, həvəsi və eşqi idi.

– Mən həmişə Azərbaycan teatrında gedən prosesləri dünya teatrının məcrasında qiymətləndirməyə çalışıram. Mənə elə gəlir ki, teatrlərimizdə ümumilikdə irəliləyiş var. Kimisə Akademik Dram teatrında ki situasiya qane etməyə bilər. Amma, gəlin razılaşaq ki, Akademik teatrdə heç vaxt eyni dövrdə bu qədər rejissorə bərabər imkanlar verilməyib. Uzun illər Dram teatri hamıya qapalı, bağlı bir məkan olub. İndi isə vəziyyət dəyişib. Ola bilsin ki, tamamilə yeni və başqa bir qurum yaradılmalı idi, orada dövlət vəsaiti hesabına gənclərə dəstək göstərilməli, bərabər imkanlar yardımalmı idi. Amma belə bir qurum olmadığndan Azdrama bu missiyanı öz üzərinə götürüb.

müsahibə

duyursa, onun təzəhürünü bəndrində gedən prosesləri dünya teatrının məcrasında qiymətləndirməyə çalışıram. Mənə elə gəlir ki, teatrlərimizdə ümumilikdə irəliləyiş var. Kimisə Akademik Dram teatrında ki situasiya qane etməyə bilər. Amma, gəlin razılaşaq ki, Akademik teatrdə heç vaxt eyni dövrdə bu qədər rejissorə bərabər imkanlar verilməyib. Uzun illər Dram teatri hamıya qapalı, bağlı bir məkan olub. İndi isə vəziyyət dəyişib. Ola bilsin ki, tamamilə yeni və başqa bir qurum yaradılmalı idi, orada dövlət vəsaiti hesabına gənclərə dəstək göstərilməli, bərabər imkanlar yardımalmı idi. Amma belə bir qurum olmadığndan Azdrama bu missiyanı öz üzərinə götürüb.

Mən müəllim kimi danışmıram, sadəcə, düşüncələrimi deyirəm. Vaxtilə Azərbaycanda heç kimin görmədiyi bir işə imza atmışdı. 1993-cü ildə Azərbaycan televiziyasında “Sabah” Yaradıcılıq Birliyini yaratdıq. Bu studiyada bir çox gənclər sənətə vəsiqə qazandılar. Elxan Cəfərov “Məh-

Bəzən gördüyün işlər ürəyincə olmur, amma düşünürsən ki, yoldur da gedirik

Müsahibimiz əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycanın xalq artisti, tanınmış teatr, kino və televiziya rejissoru Ramiz Həsənoğludur

YUÇ-da gedən proseslər mənə həmişə maraqlıdır. Rejissor Gümrəh Ömərın “Nəməlum Axundzadə” və Kamal Abdullanın pyesi əsasında səhnələşdirdiyi “Səsim-dən yapış” tamaşalarını çox bəyəndim . Hər halda, Gümrəh orada təsadüfi adam kimi görmürəm. Bir neçə gün əvvəl də Dram teatrının səhnəsində Gümrəhın quruluşunda “Nadir şah” tamaşasının premyerası oldu.

Çox istərdim ki, bizim istər gənc, istər pəşəkər rejissorlarımız püxtələşmiş ədəbi materialla işləsinlər. Bu o demək deyil ki, müasir dramaturqları cəlb etmək lazım deyil. Gəlin, hər şeyi buraxaq zamanın öhdəsinə.

– **Kiçik səhnədən böyük səhnəyə keçid nə dərəcədə məhsuldar ola bilər?**

– Biz niyə Amerika açmalıyıq ki, XX əsrdə Moskva Akademik Bədəy Teatrının nəznində belə kiçik səhnələr, studiyalar var idi. Vaxtaqov teatri bu studiyalardan, sadəcə, biri idi.

Rəssamlıqda necədir? Müxtəlif istiqamətlər var. Biri rəngkar, biri qrafikdir, biri heykəltəraşılıqla məşğul olur, digəri miniatürdə. Bunların hamısını kökündə isə sənətə yiyələnmək, sənətin sirlərinə vafiq olmaq dayanır. Rejissor istər kiçik, istər böyük səhnədə işləsin, əgər o, formanı

“Qatıl”dən izləyib çox bəyəndiyim Hikmət Rəhimov da o gənclər arasındadır. Görünür, burada şəxsi seçim, mədəniyyət, hövsələni basmaq məsələsi var. Mən demirəm ki, şouya qaçan gənclər mədəniyyətsizdir. Sadəcə, özlərini heç nədən məhrum etmək istəmir, hər şeyi birdən qazanmaq istəyirlər.

Dörd ay fasilələrlə Akademik teatrdə “Generalın son əmri” tamaşasını məşq etdik. Dediyanız o tendensiyanı orada daha aydın hiss etdim. Bala burasındadır ki, bu şou yaşlı aktyorları da sürükləyib öz xəsinə aparır. Bir də görürsən ki, məsul bir məşq zamanı gəlib icazə istəyir ki, toyum var. Bilmirsən nə deyəsən, qınamaq da olmur.

Yerli kanallara, demək olar ki, baxmıram. Artıq yaşımın elə vaxtlarındayam ki, saatlarla televizor qarşısında oturub vaxt itirə bilmərəm. Kitablar var, yazı-pozu, görüşlər var. Görmək istədiyim proqramları daha çox Rusiyanın mədəniyyət kanalından izləyirəm. Bizim Mədəniyyət kanalı da ara-sıra maraqlı layihələr hazırlayır.

Efriti müttəmədi izləmirəm və ola bilsin ki, serial mövzusunda obyektiv olmaya bilərəm. Güman ki, dəyərli tamaşalar da, proqramlar da var. Görmədiyim bir şey haqqında danışmaq bir az çətin-dir.

Əvvəlcə iki aktyor üçün düşünülürdü, ancaq ola bilsin ki, üç iştirakçı olacaq. Fərhad İsrəfilovla tamaşə obraz bərədə fikirlərini bölüşmüşəm. Güllzar Qurbanova da çıxış edəcək. Gənclərdən Hikmət Rəhimovla işləyəcəyəm. Heç nə mane olmasa, yanvarda məşqlərə başlayacağıq. Ümid edirəm ki, martın ortalarında tamaşanı təhvil verə bilərik.

Təbii ki, burada YUÇ teatrının prinsipləri nazərə alınacaq. O meditasiyalar, yuğlamalar mənə də çox doğmadır.

– **Vaqif İbrahimoğlu sizə Sklifosofski deyirmiş. Maraqlıdır, niyə bu qədər çox ləqəbiniz var?**

– O qədər də çox deyil. Ramiz Drazı mənə aktyor ləqəbimdir. Bakuvı İrəvan da bir zərəfadıdır.

Bəzən gördüyün işlər ürəyincə olmur, amma düşünürsən ki, yoldur da gedirik

Bir müddət belə oldu ki, Vaqiflə biz Musiqili Komediya Teatrında “Məzəli əhvalat” tamaşasını hazırlamalı olduq. Ruhəngiz Qasımovanın əsəri idi. Gecəmiş gündüzümüz bir keçirdi, dostluğumuz da ailəvi idi. O vaxt Vaqifin teatr təcrübəsi və istedadı daha qabarəq olduğu üçün dedim ki, tamaşanı sən qur, mən sadəcə kölgədə durub baxacağam. Məşq zamanı aktyorların qarşısında bir oyun oynayırdıq. Birimiz guya Stanislavski, birimiz də Nemirov deyil, sifrf teatr əsəridir. Ağıhma yalnız YUÇ teatri gəldi. Əsəri növbəti dəfə oxuyanda gördüm ki, Cəxovun personajı “çox rusdur”. Mən iki mədəniyyətin qovşağında yetişən insan kimi, bunu dərhal hiss edə, fərqi görə bildim. Çox istedadlı aktyor da olsa, rus xarakterini azərbaycanca təqdim edəndə ona inanmırsan. Düşündüm ki, süjet gözəldir, necə etmək olar ki, tamaşaçı bu əhvalata inənsin. Fikirləşdim bəlkə əsəri təbdil etmək lazımdır.

Anarla məsləhətləşdim, söhbətdə gənc yazır Pərvin də iştirak edirdi. Xənim yazar əsəri törcümə etməyi təklif etdi. Uzun müddət müzakirə aparıldı, əlavələr, dəyişikliklər olundu və yekun variant yarandı. İndi hadisələr müasir dövrdə və Azərbaycan mühitində çərayən edir, əsərdə Azərbaycanın uğradığı təlatüm-lərdə insan təleyi da var.

Bir müddət belə oldu ki, Vaqiflə biz Musiqili Komediya Teatrında “Məzəli əhvalat” tamaşasını hazırlamalı olduq. Ruhəngiz Qasımovanın əsəri idi. Gecəmiş gündüzümüz bir keçirdi, dostluğumuz da ailəvi idi. O vaxt Vaqifin teatr təcrübəsi və istedadı daha qabarəq olduğu üçün dedim ki, tamaşanı sən qur, mən sadəcə kölgədə durub baxacağam. Məşq zamanı aktyorların qarşısında bir oyun oynayırdıq. Birimiz guya Stanislavski, birimiz də Nemirov deyirdilər. Vaqif də məni ona oxşadırdı deyə, Ramueldos çağırırdı.

– **Sizin təklifinizlə “40-cı qapı” filminə bəxdim. Elçin Musaoğlunun yeni filmi “Nabat”ın uğurlarını, yaqin ki, izləyiriniz. Azərbaycan kinosunda yeni mərhələ başlayıbmı? Əgər başlayıbsa siz bu mərhələni necə dəyərləndirirsiniz?**

– Məneələr oldu, olmadı, inkişaf həmişə var. Yaradıcı gəncliyin ortaya çıxması məni, sadəcə, sevindirir.

Elçin Musaoğluna gənc demək olmaz, 50-ə yaxın yaşı var. Onun bütün yaradıcılığı mənim gözü-mün qabağındadır. Uzun müddət Azərbaycan televiziyasında işləyib, işlərini izləyib bəyənmişəm. Elçin rejissor kimi televiziya da faydalı bir yol keçmiş, böyük təcrübə toplanmış və özünü təsdiq etmişdi. Onun kinoda bu uğuru qazanması təəccüblü deyil. “Nabat”ı izləyəndən sonra, deyə bilərəm ki, Elçin Musaoğlu Azərbaycan müəllif kinosunun ən parlaq nümayəndələrindən biridir.

“Nabat”ın elə ilk kadri rejissorun nə qədər püxtələşdiyini göstərir. Filmboyu obrazlı kadrların təqdimatı çox maraqlıdır. Baxırsan ki, filmdə hadisə yoxdur, amma nüanslarla o dərəcədə incə işlənilib ki, ha-

– **Teletamaşaların daha çox bayramlarda nümayiş olunur. Bəlkə də bu tamaşalardakı xoş və yüngül energetika ilə bağlıdır. Bu monada Aydın Talıbzadə sizi Eldar Ryazanova bənzədirdi.**

Mənim onların şousuna heç bir etirazım yoxdur. Sadəcə, şou onların istedadını, bacarığını qamarlayıb. Halbuki, Coşqun və Rafaelin potensialı imkan verir ki, istənilən teatrın repertuarını bəzəsinlər.

Müqayisə üçün onu deyim ki, istənilən Avropa ölkəsində bu məsələdə aydın bir xətt var. Şou ilə nodada bu uğuru qazanması təəccüblü deyil. “Nabat”ı izləyəndən sonra, deyə bilərəm ki, Elçin Musaoğlu Azərbaycan müəllif kinosunun ən parlaq nümayəndələrindən biridir.

– **Teletamaşaların daha çox bayramlarda nümayiş olunur. Bəlkə də bu tamaşalardakı xoş və yüngül energetika ilə bağlıdır. Bu monada Aydın Talıbzadə sizi Eldar Ryazanova bənzədirdi.**

disə azlığını hiss etmək çox çətin-dir. Bəlkə onun gördüyü iş geniş tamaşaçı kütləsi arasında mənəə oyatdığı qədər maraq doğurmayacaq, amma sənətin içərisində olan insan kimi, mən bu filmi yüksək qiymətləndirirəm. “Nabat” filmi elitər filmdir.

İstərdim ki, kinoya gələn gənclər arasında da Elçin kimi pəşəkarlar olsun, rəqəbat olsun. Çünki sənət rəqəbətdir. O vaxtlar Cavanşir Quliyevlə mən “Sabah” studiyasını yaradanda uzun müddət təşkilati işlərə məşğul olduq. Mən təxminən üç il yaradıcılıqdan uzaq düşdüm. Cavanşir buna görə məni çox danlayırdı. Ancaq mən meydan yaradırdım ki, özüm üçün də maraqlı olsun. Gənclərə işləyə-İşləyə mən də yeni nələrsə öyrənirdim. O dövrdə yaranan işlər arasında “Nigarançılıq”, “Ac həriflər”, “Fatehlərin divanı” var idi.

– **“Evləri kəndəlan yar”, “Ordan-burdan”, “Yaşıl eynəkli adam”, “Qonşu qonşu olsa”... Azərbaycan televiziyasında komediyanın ən gözəl nümunələrini yaratmışınız. Bu gün komediyanın, akademik gülüşün səviyyəsi sizi qane edirmi?**

– Qətiyyəən qane etmir. Bilirsiniz, yənə də hər şey gəlib çıxır dolanmış məsələsinə. Məsələn, Rafael və Coşqun çox istedadlı aktyorlardır. Mən onların teatrdə olmasınainə görə çox təəssüflənirəm.

Hər iki aktyorun Hüseynəğa Atakışiyevin teatrdəki rollarını görmüşəm. Rafael İsgəndərovun televiziya debütü AZTV-də, məhz “Sabah”da olub. “Bala başa bələ”da Cəmilin balaca qardaşını oynayıb. O tamaşadan sonra tanınıb, “Nekroloq”da, “Yaşıl eynəkli adam”ın ikinci hissəsində də çəkilib.

Leyla ƏLİYEV

Marina Svetayeva Mayakovskinin ölümünə həsr etdiyi şeirlərdən birində "İlahi, öz düşmənin ruhuna rahatlıq ver" deyirdi. Amma Mayakovski Allahdan daha çox özünün düşməni idi. Yəqin ki, dünya poeziyası öz böyük istedadını bu cür həvəslə məhv etmiş ikinci dahi şair tanımı. Hətta on doqquz yaşında şeir yazmaqdan imtina edib, bundan sonra şeirsiz-filansız on doqquz il də ömür sürən böyük fransız şairi Artur Rembo belə öz istedadına qarşı Mayakovskidən daha insafli və vicdanlı olub. Ən azı, istedadına layiq olmayan bircə misra da yazmayıb. Əslinə qalsa, 37 yaşında intihar edən Mayakovskinin yaradıcılığının dahiyənə dövrü Rembonunkundan o qədər də çox çəkməyib. Çünki Mayakovski də özünün ən dahiyənə şeir və poemalarını yaradıcılığının ilk dövründə, 21-23 yaşlarında yazıb. Onun "futurizm" cərəyanının bayraqdarı olduğu, içi Puşkin qarışıq, o vaxta qədərki rus şairlərinin və yazıçıların hamısını "müasirlik gəmisindən atmağa" iddia etdiyi inqilaba qədərki o dövr həm də Birinci Dünya Müharibəsi illəri idi. Və bu müharibə havası da onun həmin dövrdə yazdığı bir çox şeir və poemalarda duyulur. Mayakovskinin inqilabdan sonra yazdıqları (bir neçə şeirini və "Bu barədə" adlı dahiyənə poemasını çıxarmaqla), əslində, onun bir şair kimi yaşadığı böhran və tənəzzülün məhsuluydu. Özü də, bu böhran və tənəzzül qaynar, gurultulu şeir gecələrinin, kəskin ədəbi savaqların hay-küyü altında baş verirdi. Bu illərin Mayakovskisi şairdən daha çox döyüşçüydü. İçiyə yox, çölüylə yaşayırdı. Bütün düşmən saydıqlarına, sağçılara, əks-inqilabçılara və sairəyə atəş açmaqla məşğul idi. Və bu "gülləbaran" günlərin bir günü onun öz ürəyinə sıxdığı gülləylə sona yetdi. Yenə Svetayevanın şeirində deyildiyi kimi: "O həmişə sağa güllə atardı, Qəfil birdən sola çaxdı gülləni".

Ramiz RÖVŞƏN

Gümüş dövrün şairləri

Mayakovski

*Müəllif bu sətirləri
Sevimli özünə həsr edir*

Bu sözləri beynimizə
görən kim mismarladı;
"Allahın Allah yeri var,
padşahın padşah yeri".
Bəs mən onda hara gedim,
mənim yuvam hardadı?
Varmı mən boyda adama
bir sığınacaq yeri?

Mən də Sakit okeantək
xırda olsaydım əgər,
Sularımda çimən ayla
sevişərdim gecələr.
Özüm boyda yarı indi
hardan tapım özümə?
Mənim yarım sığışarmı
darısqal göy üzünə?

Axx, əgər kasıb olsaydım
mən də milyarder
kimi,
Başıma yağan pul-para
başımı qatardımı?
Qoşun-qoşun hücum çəkən
arzumu, istəyimi
Doyurmağa
bu dünyanın
qızılı çatardımı?

Cızmaqara eləsəydim
Dantetək, Petrarkatək,

Şeirlərim od salsaydı
sevgilimin canına –
Bu dünyanın gözəlləri
sıraya düzülərək
Sevişməkcin
dəstə-dəstə
axışardı yanıma.

Göydə çaxan ildırımtək
batıq olsaydı səsim,
Heç diksinib qorxardımı
göydə uçan quş belə?
Mən bir dəli nərə çəksəm
titrəyər yer kürəsi,
Ulduzlar da başı üstə
tökülər göydən yerə.

Günəştək sönik olsaydım –
neyləyərdim mən
onda?
Görən oya bilərdimmi
zülmətin gözlərini?
Mən istəsəm –
qoca dünya
çimər mənim nurumda,
İşığım bələyərəm
çılçılpaq dizlərini.

Amma məndən işıq uman,
sevgi uman kimdi,
kim?
Kiminçüdü
bir yük kimi
sürüdüyüm bu
sevgim?
Axı hansı bəd saatda,
hansı ulduzun altıda,

Hansı günahkar bir eşqin
meyvəsi olmuşam
mən?
Heç kəsə lazım olmayan
bu yekəpər vücudla
Görən hansı nəhəng divin
belindən gəlmişəm
mən?!..

Bu gün yolka olmayacaq

Bu gün yolka olmayacaq,
dil tökməyin, balalar,
Atanızı meşəyə
buraxmaq olmaz axı.
O meşənin arxasında
ağzından od saçan
bir əjdaha var,
Atanızın canına
qəlpə-qəlpə sancılar
onun iti caynağı.

Yox, bu gecə
o yolkanın dibində
Qar kimi ağ
pambıq da olmayacaq.
Axı indi arıtək
min-min əsgəri sancır
güllələr bircə gündə,
Belə getsə,
yaraların
üstünə qoymağa da
pambıq tapımayacaq.

Babanız da gəlməyəcək,
gözləməyin nahaqdan,
Sizə oyuncaq da
gətirən deyil.
Babanız axı indi
zavoddadı, zavodda.
Zavod nədi?
Barıt düzəldilən yer.

Musiqi də olmayacaq
bu gecə,
Qardaşınız
hardan bir cüt əl tapıb
çalsın axı qarmonu?
Bəlkə də, cənnətdə,
elə indicə,
Qolları qırılmış bir şəhid kimi
basır öz bağına
mələklər onu.

Yaxşı, bəsdə, ağlamayın,
bir az gülsün üzünüz,
Axı hələ neçə-neçə
yeni il var qabaqda.
Heç bircə il keçməyəcək,
görəcəksiz özünü;
Nəhəng yolka qurulacaq
bu balaca otaqda.

Yenə mahnı deyə-deyə
o yolkanın başına
dövrə vuracaq hamı.
Yolka da ki nə yolka?!
Üstü dolu bərbəzək,
lampaları rəngbərəng.
Elə uzun çəkəcək ki,
o yeni il bayramı,
Axırda lap hamının
zəhləsini tökəcək.

Atlarla yaxşı rəftar

Atın nalları
yeri döyürdü.
Nallar, elə bil ki,
nəgmə deyirdi.

Daş-divarı
küləklərlə
yeyilən,
Ayağına
buzdan çəkmə geyinən
küçə birdən sürüşdü,
qaçdı nalların altıdan.
Guppultuyla yıxılıb
böyrü üstə düşdü
o gedən at da.
Dörd yandan
adamlar tökülüşdülər.
baxdılar, gülüşdülər:
-Ata bax! Ata bax!
Nə pis yıxıldı bədbaxtlı..

Bircə mən qoşulmadım
o arsız gülüşlərə.
Bir az yaxına gəldim,
Atın gözlərini gördüm.
Gördüm onun
qəmli baxışlarını,
Sifətindən
damla-damla
axan göz yaşlarını.

Ürəyimdən kədər daşdı,
qarıxdı onun qəminə.
Bir az mən ona oxşadım,
o da mənə.
"Gözəl atım, elə bilmə,
sənə gülən bu adamlar
səndən xoşbəxtdi,

xoşbəxt,
Sənin boynun cilovludu,
biz azadıq, əzizim.
Bu dünyada
hər bir adam
bir azca da atdı, at,
Biz hərəməz bir cür atıq, əzizim".

Yoxsa duydu
ürəyimdən keçəni?
Bu sözlərim, bəlkə də,
gülməli gəldi ona.
Amma birdən
topladı var gücünü,
Qalxdı,
kişnəyə-kişnəyə
quyruğunu yelləyib
düzəldi öz yoluna.

Unutmuşdu, deyəsən;
ömür keçib, qocadı,
Uzun yollar
salıb onu ayaqdan.
Ona elə gəlirdi ki,
bir balaca dayçadı,
Ömür hələ
qabaqdadı,
qabaqda...

İslamın müqəddəs kitabının başqa dillərə tərcüməsi həmişə təkcə ilahiyatçıların yox, tədqiqatçıların da diqqətini çəkib. Quranın 166 dilə çevrildiyi, hər il milyon nüsxələrlə çap olunub yayıldığı, təfsir (şərh) edildiyi məlumdur. Şübhəsiz, bu, gələcəkdə də davam edəcək, təkcə müsəlman ölkələrində yaşayanlar deyil, dünyanın müxtəlif inanclara sahib olan xalqları da Müqəddəs Kitabı öz dillərində oxuyacaqlar.

Amma onu da qeyd edək ki, şəriət Müqəddəs Kitabın sətri tərcüməsinə izin vermir. Bundan ötrü mütləq tərcümə və şərh (təfsir) lazımdır, çünki bu Qadir Allahın Kəlamıdır. Bütövlükdə bəşəriyyət Qurana, yaxud onun bir surəsinə bərabər mətn yarada bilməz. Qadir Allah Müqəddəs Kitabın özündə də ("Bəqərə" surəsi) buyurur (məna tərcümə):

23 - Əgər qulumuza nazil etdiyimizə şübhəniz varsa, bunu iddia edirsinizsə, onda ona bənzər bir surə gətirin və Allahdan savayı (bütün) şahidlərinizi (köməyə) çağırın!

24 - Əgər siz bunu edə bilmirsinizsə, - heç edə də bilməyirsiniz - onda yanacağı insanlardan və daşlardan olan, kafirlər üçün hazırlanmış oddan çəkinin.

Quranın əsas xüsusiyyəti budur ki, eyni ayənin bir-birini inkar etməyən bir, iki... yaxud on müxtəlif mənaları ola bilər. Bu məsələ bir çox təfsirlərdə öz əksini tapıb. Müqəddəs Kitabın daha bir xüsusiyyəti də özündə çoxlu məna işarələrini ehtiva edən sözlərin işlədilməsidir.

Allahın Rəsulu Müqəddəs Kitabı insanlara izah edən başlıca müəllimdir.

Quranda Məhəmməd Peyğəmbər(ə)in özünün aydınlaşdırmasını tələb edən bir çox elə məqamlar da var ki, bunsuz həmin məqamları başqa cür də başa düşmək olar. Müqəddəs Kitabda insanların məişəti və həyatıyla bağlı, hadisələrin baş verdiyi yerlə və vəziyyətlə əlaqədar suallara cavab kimi nazil edilmiş xeyli ayələr də mövcuddur. Həmin yerlərdən və vəziyyətlərdən xəbərdar olmadan Quranın tərcüməsinə girişən adam yanlışlığa yol verə bilər. Eyni zamanda Müqəddəs Kitabda səma və Yer elmləri, hüquq, tarix elmləri, əxlaq, iman, İslam, Allahın atributlarına və ərəb dilində bəlağətlə danışmağa dair ayələr var. Əgər alim-tərcüməçi bütün bu elmlərə vəqif deyilsə, yazılanların mənasına yetməyibsə, ərəb dilini nə qədər gözəl bilir-bilsin, ayənin mənasını dərinləndirənlərə qadir deyil. Buna görə də Quranın hərfi tərcüməsi yolverilməzdir.

İslam ilahiyatçıların fikrincə, Müqəddəs Kitabın xarici dillərə bütün tərcümələri hərfi tərcümədir. Buna görə də Quranı başqa dillərə yalnız təfsirlə (şərh) çevirmək olar. Təfsiri gerçəkləşdirmək üçünsə müəyyən şərtlərə əməl etmək lazımdır. Quranın tərcüməçisi, yaxud təfsirçisi həmin şərtlərin birinə əməl etməsə, özünü də, başqalarını da yanlış səmtə aparar.

Həmin şərtlər bunlardır:

*Ərəb dilini və onun semantikasını mükəmməl bilməlidir. Dili kamil bilməyən adam təfsirlə məşğul ola bilməz.

Quranın tərcüməsində ən vacib şərtlər

*Ərəb dilinin qrammatikasını da mükəmməl öyrənməlidir. Çünki hər bir sözün mənası həтта tələffüz zamanı belə dəyişir.

*Sərf (morfologiya və hallanma) elminə mükəmməl vəqif olmalıdır. Yəni hər bir sözün əsasını, sözyaratmanı və formalara görə mənanın dəyişməsinə bilməlidir. Bütün bunları öyrənmədən Quranı səhv başa düşmək olar.

*Etimologiyaya (ilmül-ıştikak) dərinləndirilməlidir. Əgər eyniköklü iki söz varsa, onda məna sözün kökünə görə müəyyənləşdirilməlidir.

*Semantika (maan) elmini mənimsəməlidir. Bu tərkibinə görə sözlərin mənasını anlamaqda ona kömək edər.

*Üslubiyyat (ilmül-bayan) elmini bilməlidir. Bu, ona sözlərin xüsusiyyətlərinə və dəyişmələrinə görə gizli və açıq mənalarını dərk etməyə imkan verər.

*R ritorika (bəlağət) elmini bilməlidir. Bu, bəlağəti aşkara çıxarmağa kömək göstərir.

Quranı tərcümə və şərh etmək fikrinə düşənlər son üç elmi mütləq bilməlidirlər. Bu elmləri bilməyənlər Müqəddəs Kitabın heyrətamiz poetikasını, mahiyyətini və incəliklərini, onun möcüzə, Allahın Kəlamı olduğunu, bütün bəşəriyyətin belə bir kitab yaratmağa qadir olmadığını dərk edə bilməz. Məhəmməd Peyğəmbər(ə)

in zamanında ərəb dilinin bəlağəti özünün ən yüksək səviyyəsində idi, həmin dövrdə yaşayan ərəblər də Quranın dərinliyi və bəlağətini, insanın belə bir şey yaratmağa qadir olmadığını, bunun yalnız Allahın Qüdrəti olduğunu başa düşdülər. Şöhrətin və var-dövlətin aldatdıqları buna inanmaqdan imtina etdilər, amma özləri Müqəddəs Kitabın üçüncü sətrinə oxşar bir şey yarada bilmədilər.

*Quranı tərcümə və şərh etmək istəyən adam onu oxumaq (qiraət) üsulunu bilməlidir. Müqəddəs Kitabı oxumağın isə yeddi üsulu mövcuddur.

*O, dinlərin əsasını mükəmməl bilməlidir. Əks halda təfsirçi məna tərcüməsi edə bilməz və hərfi tərcümə ilə özünü də, başqalarını da səhvə sürükləyər.

*Tərcüməçi və təfsirçi İslam hüquqşünaslığını, hüququnu (fiqh-üsul), Quran əsasında necə qərar qəbul edilməsini izah edən elmi bilməlidir. Bu elmləri bilmədən o Müqəddəs Kitabdan hansı nəticələri çıxaraacağından baş açma bilməz.

*Fiqh (yani şəriət) elminə də vəqif olmaq zəruridir. Bu elmi bilməyən şəriəti təhrif və yanlış şərh edər.

*Ayələrin nazil olunmasının səbəblərini və nəticələrini də bilmək şərtidir. Bunları bilmədən hər hansı səbəblərlə bağlı olan ayələrin mənasını təhrif və yanlış şərh edər.

*Nasih-mansuhu, yəni hər bir ayənin özündən əvvəlki hansı ayənin hökmünə qarşı çıxdığını və onlardan hansına əməl etmək lazım gəldiyini bilməlidir. Məsələn, ayələrdən birində deyilir ki, dul qadın bir il ərzində yenidən ərə gedə bilməz, digər ayədə isə onun dörd ay on gün gözləməli olduğu göstərilir. Nasih-mansuhu bilmədən tərcümədə hansı ayənin hökmünə əməl etmək lazım gəldiyini aydınlaşdırmaq mümkün deyil.

*Tərcüməçi və şərhçi qısaca nazil olunmuş, mənası öz-özlüyündə başa düşülməyən ayələrin mənasını izah edən hədisləri bilməlidir. Ərəb dilini nə qədər gözəl bilsə də, izah edici hədislər olmadan həmin ayələrin mahiyyəti aydın olmayacaq.

*Tərcüməçi də, şərhçi də "ilmül-aduni"ni - Allahın ona açdığı, nəticədə Qurana və hədisə yönəltdiyi müqəddəs elmi bilməlidir. Hədisdə deyilir: Əldə etdiyini biliyin arxasınca gedən adam kim olur-olsun, Allah ona bilmədiyini elmləri də əyan edəcək." (Əbu Nuaym).

*Yuxarıda sadalanan elmlərlə birlikdə müasir ilahiyatçılar tərcüməçinin, yaxud təfsirçinin təbiət elmlərini bilməsinin də vacib olduğunu bildirirlər. Quranda alimlərin yalnız son yüzilliklərdə izah edə bildikləri ayələr mövcuddur. On dörd əsr əvvəl nazil olmuş Müqəddəs Kitabdakı heyrətamiz incəliklər sübut edir ki, bu, bir daha insan tərəfindən yazılmış əsər yox, doğrudan da Qadir Allahın Kəlamıdır.

Bundan başqa Quranın tərcüməçisi, yaxud şərhçisi bu şərtlərə də əməl etməlidir:

*Öz doğma dilini də ərəb dili səviyyəsində mükəmməl bilməlidir. Quranı dərk etmək başqa, onu ayrı dilə çevirmək başqa zəhmətdir. Buna görə də hər iki dilin incəliklərinə bələd olmaq vacibdir.

*O, əvvəlcə Quranı ərəb dilində köçürməli, sonra onu tərcümə etməli, ardınca isə tərcümənin mənasını açmalıdır. Beləliklə, oxucu görülməli işin hərfi tərcümə deyil, şərh olduğunu başa düşər. Quranın hər hansı dilə dəqiq tərcüməsi mümkün deyil.

*Quranın tərcüməçisi həddən artıq mömin adam olmalıdır. Xəlifə Əbubəkr deyirdi: "Qurana və hədisə zidd olan bir hərəkətə yol versəm, torpaq məni götürərmi?" Tərcüməçi, yaxud şərhçi belə mömin insan olmasa, xoşuna gələn hər şeyi yaza bilər.

Bütün İslam alimləri qeyd edirlər ki, Quranın şərhini və tərcüməsini həyata keçirmək üçün bu şərtlərə ciddi əməl etmək lazımdır. Bütün sadalananlar barədə ətraflı məlumat əldə etmək istəyənlərinə, Cəlaluddin Süyutinin "Əl İtkan fi ilmi-Quran", Səid Ələvinin "Əl Qəvaidül Assasiyyat fi ulumül-Quran", Səid Ramazan əl-Butinin "Min ravaül-Quran", Məhəmməd Zubeydinin "İthaf", doktor Nurəddin İtrin "Ulumul Quranül-Kərim" təfsirləri ilə tanış olması məsləhət görülür.

Mətbuat materialları əsasında NƏRİMAN hazırlayıb

Roberto MUSSAPI (İtaliya)

○ "Şair dünyada ən qeyri-poetik varlıqdır, çünki onun bənzəri yoxdur. O, daim hər hansı varlığı - Günəşi, Ayı, Dənizi, Kişini, Qadını - yaradır və ona can verir; cəhldərdən doğulan həmin poetik mə-luqlar dəyişməz əlamətlərilə fərqlənirlər. Şairin özündə isə belə əlamət yoxdur. O, heç nəyə bənzəmir. Şair, təbii ki, dünyada bütün yaranmışlar arasında ən qeyri-poetik varlıqdır".

İnanmıram ki, Con Kitsin haqqında danışdığı şair "varlıq"ın canına işləyən, ona qətiyyət toxunmadan götürüb uzaqlara apararı küləyə oxşasın. Məncə, o, rastına çıxan hər şeyin yanında ayaq saxlayır və onu zamana qərq edib aparır. Şair hər hansı təbiət hadisəsini öz əsəri-

İşıq naminə

nin mövcud olduğu zamana və məkana qarışdırır; onu yuyub təmizləyir, yazır, indiyə qədər dünyada misli görünməmiş təzadə təqdim eləyir, onu özünün bioloji və morfoloji soyuqluğundan çıxarır.

Reallığın ötüb-keçəriyə həmləsi öz-özünə dolub-daşır, lərzəyə gəlib parçalanır, bu zaman qabığı düşür və forması üzə çıxır. Onda o, sonsuzluq faniyə bürünüb yaşayır. Bu zaman sonu olmayan şey onu sonluqla bürüyən nəsnədə yaşayır. Elə həmin yaygın enerji o məqamın adama cəhddən və ötüb-keçəriliyə uzaq görünən əsl stixiyasını aşkara çıxarır: seir yazılardan sonra hədisə ilə onun ilkin səbəbi arasındakı ziddiyyət itir, yalnız parlaq işıq və aydınlıq qalır.

Tərcümə ötürülmə daimiliyə keçdiyi bu çağırışdan fərqlənir, ondan asılı da deyil. Başlanğıcda tərcümə şairin lal dili ilə - onun yazmadığı, həтта qətiyyət bilmədiyini dillə - qarşılıqlı əlaqədə

olur. Tərcümə etmək - obrazların heykəllərini zülmətə gömmək, onu özünə məlum olmayan dolğunluqda batırmaq və həmin naməlumluqda onun təşəkkül tapma gücünü, daimi hərəkətini, qaranlıqda formaların özü-özünü doldurmasını görmək deməkdir.

Başqa dildəki sözü yenidən demək - təkrar etmək və ya nəşə axtarıb tapmaq deyil. Bu, şairin, bilginin xəbərdar olmadığı qatlarına baş vurmaqdır. Burada tərcümə şairin lal sifətinə baxır, onun seir formalarını dağıdır və onu yeni, yeni olduğu qədər də bütöv forma yaradan energetik toza çevirir. Onların əvvəlki molekulyar əlaqəsi - doluluq və boşluq, söz və susunluq, səs və qaranlıq arasındakı əlaqə qalır. Tərcümə etmək artıq görülmüş işə nüfuz etmək, zülmətdə, amma yaradıldığı işıq naminə, əvvəldən axıran təkrar etmək deməkdir. Bu mənada tərcümə işi yazının özündən keyfiyyətli sayılır: hər ikisi artıq baş verənləri üzə çıxarır, hər iki-

si onun müxtəlif formalarındakı ölçüsünü göstərir. Lakin həmin energetik toz laxtasının, qarşılıqlı mübadilə gedən qanunların heç birində yaltaqcasına yamsılamaya və hədsiz özbaşınalığa yer yoxdur. Tərcümə sərbəstliyi yalnız hər cür özbaşınalığı aradan qaldırmaq, qeyd ediləni və onun hərəkətlərini eyni zamanda oxumaq, eşitmək və görmək naminə yolveriləndir. Beləliklə, tərcümə gücün davamına çevrilir ki, bu da indiki dövrdə bizim dünyagörüşümüə artıq gördüklərimizin miqyasında, zülmət içindən potensial görmə səviyyəsində təsir edir. Artıq yazılmış şeirin dayandırılmış zamanı ilə tərcümənin hərəkətdə olan zamanı arasında hərəkətin başlanğıcını, obrazın qamarlanmış rüşeymlərini və onun yeniliyə doğru fasiləsiz cəhdlərini dəyişən fasilə müddəti aşkara çıxır və doğulur.

1982

Tərcümə: Naringül ƏLİYEVƏ

Rayner Maria RİLKE
(Avstriya)

İşığı göz qamaşdıran avqust günortasının maviyə çalan boğanaq havasını qatar aramsız fit səsləriylə yarıb keçdi. Pyer anasıyla birgə ikinci dərəcəli kupədə oturmuşdu. Zabit arvadı olmuş dul anası bəstəboy, qıvrıq bir qadın idi – həlim, solğun sifəti, donuq, tutqun gözləri vardı; əynində də qara mahuddan paltarı. Hərbi məktəb şagirdinin mundirində olan oğlunun yaşı on birdən artıq olmazdı.

- Gəlib çatdıq, - Pyer sevincək səslə ucadan dillənib boz rəngli kiçik çamadanı zənbildən çıxartmağa başladı. Çamadanın üzərində iri hərflərlə "Pyer Dümon 1. Çağırış yaşı N-20" yazılmışdı. Anası gözüünü yerə dikdi. İndi onun baxışları oğlunun qonşu oturacağı qoyduğu çamadanın üzərindəki hərflərə zillənib qalmışdı. Gəldikləri yol uzununu bu sözləri o, azından yüz dəfə oxumuşdu. İndi də dərindən köks ötürdü. Qəlbiyuxa qadın deyildi; mərhum əriylə birgə ömür sürdükləri ötən illərdə əsgər həyatına yetərinə bələd olub, bu həyata alışmışdı. Ancaq analıq qüruru qəlbində ayrıca yer tutan balaca Pyerin "N-20" kimi adicə rəqəmin səviyyəsinə çətin yüksələ bilməyindən bərk əzab çəkirdi. Bu, necə də betər səslənirdi! Çox betər!

Pyer isə bu vaxt pəncərənin önündə dayanıb çölə tamaşa edirdi. Stansiyaya yaxınlaşmaqda idilər. Qatar ləng gedirdi. Pəncərədən yaşıl zəmilər, geniş düzənqahlar və qarılardan ağzında sarı haləli nəhəng günəbxanların sanki keşik çəkdiyi balaca komalar gözə dəyirdi. Komaların qarısı çox alçaq idi və Pyer təsəvvürünə gətirirdi ki, hərəgah bu qarılardan içəri girəsi olsa, onda başını aşağı əysin. Lakin komalar artıq uzaqda qalmışdı və indi pəncərələri dəmir barmaqlıqların arasında güclə seçilən hisli-paslı qara anbarlar gözə dəyirdi. Yol getdikcə genişlənir, yan-yan düzülüb relslər artıb çoxalırdı. Nəhayət, qatar nəriltilgurultuyla, fışılta-xışılta balaca şəhər vağzalına daxil oldu.

- Biz hələ bu gün kef çəkəcəyik, anacan!

Oğlan qorxudan rəngi avazımsız anasını bərk-bərk qucaqladı, sonra ona vaqondan çıxmaqda kömək elədi; çamadanı yükdaşıyana verib kişiyanı bir tərəzdə qadının qoluna girdi, ancaq xanım Dümon nə qədər bəstəboy da olsa, yenə öz kavalininin yalnız qoltuğundan tuta bildi. Beləcə, qızmar gün altında tozlu küçə ilə otelə tərəf getdilər.

- Nə yeyəcəyik, ana?
- Ürəyin nə istəsə, mənə balam!

Pyer ikiaylıq tətillər zamanı evlərində ləzzətlə yediyi dadlı xörəklərin adını sadalamağa başladı: filan-filan yeməkləri sifariş etmək olarmı - bəs onu, bəs bunu? Və şorbada tutmuş kremli alma piroquna qədər bütün yeməklər xüsusən həvəs və dəqiqliklə bircə-bircə müzakirə edildi. Balaca əsgərin ovqatı çox məzəliydi; deyəsən onun həyatının məzmunu yalnız bu sevimli xörəklərdən ibarətdi, qalan işlərin də hamısı elə bundan doğub törəyirdi: "Yadımdamı ana, biz axırncı dəfə filan-filan yeməkləri yemişdik, filan-filan hadisələr də olmuşdu ha..."

O, fikri dağınıq halda iri, mavi gözlərini yayın qızmarından sayınsan çaya, qarşı sahilin bənövşəyi yamacına dikmişdi. Xiyabandakı yarpaqların artıq büsbütün saralmış olduğu ananın nəzərindən qaçmadı. Hətta bəzi yerlərdə yarpaqlar qopub cığırın üstünə düşmüşdü. Xəzələ dönmüş bir yarpaq ayağının altında xışılta əziləndə qadın diksinən kimi oldu.

- Payız yaxınlaşır, - o astadan dedi.

- Elədir, - Pyer dodaqaltı mızıldandı.

- Ancaq biz yayı çox yaxşı keçirdik.

Oğlu cavab vermədi, amma az sonra, anasına tərəf dönmədən sakitcə dedi:

Pyer Dümon

(hekayə)

Burası da var ki, qarşısındakı dördüncü təhsil ərəfəsində bütün bu ləzzətləri son dəfə dadacağı da ağına gəldi və bunu düşünəndə susub astadan köks ötürdü. Ancaq al günəşli yay gündüzi onun uşaq qəlbini təzədən oynatdı, Pyer də yadına düşən hər şey barədə danışmağa, artıq keçmişdə qalan və şirin xatirəyə çevrilən nağılvari tətillərini yenidən xatırlamağa başladı.

İndi günortaüstü, saat iki idi; yeddi tamamda, yəni belə çıxırdı ki, beş saatdan sonra o, kazarmada olmalıydı. Əqrəblər düz beş dəfə dövrə vurmalydı – qarşıda hələ xeyli vaxt vardı.

Oğlanın ləzzətlə, iştahla yediyi nahar başa çatdı. Ancaq anası ona qırmızı şərab süzüb stəkanı yuxarı qaldıranda, sonra da yaşarmış gözləriylə oğlunun üzünə diqqətlə baxanda, tikə Pyerin boğazında ilişib qaldı. Baxışları çaşqın halda otağı dolayı siferblatın üzərində ləngidi: saat üç idi. Fikirləşdi ki, böyük əqrəb hələ düz dörd dəfə... Bu, onun qətiyyətini artırdı. Qədəhi qaldıraraq şəstlə anasının qədəhinə vurdu: "Bizim bu xoşbəxt görüşümüzün sağlığına, anacan!"

Oğlanın səsi dəyişib ciddiləşdi və sanki təzədən yuxalayacağından qorxub tələsik anasının solğun yanağından öpdü.

Nahardan sonra çayın sahilində gəzgilər. Yaxınlıqda bir ins-cins gözə dəyməsə də, danışılmasına heç kəs mane olmasa da, söhbətləri tez-tez qırılırdı. Pyer başını dik tutmuşdu, əllərini də cibindən çıxartmırdı.

- Məndən Jüliyə salam deyər-sən, yaxşı?

Tez də səsinə içinə qısıb qızardı. - Arxayın ol, mənə balam, çatdıraram, mütləq çatdıraram, - anası cavabında qımsıdı.

Dayısı qızı olan Jüli Pyerin xoşuna gəlirdi. O, tez-tez qızın pəncərəsinin qabağında fırlanırdı, birlikdə top-top oynayırdılar. Pyer qıza gül-çiçək bağışlayırdı, şəklini mundirinin döş cibində gəzdirdirdi; şəkildən heç anasının da xəbəri yoxdu.

- Jüli də gedəsidi, - söhbətin bu məcraya yönəlməsindən anası sevindi. - Deyəsən onu ingilis məktəbinə göndərəcəklər.

Qadın öz Pyerinə yaxşı bələd idi: oğlancağaz eyni aqibətin sevdiyi qızı da gözləməsindən sanki təskinlik tapır, eyni zamanda qəlbini dərinliyində bu ağciyərliliyinə görə özünü qınayırdı. Öz uşaq xəyalı ilə o artıq uzun təhsil aylarının dərdini də unutmağa hazır idi.

- Ancaq Miladda mən evə gələndə Jüli də gələcək də, eləmi?!

- Əlbəttə.

- Sən onu bayram günü evimizə dəvət edəcəksən?

- Jüli artıq mənə öz razılığını verib, deyib ki, qabaqcadan anasından da icazə alacaq.

- Nə yaxşı oldu! - sevincindən Pyerin gözləri işildadi.

- Mən sənə yolkanı qəşəngcə qoruyub saxlayaram, əgər sən özünü yaxşı aparsan...

- Təzə mundir... söz verirsən?

- Hövsələn olsun, hövsələn olsun, - anası gülümsədi.

- Anacan, mənə əziz anam!

- balaca qəhrəman lap çoxub özündən çıxdı və heç nəyi vecinə almadan xiyabanın ortasında anasını qucaqlayıb bərk-bərk öpməyə başladı. - Anacan! Sən nə mehriban anasan!..

- Ancaq özünü yaxşı apar, Pyer, - anasının səsi ciddiləşdi.

- Lap yaxşı aparacam! Oxuyacam...

- Riyaziyyatdan bir az axsa-yırsan.

- Hamısı yaxşı olacaq, görəsən!

- Özün də çalış xəstələnməyəsən. Bir azdan havalar sərinləyəcək, həmişə isti geyin, yataqda ədyala yaxşı-yaxşı bürün ki, gecələr üstün açılmasın!

- Narahat olma, narahat olma!

Və Pyer yenə tətillərini yada salmağa başladı. Onun ağına elə zarafatlar, elə əyləncələr düşürdü ki, ana-bala ikisi

- Yadımdan çıxan bir şey yoxdu ki, Pyer? - anası hər ehtimalla qarşı soruşdu. Artıq uzaqdan kazarmanın boz fasadı görse-nirdi. - Sertifikatını unutmamısan ki?

- Unutmamışam, ana.

- Gəlişin barədə elə bu gün xəbər verməlisən?

- Hə, çatan kimi.

- Sabah da dərslə başlayacaqsan?

- Hə!

- Məktub yazacaqsan?

- Sən də yazarsan, ana, xahiş edirəm, evə qayıdan kimi mənə məktub yaz.

- Əlbəttə yazacam.

- Mən biləni məktub iki günə gəlir.

də ürəkdən şaqqanaq çəkib güldürdülər. Birdən o dərindən ah çəkdi – kilsə qülləsinin boğuc zəng səsləri eşidilməyə başlamışdı.

- Altı oldu ki, - Pyer gülümsəməyə çalışdı.

- Gedək şirniyyatçıya.

- Hə, orda dadlı borucuqlar var, içi də kremli... Axırncı dəfə mən onu Jüliyə şəhər kənarına gedərkən yemişəm...

Pyer şirniyyatçının tağlı otağında, nazik ayaqlı qatlama kətildə oturub şirniyyatı iştahla içəri ötürürdü. Doymağına çoxdan doymuşdu və dişdəmi udandan sonra gərək dərindən nəfəs alaydı; ancaq o bura bir də haçan gələcəkdi ki! Ona görə də yeyirdi. Anası fındandakı qəhvəni qarışdıraraq-qarışdıraraq:

- O xoşuma gəlir ki, işə atan yaxşıdır, - dedi.

Pyer isə yeməyində idi və bu proses qüllə saatının səsi eşidilənə qədər davam elədi. Yalnız bu zaman o:

- Yeddinin yarısı, - deyər mızıldanıb köks ötürdü.

Mədəsində boş yer yoxdu, həm də kazarmaya getməyin vaxtı çatmışdı. Odur ki, otaqdan çıxdılar. İsti avqust axşamıydı, xəfif meh xiyabandakı ağaclara sanki sığal çəkirdi.

- Sənə soyuq deyil ki, ana? - Pyer sözləri soruşdu.

- Yox, mənə balam.

- Bəs Belli necə olacaq? - bu dəfə o, balaca pinçerlərini xəbər aldı.

- Tapşırmışam, qulluqçu göz olacaq. O, Bellini yedizdirir də, gəzdirir də, narahat olma...

- Mənə salamlarımı çatdırarsan ona, qoy özünü yaxşı aparsın, - Pyer zarafat eləmək istədi, ancaq səsi yarıda qırıldı.

Anası cavab vermə bilmədi; həyəcədən qadının boğazı qurumuşdu, həm də artıq girəcəyin qarşısında durmuşdular. Heç Pyerin də halı yaxşı deyildi; deyəsən qədərindən qat-qat artıq yemişdi. O, mədəsində kəskin ağrı hiss edir, dizləri əsirdi.

- Çox sağ ol, anacan, çox yaxşı bir gün oldu.

- Rəngin ağappaqdır, - anası təşvişə düşdü.

- Heç nə olmaz, - Pyer inamsız halda mızıldandı, ancaq yalan danışdığını bilirdi; çünki başı bərk fırlanırdı, ayaq üstə güclə duruş gətirirdi. - Mənə doğrudan da...

Saat yeddini vuranda ana-bala bir-birinə sarıldı.

- Mənə balam, - qadın hıçqırdı.

- Anacan, düz yüz iyirmi gündən sonra...

- Özünü yaxşı apar, Pyer, di sağlqla qal...

Anası titrək əlləriylə oğluna xaç çəkdi; Pyer isə tələsik onun əlindən qopub çıxdı.

- Mən qaçmalıyam, ana, yoxsa cəzalandırarlar... Məktub yaz, Jülidən, bir də Bellidən muğayət ol!

Axırncı öpüş və Pyer gözdən itdi. Qarının ağzına çatanda təzədən geri boylandı. Tutqun ağacların arasında balaca, qara fiquru gördü, tez də göz yaşlarını uddu. Ancaq hər halda halı xarab idi. Birtəhər geniş vestibulə daxil oldu. Elə yorulmuşdu ki...

- Dümon! - Pyer qarşısında mil dayanmış kiçik zabitin kobud səsinə eşitdi. - Lənət şeytana, bəyəm bilmirsiniz ki, gəlişiniz barədə xəbər verməyə borcludunuz ?!

Çevirəni: Mahir N.QARAYEV

Möhsün NAĞISOYLU

● **slam dininin Yaxın və Orta Şərqdə yayılmasından sonra onun əsas daşıyıcıları olan ərəblər, farslar və türklər arasında istər ictimaiyyəti, istərsə də ədəbi-mədəni əlaqələr geniş vüsət alıb və bu əlaqələrin məntiqi nəticəsi olaraq, bütün müsəlman Şərqi, o sıradan Azərbaycanda tərcümə sənəti bir zərurət kimi meydana çıxıb. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatının ilkin nümunələrindən birinin yaranma tarixi Azərbaycanda islamın erkən çağları ilə üst-üstə düşür, daha doğrusu, həmin çağ, dönmə aiddir və birbaşa İslamın təməli kitabı, ana qaynağı olan müqəddəs Quranı-Kərimlə bağlıdır. Bu, Quranın 112-ci – “İxlas” surəsinin təkcə Azərbaycan türklərinin deyil, bütün oğuzların ana kitabı sayılan “Dədə Qorqud” dastanlarında verilmiş sərbəst və bədii tərcüməsidir.**

Orta əsrlərdə Azərbaycanda tərcümə sənətinin ən çox yayıldığı, geniş vüsət aldığı dövr XVI yüzillik sayılır. Bu yüzillikdə qüdrətli Səfəvilər dövlətinin bünövrəsinin qoyulması, xüsusilə də onun qurucusu Şah İsmayıl Xətəinin (1487-1524) doğma ana dilində bənzərsiz poeziya nümunələri yaratması, türkcəyə xüsusi qayğı və sayğı göstərməsi, eləcə də bu qüdrətli hökmdarın varisi olan oğlu I Şah Təhməsinin (1524-1576) sənətə, mədəniyyətə yüksək önəm verməsi Azərbaycanda dərin kökləri olan tərcümə sənətinin daha geniş şəkildə inkişafı, çiçəklənməsi üçün münbit şərait yaradıb. Təkcə bu faktı qeyd etmək kifayətdir ki, həmin Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatının ən dəyərli örnəklərindən ikisi – “Şühədanamə” və “Şeyx Səfi təzkirəsi” adlı nəsr tərcümələri Səfəvi hökmdarı Şah I Təhməsinin göstərişi ilə farscadan dilimizə tərcümə edilib. Bəlli olduğu kimi, bu tərcümə abidlərindən ikincisi – “Şeyx Səfi təzkirəsi” həm də bilavasitə Səfəvi xanədanı, Səfəvi nəslilə bağlıdır, daha doğrusu, Səfəvi təriqətinin qurucusu Şeyx Səfiəddin Ərdəbilinin (1252-1334) həyatı və kəramətləri haqqındadır.

XVI yüzillik həm də orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində milli, anadilli ədəbiyyatın intibahı, çiçəklənməsi, görünməmiş inkişafı ilə səciyyələnir ki, bu amil də ərəb və fars dillərində qələmə alınmış ayrı-ayrı məşhur əsərlərin türkcəyə tərcümə edilməsinə təkan verib, bu məsələdə müəyyən qədər müsbət rol oynayıb.

XVI yüzilliyə aid Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatı nümunələrinin tam olmayan siyahısı aşağıdakı kimidir:

Məqsudin “Möcüznamə” tərcüməsi (1515-ci il);

Həzini təxəllüslü şair-mütərcimin “Hədisi-ərbəin” tərcüməsi (1524-cü il);

Məhəmməd Füzulinin “Hədisi-ərbəin” tərcüməsi və sərbəst-yaradıcı tərcüməsi “Hədiqətüş-şüada”;

Məhəmməd ibn Hüseyin Kətib Nişatinin “Şühədanamə” (1539-cu il) və “Şeyx Səfi təzkirəsi” (1542-ci il) adlı irihəcmli nəsr tərcümələri;

Naməlum mütərcimə məxsus “Mənaqibi-Şeyx Səfi” tərcüməsi;

Xızır ibn Əbdülhadi Bəvazicinin “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi (1547-ci il);

Mahmud Şirvaninin “Xəridətül-əcaib” tərcüməsi (1562-ci il).

XVI əsrə aid Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatı nümunələri istər məzmunca, istərsə də formaca rəngarəng və çoxçeşidli olmaqla, bədii, elmi, dini və fəlsəfi mövzuları əhatə edir. Onlardan çoxu nəsrdir, bəziləri isə nəzmlə qələmə alınıb. Dini məzmununda olan “Möcüznamə” və

əsrinin yalnız bir babının türkcəyə çevirməsi olan bu tərcümə örnəyi Türkiyədə Şeyx Səfiəddin Ərdəbilinin “Məqalat” kitabı adı altında nəşr olunub. Prof.dr.Sönməz Qutlu və dr. Nizaməddin Parlaqın “Şeyx Səfi mənaqibi”nin bir neçə əlyazma nüsxəsi əsasında hazırladığı bu tərcümənin tənqidi mətni ilə yanaşı, onun bir əlyazmasının fotofaksimili də verilib. Qeyd edək ki, tərcümənin tənqidi mətnində bizim hazırladığımız “Şeyx Səfi təzkirəsi” kitabından da qaynaq kimi istifadə olunub. Nəşri hazırlayanlar ön sözdə Şeyx Səfiəddin Ərdəbilindən, onun həyatından bəhs edən “Səfvətüs-səfa” kitabından və əsərin türkcəyə orta əsr tərcüməsindən (“Şeyx Səfi təzkirəsi”) geniş söz açıblar.

“Şühədanamə” dilçilik yönündən hərtərəfli araşdırılsa da, yalnız bu yaxınlarda onun nəşri işinə başlanıb.

Bəvazicinin “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi XVI yüzilliyə aid Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatının yuxarıda adları çəkilən digər nümunələrindən bir neçə özəl cəhəti ilə seçilir. Birincisi, “Kəvamilüt-təbir” orta əsrlərdə müsəlman Şərqiə geniş yayılmış elm sahələrindən birinə – yuxu, onun mahiyyəti və yozumu məsələlərinə həsr olunub. Tərcüməyə bu baxımdan yanaşdıqda, onu sırf elmi əsər kimi dəyərləndirmək olar. Bundan əlavə, tərcümənin əsasını təşkil edən 27 bəbdə yuxuda görülən əşyaların adları ərəb əlifbasına uyğun şəkildə verilib ki, burada nə az-nə çox, düz 1487 türk mənşəli sözlə yanaşı, onların ərəbcə və farsca qarşılıqları da yer alıb. Bu baxımdan “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi həm də türkcə-ərəbcə-farsca sözlük təsiri bağışlayır ki, bu amilə görə də onu elmi əsər kimi dəyərləndirmək lazımdır.

Bütün bunları nəzərə aldıqda “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsini müəyyən mənada həm də bədii əsər kimi dəyərləndirmək olar. Nəslə qələmə alınmış klassik Azərbaycan tərcümə nümunələrinin hamısında nəsr arasında şeir parçaları da verilib. “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi isə başdan-başa nəsrdir, burada yalnız nadir hallarda ərəb dilində kiçik şeir nümunələri, daha doğrusu, ayrı-ayrı beytlər verilib. Bəlli olduğu kimi, orta əsrlərdə hətta tarixə aid əsərlərdə belə, bəzən nəsr arasında şeir parçalarından da istifadə olunub.

Onu da əlavə edək ki, “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi nəslə olan digər tərcümə əsərlərindən fərqli olaraq, qafiyəli nəslə (“səc”lə) deyil, adi nəslə qələmə alınıb.

Azərbaycan tərcüməçiliyinin yaşı və yaddaşı

XVI əsr - mütərcimlik sənətimizin inkişaf dövrü

“Hədisi-ərbəin” tərcümələri nəzmlə qələmə alınıb. Yuxarıda adları çəkilən digər klassik tərcümə örnəkləri isə nəsrdir (bəziləri klassik əsnələrə görə nəslə nəzmin növ-bələşməsi şəkildədir) və bədii-fəlsəfi, elmi və dini mövzularıdır. Qeyd edək ki, yuxarıdakı tərcümə nümunələrindən yalnız biri – “Xəridətül-əcaib” ərəb dilindən, digərləri isə farscadan tərcümə olunub. “Xəridətül-əcaib” həm də daha çox elmi-bədii səciyyə daşıyır. Əsasən, tarixi coğrafiyadan bəhs edən Mahmud Şirvaninin bu tərcümə əsərində mütərcimin özüne məxsus şeir parçaları da var.

XVI əsr Azərbaycan tərcümə əsərlərindən bir neçəsi indiyədək işıq üzünə görüb, nəşrə hazırlanıb. Məhəmməd Füzulinin “Hədisi-ərbəin” və “Hədiqətüş-şüada” tərcümələri, Həzrinin “Hədisi-ərbəin” tərcüməsi, Məhəmməd Nişatinin “Şeyx Səfi təzkirəsi” bu qəbildəndir. Füzulinin “Hədisi-ərbəin” tərcüməsi istisna olmaqla, bu tərcümə abidlərinin hər üçü Azərbaycanda yalnız ölkəmiz ikinci dəfə müstəqillik əldə etdikdən sonra işıq üzünə görüb. Adıçəkilən tərcümə örnəklərindən Həzrinin “Hədisi-ərbəin”i geniş filoloji-tekstoloji araşdırma ilə bu sətirlərin müəllifi tərəfindən nəşrə hazırlanıb. “Hədiqətüş-şüada” və “Şeyx Səfi təzkirəsi”nin nəşrə hazırlanmasında da müəyyən əməyimiz və elmi çalışmamız olub. Qeyd edək ki, “Şeyx Səfi təzkirəsi” də digər orta əsr tərcümələri kimi, dilçilik yönündən araşdırılıb.

Qeyd olunan tərcümə ədəbiyyatı nümunələrindən “Möcüznamə”, ümumiyyətlə, nə ayrıca araşdırılıb, nə də nəşrə hazırlanıb. “Şeyx Səfi mənaqibi”nə gəldikdə isə, XIV əsr müəllifi İbn Bəzzaz Ərdəbilinin fars dilində yazdığı “Səfvətüs-səfa”

“Xəridətül-əcaib” tərcüməsinə gəlinə, əsər mətnşünaslıq baxımından araşdırılsa da, indiyədək nəşr olunmayıb.

“Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi ilə bağlı vəziyyət də eynilə “Xəridətül-əcaib” tərcüməsində olduğu kimidir. Belə ki, bu tərcümə nümunəsi də dilçilik yönündən araşdırılıb, lakin hələ ki, nəşr edilməyib.

Bəvazicinin “Kəvamilüt-təbir” tərcüməsi həm də bədii ədəbiyyat nümunəsi sayıla bilər, çünki əsərdə yuxu və onun yozumu ilə bağlı 82 mənsür hekayət də verilib. Kiçik həcmli həmin hekayətlər təhkiyə əsasında, rəvayət şəkildə qələmə alınıb və dilinin sadəliyi, eləcə də bədii keyfiyyətləri ilə yadda qalır və bu baxımdan klassik bədii nəsr nümunələri sayıla bilər.

“Kəvamilüt-təbir” tərcüməsinin daha bir özəl və müsbət cəhəti mütərcimin öz əli ilə yazdığı avtoqraf nüsxəsinin günümüzdə qədər gəlib çatmasıdır. Həmin əlyazma Bakıda – Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır.

XVI əsr Azərbaycan tərcümə abidəsi “Kəvamilüt-təbir”ə həsr olunmuş bu ilk kitab şərti olaraq iki hissəyə bölünür: birinci hissədə tərcümə abidənin mətnşünaslıq-dilçilik yönündə araşdırılır, ikinci hissədə isə əsərin Bakı əlyazmasındakı ayrı-ayrı parçaların transfoneliterasiyası verilir. Əsərdən verilən parçalarda əlyazmanın orfoqrafik-fonetik özəlliklərini mümkün qədər saxlamağa çalışmışıq.

Osmanlı dövründə ilk tərcüməçi - Asim Əfəndi

Həm din alimi, həm gözəl tərcüməçi, həm də məhkəmələrdə katib vəzifəsində çalışmış Asim Əfəndi 1755-1820-ci illərdə yaşayıb. Qaziantepdə, ziyalı ailəsində böyüyüb boya-başa çatan Asim Əfəndi, Tənzimat dövründə (tarixi fərmandır və həmin fərmandan sonra bir çox dəyişikliklər həyata keçirilib) dilin təmizlənməsi üçün çalışan adamlardan olub. Qaziantepdə yaşadığı dövrdə ərəb və fars dillərindən tərcümələr edib, daha sonra İstanbula köçüb və fransız dilindən də tərcümə ilə məşğul olub.

Ailəsində elm adamı çox olduğuna görə o, uşaqlıqdan elmə meyil göstərmiş. Dövrün Qaziantepdə yaşayan ən böyük din alimləri gələcək tərcüməçinin müəllimi olublar. Qeyd etmək lazımdır ki, Asim Əfəndinin fars dili müəllimi atası idi. Təəssüf ki, onun kitabxanasının bir hissəsi Qaziantepdə baş verən üsyan vaxtı talan edilib. O, 1796-cı ildə həmin dövrün ən məşhur fars dili lüğəti olan “Burhani-qate”ni (“Dəqiq dəlil” deməkdir) türk dilinə tərcümə edib. Asim Əfəndi həmin lüğəti Sultan III Səlimə təqdim edib və onun bu tərcüməsi tədqirlə qarşılıb.

Bundan sonra sultan ona xüsusi rəsmi məktublarnı yazılması, səfərlərin qeydiyyata işini tapşırmaq və bunun müqabilində bir ev və 300 quruş verilməsini əmr edib. Asim Əfəndi hətta sonrakı dövrlərdə –

maddi sıxıntı keçirdiyi vaxtlarda da Sultan Səlimin maddi köməyindən faydalanıb. O, ərəb dilini öyrənənlər üçün “Asimin töhfələri” adlı kitab yazıb, İbrahim Hələbinin ərəb dilindəki “Hələbinin tərcümeyi-hal” əsərini isə Osmanlı türkcəsinə tərcümə edib. Bundan sonra Asim Əfəndi öz kitabını padşaha hədiyyə aparıb, Həccə getmək, qayıdanda da ailəsini gətirmək üçün ondan icazə alıb.

Asim Əfəndi Həcc ziyarətində Qaziantepdəki müəllimi Nəcib Əfəndi ilə görüşüb və müəllimi ona Firuz Əbadinin “Əl Qamus” (“Okean”) lüğətini (qeyd etmək lazımdır ki, lüğətdə 60.000 söz var) Osmanlı türkcəsinə çevirməyi məsləhət görüb. Asim Əfəndi 1805-ci ildə kitabın tərcüməsinə başlayıb, tərcümə ilkin baxışdan sonra təkrar tədqiqata göndəri-

lib və 1820-ci ildə sultanın əmri ilə çap edilib. Həmin kitab bütün kitabxanalara paylanıb, nüsxələri isə indiyədək gəlib çatıb.

Asim Əfəndi Sultan III Səlimin taxtdan salınmasından sonra xeyli əziyyət çəkib. O, IV Muradın hakimiyyəti dövründə sultanın əmri ilə müəllimlik edib, sultan II Mahmud hakimiyyətdə gələndən sonra isə Süleymaniyyə mədrəsəsinə müdir təyin olunub. Ona padşah tərəfindən böyük bir ev bağışlanıb.

Asim Əfəndi sonralar Səlanik qazısı vəzifəsində çalışıb, həmin vəzifəsinin müddəti başa çatandan sonra isə İstanbula qayıdıb. O, 1820-ci ildə İstanbula vəfat edib. Alim-tərcüməçinin qeyd etdiklərindən başqa da bir çox əsərləri mövcuddur.

Qəmə ALXANOVA

Afaq
MƏSUD

Duyğular imperiyası

Cənnətdə

Uzun-uzadı illərin əzablı övlad böyütmək, ev qurmaq, idarə saxlamaq qayğısından qurtulub, hər addımında İlahinin izləri səyriyən Mərdəkan yaşıllıqları boyu yeridikcə, ayaqlarımın torpaqdan ayrılıb küləkli, uçurumlu hava yollarıyla məni qaramtıl- sumaqı Qüruba sarı sürüklədiyi asudə rahatlığın içində qəfildən: «Bəlkə artıq ölmüşəm?» – düşündüm.

İldırımli yollarla

Bazar gününün boşluqlar və mənasızlıqlar dolu darıxdırıcılığın qurtulmaq cəhdi ilə otağıma çəkilib stolüstü lampanı və kompüteri yandırdım. Yazımın və yazıçılığın xilas güdrəti barədə düşünə-düşünə, içinə girib gizlənə biləcəyim yarımçıq mətnləri bir-bir gözdən keçirməyə başladım. Var gücümü toplayıb, seçdiyim mətnin yazıldığı zamana, tarixin minvalına düşməyə çalışdım və ... aramla yerimi dəyişdiyimi, nə vaxtsa yazıb yarımçıq saxladığım cümlələrin, fikirlərin ardınca harasa, aşağılara enməyə başladığımı hiss etdim...

...Yay gününün bayaqkı günortası, bürkükü dolu darıxdırıcılığı göz qırpmında yoxa çıxdı və mən bozuntul-yağışlı küləklərin cövlan etdiyi, səbəbi bilinməyən gizli, yandırıcı ağrıların məni üzüb əldən saldığı əcaib zaman kəsiyinə düşdüm... Bu, bir ucu, naməlum çəkisiz boşluqlarda - uçurumlu-sürüşkən yüksəkliklərdə bitən eniş-yoxuşlu, yarıqaranlıq dahlizə bənzər sirlə bir yer idi... İrəli getmək – həmin bu gizli ağrılar və iztirablar dolu yarıqaranlıq sıldırımın axırına çatmaq demək idi...

...Ürəyim sıxıldı... bədənimin, səbəbi mənə məlum olmayan anlaşılmaz təhlükədən qorxan tək yığıldığını hiss edib kompüteri bağladım və otağımdan – qaranlıq Arktika buzlaqlarının öldürücü, soyuq tənhalığından qurtulan tək çıxıb, doğma Abşeron bürküsünün istisinə – Günəşin yandırıcı şəfəqlərindən, az qala, ərimək üzrə olan evimizin məhrəm rahatlığına düşdüm.

Cəhənnəmdən sonra

İştirak etmək məcburiyyətində qaldığım bir toy məclisini – bellərinə qədər tökülmüş qara, uzun saçları at quyruğunu, üzlərinin qatı boyası, tərlədikcə bir-birinə qarışib akvarel palitrasını xatırladan kök arvadların (sonradan məlum olduğu kimi, orta məktəb müəllimələrinin) yeyib-içib, bir az da şişib qızaran sifətlərlə atılıb-düşdüüyü boğanaq yarıqaranlığı bir neçə gündən sonra yada saldıqca, necəsə qəfildən, bir neçə saatlıq Cəhənnəmdə olduğumu anladım.

Paşa QƏLBİNUR

Dünyada həyatın yaranmasının başlanğıcını "böyük partlayış"da görünlər düz deyirlər, ya səhv - filosofların öhdəsinə.

Ancaq böyük təbiət hadisələri - əsrlərlə mürgüləyib birdən püsgürən əzəmətli vulkanlar, sunamilər, zəlzələlər, yer sürüşmələri, çay daşqınları bütün bunlar ayrı-ayrı insanlara məxsus əlamətlər, sifətlərdir.

Allah-təala insanı Var! edəndə təbiətdəki bütün rənglərdən, duyğulardan istifadə edib və ona özünəməxsus ən gözəl əlamətlərdən biri olan yaratmaq qüdrətini də, az ya çox dərəcədə verib. Nizaməddini yaradanda "Gəzəri Vulkan deyib".

O adi insandır - yeyib-içən, kitab oxuyan, uşaq kimi limonadı sevən, məclisdə gözəl təkrarsız sağıq deyən, özü boyda ürəkdir - illah o gözəlliyə, gözəllərə münasibətdə. Oyanışı, püskürməyi ideyalar - Azərbaycançılıq, poeziya, əsl ədəbiyyatı təfəkkür süzgəcindən keçirib Niaqara zirvəsindəki qəhrəmanlıqlar məqamına çatdırması, torpağımıza, dostlara, ləyaqətə, Sözü vurğunluğu örnəkdir.

Professor Nizaməddin Şəmsizadə deyir ki, Allah əmanəti olan insan ruhunun sözdə cism və can bulmasına Ədəbiyyat deyilir. O, ruhun Sözdə var olmasına inanır. Və əslində iddia edir ki, yalnız bətnində söz olan Ədəbiyyatdır. Ən əvvəl Söz olub, Sözü sitayiş, "Sözü alqış" olub. İnsan yaranandan məlum olan Sözü yazıçılarımızın, şairlərimizin əsərlərindəki indiyə qədər məlum olmayan "bioloji aktivlikləri", çoxşaxəli "Farmokoloji" xüsusiyyətləri professor Nizaməddin Şəmsizadə tərəfindən aşkarlanıb fəlsəfi, filoloji təhlilə uğradılıb.

Damağımızı çağ edən Sözü bətnindəki Ruhun bütün duyğu üzvlərimizlə duyulub, Dünya İşığına transformasiyasını da bədii əsərlərimizdə ilk dəfə Nizaməddin Şəmsizadə görüb və bəyan edib.

Arı çiçəyi çox-çox uzaqlardan "görüb" ona doğru havalandıqı kimi, Nizaməddin də Ruhumuzun kərpicinə dönəcək Sözü görə bilir, ətrini, dadını, səsini, fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərini, yan təsirlərini, sətirləti mənasını, məkanda və zamanda çoxölçülü yerləşmə trayektoriyasını böyük sürət və dəqiqliklə qavraya bilir və oxucuya həssaslıqla təlqin edir.

Əgər bədii əsər rəngdirsə, Nizaməddin o rəngin suda, göz yaşında, bütün endokrin vəzlərinin şirələrində və son olaraq mübarək əhvalımızdakı canlı portretini bizlərə təqdim edir və bu rəngin yazıçı laboratoriyadakı alınma mexanizmini

Mənim tanıdığım

NİZAMƏDDİN

şərh edir. Onun "Azərbaycanlıq" monoqrafiyasındaki iş üslubu da eynən belədir: mahiyyətin farmokoloji təhlili və alınan yeni nəticələr.

O, bədii əsərin ən dərin qatlarına enib, ən kiçik təsirdə olan həyacan effektini tapa bilir. Və tarazlıqdan qeyri - tarazlığa keçən bu "qızıl kəsik"dən tutub, pillə-pillə zirvəyə yüksəlir! O, müəllifin qayəsini, üslubunu onun bir yumurtadan olan ekiz qardaşı kimi duyub, görüb oxuya bilir.

Zəhməti sevən kitabları qeyrətinin gözləriylə öpən, sığallayan, özü öz taleyinə sığınan, səhəri gözləriylə diri açan, abırına bükülüb ağayana öz yolu ilə addımlayan, azı çox bilən, dünya yaranandan var olan nəhənglərin çiyindən sabahlara boylan, tox dolanan, bir an da olsun ölümü unutmayan, nə vaxt gəlsə onu bir ilham pərisi misalında hörmətlə, ləyaqətlə ağırlamağa hazır və qadir olan qardaşım! Sənin qədər kitab-dəftər sevən insanlara hələ uzun-uzun əsgər möhləti var ölümün!

Mən səni çoxdan, lap çoxdan tanıyıram. Min il yox, 5 min, 10 min ildir tanıyıram. Sən bir möcüzəsən. Bu böyük zaman kəsiyində dəfələrlə

lə ölüb-ölüb dirilmisən. Esxilin itirilmiş şah faciəsindəki qəhrəmanın prototipi sənə. Uzun-uzun illər sonrası Kleopatra eşq yolunda əllərindən ruhuna kobra zəhərini bir şərab kimi nuş elədi - sənin qəhrəmanlığını təkrarladı.

Qədim Roma quldarı Litsini Lukullun verdiyi dünyanın bütün zamanlar üçün ən bahalı ziyafətinin masabəyisi sən idin. (300 nəfərə doyunca bülbül dilindən müəyyən fasilələrlə iki dəfə paşet verildi. Mən hələ qalan nemətləri sadalamıram). Orada dediyin sağıq çox gözəl idi: - "Mən bu ziyafəti düzənləyən bəyafəndinin gözlərimizin önündə anasına olan diqqət və məhəbbətini bu möhtəşəm ziyafətdən daha üstün və qiymətli sayıram".

Sən Efesdəki dünyanın yeddi möcüzəsindən biri Qədim Artemida məbədinə Herostrat yandıranda onu xilas etməyin mümkünsüzlüyünü görüb özünü yanan gözəlliyə atdın, yanıb kül oldun.

Sən son anında Mehdi Hüseyinzadənin yanında olmusan, Qarabağda vurulmusan, ölüb-ölüb bir "Azərbaycan" kəlməsindən dirilmisən, mənim qardaşım!

80-cı illərdə Qərbi Almaniyada yaradılmış yamaykalı ifaçılardan ibarət "Boney M" qrupu tezliklə "Sunny", "Kalimba De Luna", "Daddy Cool", "Bahama Mama" kimi hit mahnıların məşhurlaşdı. Bütün dünyada sevilən qrup o zaman Qərbi Almaniyaya ilə isti münasibətlər qurmaqda maraqlı olan sovetlər ölkəsinə də dəvət olunmuşdu.

Lakin qastrol konsertlərində pop qrup ən məşhur mahnılarından birini səsləndirmədi. Bu, bütün sovet xalqının da dilində əzbər olan "Rasputin" mahnısı idi. "Ra-ra-rasputin, lavə of ze rusyan gvin" deyə dingildəyən sovet əhli söhbətin kimdən getdiyini anlamasa da, ingilis dilini az-çox bilənlər mahnının rus tarixinə başucalıq gətirməyən bir hadisədən bəhs etdiyini duyurdular. Görünür, elə bu səbəbdən də məşhur Boney-M qrupunun Rusiyaya səfəri zamanı həmin dövr üçün bütün dünyada məşhur olan bu mahnı repertuardan çıxarılmışdı. Qadağalara baxmayaraq, SSRİ-də məşhurlaşmış, yayılan mahnının sözləri belə idi:

There lived a certain man in Russia long ago
He was big and strong,
In his eyes a flaming glow
Most people looked at him
With terror and with fear
But to Moscow chicks
He was such a lovely dear

He could preach the bible like a preacher
Full of ecstasy and fire
But he also was the kind of teacher
Women would desire

RA RA RASPUTIN
Lover of the Russian queen
There was a cat that really was gone
RA RA RASPUTIN
Russia's greatest love machine
It was a shame how he carried on

He ruled the Russian land
And never mind the tsar
But the kasachok he danced really wonderbar
In all affairs of state he was the man to please
But he was real great when he had a girl to squeeze

For the queen he was no wheeler dealer
Though she'd heard the things he'd done
She believed he was a holy healer
Who would heal her son

RA RA RASPUTIN
Lover of the Russian queen
There was a cat that really was gone

"Ah, bu ruslar..."

SSRİ-də qadağan olunmuş mahnı

RA RA RASPUTIN
Russia's greatest love machine
It was a shame how he carried on

But when he's drinking and lusting
And hungers for power became known
To more and more people
Their demands to do something
About this outrageous man
Became louder and louder

"This man's just got to go!"
Declared his enemies
But the ladies begged
"Don't you try to do it, please"
No doubt this Rasputin
Had lots of hidden charms
Though he was a brute
They just fell into his arms

Then one night
Some men of higher standing
Set a trap, they're not to blame
"Come to visit us" they kept demanding
And he really came

RA RA RASPUTIN
Lover of the Russian queen
They put some poison into his wine

RA RA RASPUTIN
Russia's greatest love machine
He drank it all and he said "I will be fine"
RA RA RASPUTIN
Lover of the Russian queen
They didn't quit,
They wanted his head
RA RA RASPUTIN
Russia's greatest love machine
And so they shot him till he was dead

Oh those Russians.

Sətri tərcüməsi:

Çox illər bundan əvvəl Rusiyada bir adam yaşayırdı
O, nəhəng və güclü idi.
Gözlərindən od yağırıdı.
Çoxları ona qorxu və dəhşətlə baxırdı
Moskva qızlarından ötrü isə
O elə mülayim idi ki...
O, səmimi vəz kimi yanğı və həvəsle
İncildən dərs deyə bilirdi.
O həm də hər bir qadının arzuladığı
Bir müəllim idi.
Ra-ra-Rasputin
rus çarçasının sevgilisi
əsl erkək
böyük rus sevgi məşını.
Onun davranışları biabırçı idi.

O Rusiyanı idarə edirdi
Çara məhəl qoymadan.
Kazak rəqsini də gözəl oynayırdı
Dövlət işlərində də iştirak edirdi.
Amma ən yaxşısı qadınlarla alınırdı.

Çarça onu firıldaqçı saymırdı
Baxmayaraq ki, onun əməllərindən xəbərdar idi.
İnanırdı ki, o, müqəddəs şəfəverəndir
Və onun oğlunu sağaldacaq.

Amma o içir və azgınlıq edirdi
Hakimiyyət ehtirası da var idi.
Xalq bundan xəbər tutanda,
Onun cəzalandırılmasını tələb etdi.
"Bu adam ölməlidir"
dedi düşmənləri
Xanımlarsa bunu istəmədilər.
Sözsüz ki, Rasputinin
Gizli cazibəsi vardı.
O kobud olsa da, qadınlar onun dəlisi idilər.

Lakin bir dəfə gecəyari,
Yüksək rütbəli adamlar.
Ona tələ qurdular
Və qonaq çağırıldılar.

O zəhərli şərabı içdi və dedi: "Əladır".
Onlarsa sakitləşmədilər
Onu öldürənədək güllələdilər.
Ah, bu ruslar!!!

SSRİ dövründə Rasputinin şəxsiyyəti haqda nə isə danışmaq da qadağan idi. Ruslar təbəçiliklərində olan xalqlara belə biabırçı tarixlərini açma bilməzdilər. Hətta müstəqillik illərində Rusiyanın sonuncu çarı II Nikolayın ailəsinə yaxın olan keşiş Rasputin haqqında həqiqətlər yeni ortaya çıxdıqda belə onu ikili təhlil edir, şəxsiyyəti haqqında birmənalı fikirlər söyləmədilər. Bu "müəmma" hələ də davam edir və sanki kimlərsə sərf edir.

Məsələn, "Boney M" qrupunun tək kişi ifaçısı Bobbi Farelın Sankt-Peterburqda qastrola olarkən qəflətən vəfat etməsi "Rasputin yaşda onun öldüyü şəhərdə öldü", "Rasputinin lənəti yerini tutdu" deyə mistika kimi qələmə verilir. Bobbinin ölüm günü də Rasputinin öldüyü günə təsadüf edib - 30 dekabr.

QIZILGÜL

Xomeyninin "Arzular"ı

İran İslam İnqilabının rəhbəri və dini lideri Ayətullah Xomeyninin şeir yazdığını, hətta divan bağladığını az adam bilir. Bu yaxınlarda türkcə nəşr olunmuş həmin divanda yer alan poetik nümunələr onun portretinin bizə tanış olmayan cizgilərini ortaya çıxarır. Həmin divandan bir qəzəli təqdim edirik.

Arzular

Könlümdə insan olmaq arzum vardı, amma olmadı,
Bütün ələmlə bağımı kəsmək istədim, amma olmadı.

Yalvararaq xərəbət pirinin qapısına üz sürtüb,
Bu güruhdan qurtulmaq istədim, amma olmadı.

Özümdən uzaqlaşmış, evimi də yara verib,
"Haqqın isimləri"ni öyrənmək istədim, amma olmadı.

Dostun əlindən bütün gecəni eşq şərabı içib,
Kövsər və Zəməzdən qurtulmaq istədim, amma olmadı.

Özümdən sıyrılaraq, sevgilinin üzünə dalıb,
Mücəssəm bir ruh olmaq istədim, amma olmadı.

Səmimiyyətlə fəna ələminə nəgahən bir yol tapıb,
Vəfakarlıqda etibarlı sevgili olmaq istədim, amma olmadı.

Könül Kəbəsinə büt adına nə varsa, söküb atmaq istədim,
Beləcə, dostumla iltifat etmək istədim, amma olmadı.

Ey xəbis nəfs! Bütün arzular məzara gömüldü,
Könlümdə insan olmaq arzum vardı, amma olmadı.

Hələ sağlığında böyük şöhrət qazanan tale şairi Nazim Hikmət bir çox dünya şairlərinin üz tutduğu kult sənətkarlardan olub. Ölümündən sonra da ədəbiyyat adamları onu sevgiylə xatırlayıblar. Ona yazılan şeirlərdən ən məşhurunu - Pablo Nerudan yazdığı "Payız çiçəklərindən Nazimə bir çələng"i təqdim edirik. Şeir Azərbaycan dilinə Atəol Bəhramoğlunun tərcüməsindən uyğunlaşdırılıb.

Pablo Neruda

Payız çiçəklərindən Nazimə bir çələng

niyə öldün, Nazim?
neyləyəcəyik indi biz,
nəğmələrin olmadan...

harda tapacaşıq başqa bir bulaq ki,
orda bizi qarşıladığın təbəssüm olsun?

səndəki odla-su qarışıq,
ağrıyla-sevinc dolu
həqiqətə çağıran baxışı
harda tapaq?

qardaşım,
elə yeni duyğular, düşüncələr yaratdın ki,
məndə,
dənişdən əsən acı rüzgar
qapmalı olsa bunları
bulud kimi, yarpaq kimi sürüklənər,

Nobel mükafatçısından Nazim Hikmətə ədəbi payız «çələng»i

xalqların savaşı, öz döyüşümü
və yurdumun kədərli təbillərinin
boğuş gurultusunu...

qardaşım mənim, dünyada necə tənhayam sənəz,
çiçək açmış gilas ağacının qızılı rənginə oxşayan
üzünə həsrət,
mənim üçün çörək olan, susuzluğumu ya-
tıran, qanıma
güc verən
dostluğuna həsrət.

həbsdən çıxanda qarşılaşmışdım sənənlə,
kobudluq və əzab quyusu kimi ölgün həbsdən,
zülümün izlərini görmüşdüm əllərində,
kinin oxlarını axtarmışdım gözlərində,
amma parlaq ürəyin vardı,
yara və işıq dolu ürək idi.

yaşayanda seçdiyim
və ölümündən sonra sənə sığınacaq olan
oraya - uzaq torpağa düşərlər.

al, sənə bir dəstə Çili xrizantemi göndərirəm,
al, Güney dənizləri üstündəki ayın soyuq
parlaqlığını,

neyləyim mən indi?
təsəvvür oluna bilirmi dünya
hər tərəfində əkdüyün çiçəklər olmadan,
necə yaşamalım səni örnək almadan,
sənin xalq zəkani, ozanlıq gücünü duymadan?
belə olduğun üçün təşəkkürlər,
təşəkkürlər nəğmələrinlə yandırdığın od üçün.

○ ...1964-cü ilin qışından bizə kədərli fotolar qalıb. Həmin fotolarda sənət dostları Yunis Nərimanovu son mənzilə yola salırlar. Onların arasında nə vaxtsa məşhur olan, köklü-köməclü bir nəslin zamanın burulğanından sağ-salamat çıxmış beş-üç baxışpapaqlısı gözə dəyir.

Tiflisdən Bakıya gələn ümid

XIX yüz illiyin sonlarında Nərimanovlar soyu Borçalının, eləcə də, Tiflisin adlı-sanlı, hörmətli tayfalarından idi. Qızılhacılı kəndindən qol-budaq atan, gözüaçıq, savadlı adamlarıyla tanınan soyun dayaqlarından biri də Nəriman Nərimanovun əmisi Ələsgər idi. Onun oğlu Əkbərin bir-birinin ardınca düz 8 uşağı dünyaya gəlmişdi: Əsgər, Yunis, Müzəffər, Qəzənfər, Nurəddin, Rüstəm, Gövhər, Simuzər. Ailənin ikinci uşağı olan Yunisin doğum tarixi öz əliylə yazdığı ömürnaməsində (şəhadətnaməni 1956-cı ildə Mingəçevirdə alıb) 1895-ci il aprelin 12-si göstərilir.

Tiflisdə ailəsini dolandırmaq Əkbərdən ötrü çətiniydi. Bu tərəfdən də, Bakıda «neft bumu» başlamışdı, güzəranlarını yaxşılaşdırmaq istəyənlər elə hey ora axışdılar. 1899-cu ildə – Yunisin cəmi 4 yaş olanda Əkbər də külfətini götürüb Bakıya köçdü. Amma az sonra ağır zəhmətdən üzülən Əkbər xəstələnib dünyasını dəyişdi.

Ailə başçısının ölümü Sitarəbəyimin çiyinlərinə ağır yük qoydu. Yunis qabiliyyətli olduğuna görə 8 yaşına çatanda Mirzə Məcidin rus-tatar məktəbinə daxil oldu. «Əmi» dedikləri doktor Nəriman Nərimanov da tez-tez ailəyə baş çəkər, imkanı çatdıqca ehtiyaclarını ödəməyə çalışırdı. Onun razılığıyla 1905-ci ildə 10 yaşlı Yunis məktəbdə müəllim köməkçisi işləməyə başladı, qazandığı qəpik-quruşla anasının köməyinə çatdı.

Neft Bakısı təlatümlər içindəydi. Doktor Nəriman artıq siyasətə qoşulmuşdu...

Hələ Yunis taleyinin hansı eniş-yoxuşlardan keçəcəyini bilmirdi...

Taleyin bəxşişi – Mirzağa Əliyevin himayəsi

Tələrümlü 1905-ci il özüylə ağlagəlməz bəlalər gətirsə də, Yunisdən tamamilə üz döndərməmiş, yoluna həyəət qoşulanı, böyük səhnə ustası Mirzağa Əliyev çıxmışdı. Yunis tez-tez girəvə tapır, onun evinə yığışib «cürbəcür oyunlar çıxaran» saqqallı-biqli kişilərin həngamələrinə baxır, hələ də əməlli-başlı anlamadığı bir aləmin sonsuzluğuna baş vururdu. Yunisin bu «oyunlara» belə canıdildən baxması Mirzağa Əliyevin də gözündən yayınmamışdı. O, doktor Nərimandan Yunisi görkəmli rejissor və aktyor Cahangir Zeynalovun öz evində təşkil elədiyi dram dərnəyinə aparmağa icazə istədi.

Böyük ustadın evində olan sənət mühiti hələ həyatın bərkinə-boşuna düşməmiş, ömür yolunu müəyyənləşdirməmiş Yunisdən ötrü sirli-sehrli bir aləmiydi. Üstəlik də, Yunis görkəmli sənətçinin hazırladığı tamaşalarda yaşına uyğun rollar da ifa eləyirdi.

1910-cu ildə Sitarəbəyim xəstələnib canını övladlarına tapşırırdı. Doktor Nəriman və Mirzağa Əliyev başsız qalmış ailənin Tiflisə pənah aparmasını məsləhət gördülər. Böyük qardaşları Əsgər Bakıda qalıb işləməli, onlara əl tutmalıydı.

15 yaşlı Yunis 6 qardaş-bacısını götürüb Tiflisə, bibisinin yanına getdi. O zaman Tiflisdə yaşayan Nərimanovlar soyunun başpapaqları ailəyə əl tutur, köməyə yetişirdilər.

Hələ ki, səhnə Yunisdən ötrü sehrli cazibə məkanı olaraq qalırdı. Amma peşəkar aktyor olacağını o, ağına belə gətirmirdi...

1913-cü ildə Hacıbəyov qardaşlarının truppasının Tiflisə daha bir qastrol səfəri oldu. Bu dəfə Üzeyir bəyin məsləhətilə Leylinin anası («Leyli və Məcnun») və Sənəm («O olmasın, bu olsun») rollarının ifası Yunis Nərimanov tapşırıldı. Gənc aktyorun oyunu o qədər uğurlu alınmışdı ki, Üzeyir bəy Yunisi qadın rollarının ifaçısı kimi truppasının tərkibinə daxil etməyə qərarına gəldi.

O, Bakıya – teatrda ilk addımlarını atdığı şəhərə qayıtmalı, truppaya ölkələr dolaşmalı oldu...

...O çağlarda Üzeyir bəy Azərbaycan səhnə sənətinin, xüsusilə milli operamızın inkişafı sarıdan böyük narahatlıq duyğusu yaşayırdı, hər vasitəylə milli kadrların hazırlanmasına çalışırdı. Elə buna görə də o, Yunisi baletmeyster olmaq üçün dilə tutdu: 25 yaşlı gəncin anadangəlmə qabiliyyəti, öyrənməyə həvəsi onu qane eləyirdi.

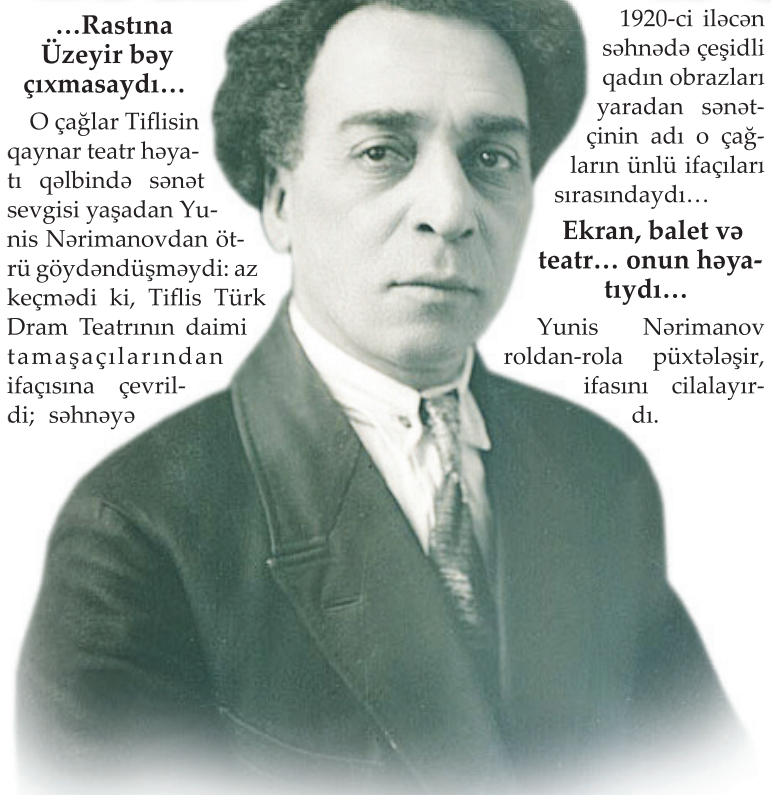
Yunis Nərimanov ustadın sözündən çıxma bilmədi, 1920-ci ildə Novikovun ikiillik balet studiyasına daxil oldu. 1922-ci ildə artıq gənc Yunis ilk Azərbaycan baletmeysteri kimi tamaşalara

1937-ci ildə Yunisin böyük qardaşı Müzəffər Nərimanovun adı «qara siyahıya» düşmüşdü. Elə həmin ilin gecələrinin birində onu «xalq düşməni» damğasıyla apardılar. Yunis «yuxarılar» yazdı, meşinə qapıları açdı, ixtiyar sahiblərindən qardaşının soragını istədi. Amma o vaxt belə şeylə maraqlanmaq da qorxuluydu. Axır ki, çox baş apardığını görüb «xalq düşməni» müdafiə elədiyinə görə onu da həbs etdilər.

1941-ci ildə Yunis Nərimanov Qazaxıstanın Semipalatinsk vilayətinə sürgün elədilər...

Fikri-zikri Vətəndə, doğmalarının yanında...

Yunis Nərimanov - talesiz sənətçi

...Rastna Üzeyir bəy çıxmasaydı...

O çağlar Tiflisin qaynar teatr həyatı qəlbində sənət sevgisi yaşadan Yunis Nərimanovdan ötrü göydəndüşməydi: az keçmədi ki, Tiflis Türk Dram Teatrının daimi tamaşaçılarından ifaçısına çevrildi; səhnəyə

1920-ci ilcən səhnədə çeşidli qadın obrazları yaradan sənətçinin adı o çağların ünlü ifaçıları sırasında...

Ekran, balet və teatr... onun həyatıydı...

Yunis Nərimanov roldan-rola püxtələşir, ifasını cilalayır...

quruluş verirdi. İki il ərzində o «Leyli və Məcnun», «Şah İsmayıl», «Əsli və Kərəm» operalarını, «Adəmin həyatı», «Bayquş» tamaşalarının balet-quruluşunu gerçəkləşdirdi.

Amma «inqilabi gerçəklik» tamam ayrı sahənin - «inqilabi satira»nın inkişafını tələb eləyirdi. Bakıda fəaliyyətə başlayan «Tənqid və təbliğ teatrı»nın ətrafında tanınmış rejissorlar və aktyorlar toplaşmışdılar. Yunis Nərimanov da bir il həmin teatrda çalışdı, 1925-ci ildə Baş Siyasi Maarif İdarəsi tərəfindən yaradılan «Damğa» satira teatrına bədii rəhbər və rejissor təyin olundu.

Onda yeni quruluşun repressiya maşını təzə-təzə hərəkətə gəlirdi...

Bütün ideallarının puç olduğunu başa düşən Nəriman Nərimanov Moskvaya aparılıb aradan götürülmüşdü...

Ötüb-keçən illər özüylə yeni-yeni məşəqqətlər, qadağalar və təhlükələr gətirirdi...

Zamanın burulğanları içində

...O, yaxınlaşan təhlükəni yaxşı duyur, başını aşağı salıb işləyirdi. Satira teatrının səhnəsində Azərbaycan, rus və Avropa dramaturqlarının əsərlərinə quruluş verirdi, Keşiş («Şeyx Sənan»), Silvestr («Skapenin kələkləri») və başqa obrazlar yaradırdı.

Həyatdan umduğu yalnız dinclik və yaratmaq imkanındı.

...1931-ci ildə Dövlət Türk Dram Teatrına (indiki Akademik Milli Dram Teatrı) dəvət olunan-da 36 yaşlı Yunis Nərimanov 20 illik səhnə təcrübəsinə malikiydi. Artıq arzuladığı klassik səhnə əsərlərindəki baş rolları oynamaq fürsətinin yetişdiyini düşünürdü; amma qarışıq («Dönüş»), zindandan («Xanlar»), faşist («Madrid»), Atakişi («Sevil»), Muxan («Oqtay Eloğlu») kimi epizodik rollar ifa etməli olurdu. Dözürdü, susurdu, nəhəng sənətçiləri gözlərinin qabağına gətirib öz növbəsini gözləyirdi...

...Nəslin arxası, dayağı Nəriman Nərimanov əbədiyyətə qovuşandan sonra bu soyun mansublarının başı olmanın bəlalər çəkdi.

Böyük səhnə üçün isə burnunun ucu göynəyirdi. Nəsibi olan üzüntülər ona səhnəyə olan sevgisini unudara bilməmişdi...

10 il yarımazadlıq məngənsində

Hər gecənin bir gündüzü var... Axır ki, qürbətın sıxıntıları içində yaşayan Yunisin ömür yolunda zəif də olsa, işıq göründü.

...1946-cı ildə Yunis Nərimanov yarımazadlıq verdilər: o, Azərbaycana qayıda bilərdi, amma Bakıda yaşamaq ona qadağanıydı. O Tiflisə Bakının arasındakı Şamaxor (Şəmkir) şəhərini seçdi, üç il buradakı Dövlət Dram Teatrının səhnəsində çıxış elədi. 1948-ci ildə teatr bağlandı, qalanını yığışdırıb Qubaya getdi; iki il də burada işlədi. 1950-ci ildə səhhətinə görə Mingəçevirə köçürülməsini xahiş elədi. Xahişini yerə salmadılar: tək Bakıdan uzaq olsun, respublikanın rəhbərinə Nərimanovun xatırlatması.

Stalin epoxası başa çatandan sonra Yunis Nərimanov həqiqətin üzə çıxmasına çalışdı: qardaşı Müzəffərə bəraət, özünün Bakıya qayıtmasına icazə verilməsi üçün «yuxarılara» ərizələr yazırdı. Bu dəfə istəyinə çatdı, 1956-cı ildə iki xəbəri birdən aldı: qardaşına bəraət, özünə, Bakıda yaşamağa icazə verilməsi.

Amma bu xəbərlər onu sevindirə bilmədi. Bəlkə də Bakıya dönəndə ürəyindən böyük səhnədə çıxış etmək keçirdi. İllərsə öz işini görmüşdü: sağlamlığı qayıdana oxşamırdı, yaş da o yaş deyildi. Belə ağır günlərində qolundan tutanı, arxa duranı sənət dostları oldular...

Həkimlər «özünü gözəlməyi» tövsiyə eləsələr də, Yunis Nərimanov dinc durma bilmədi, Hüseyin Rzayevə qoşulub Mədəniyyət İşçiləri Evinin nəzdində fəaliyyət göstərən «Damğa» teatr kollektivinə başçılıq elədi.

1959-cu ildə, axır ki, yada düşdü: ona «Azərbaycan SSR Əməkdar artisti» fəxri adı verdilər. Bu gecikmiş adsa, nə ömründən keçən illəri qaytarırdı, nə də səhnədə qazandığı şöhrəti. Onun yaratdığı obrazlar sənətşünasların xatirələrində, tamaşaçıların yaddaşında yaşayırdı.

Sonrasa... bütövlükdə unudulacaqdı...

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Kiçik bir iş görəndə, balaca zəhmət çəkəndə istəyirik ki, bizi qiymətləndirsinlər. Amma ömrünün 55 ilini elmə həsr etmiş Zümrüd Quluzadə sanki belə şeylərin umurunda deyil. Sakitcə öz evinə çəkilib, 82 yaşın gətirdiyi çətinlikləri təmkinlə qarşılayır və dayanmadan elmlə məşğul olur. "Şərq fəlsəfi problemləri" jurnalını buraxır. Tələbələrinin köməyi ilə Şərq fəlsəfi fikrini təbliğ edən iki sayt da işlədir. Demək olar ki, bütün dünyanın elmi cəmiyyətinin tanıdığı bu saytlara hər gün 3 milyondan çox baxış olur...

Müsaibimiz fəlsəfə elmləri doktoru, Əməkdar elm xadimi Zümrüd Quluzadədir.

- Necə oldu ki, sovet dövründə təsəvvüf fəlsəfəsinin tədqiqi ilə məşğul oldunuz?

- 1954-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universiteti tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsini bitirdim. Birinci müdafiə işimin mövzusu sosial fəlsəfədən idi: "Antoqonist sinifli cəmiyyətlərdə üstqurumun öz bazisini müdafiə etməsi aktivliyi". Bu ideya Stalinin "Marksizm i voprosi znaniye yazıka" əsərində ortaya atılmışdı. Mən işi hazırlayıb qurtarana yaxın şəxsiyyətə pərəstişlə mübarizə başladı, Stalinin nəşini mavzoleydən çıxardılar, şərait dəyişdi. Azərbaycanda mənim yazdıqlarımdan imtina etdilər. Getdim Moskvada müdafiə elədim. Moskva alimləri məni yekdilliklə dəstəklədilər. Halbuki orda da şərait çox çətin idi, özləri danışmağa qorxurdular. Hərçənd mən sonrakı yazılarımda rus alimləri ilə çox mübahisə eləməyə də, onlara ömürlük borcluyam. Azərbaycanda isə universiteti də, aspiranturanı da əlaç qurtarmağıma baxmayaraq, mənə heç kim arxa olmaq istəmədi və təcrid olundum. Heç kəsi qınamıram, qorxurdular, Heydər Hüseynovun nümunəsi var idi... Onda qərara gəldim ki, bundan sonra marksizmlə bağlı olan mövzuları götürməyəcəyəm. Dedim elə bir mövzu verin ki, Şərqlə bağlı olsun, uzun-uzadı oturub işləyim, tədqiq edim. Amma bərk yanılmışdım. O vaxt fəlsəfə sektorunun müdiri Firudin bəy Köçərli, fəlsəfə tarixi şöbəsinin müdiri isə Ziyəddin Göyüşov idi. Mənə iki mövzu təklif etdilər. Biri Xürrəmlik, biri hürufilik – o zaman üçün çox dolaşq, mürəkkəb mövzular idi, fəlsəfəsi işlənməmişdi. Hürufiliyi götürdüm - burada məni Nəsiminin obrazı özünə cəlb etdi.

- Onda "Nəsimi" filmi çəkilmişdi hələ...

- Bəli, 1960-cı il idi. Bu mövzunu götürəndə şöbədə əleyhimə çox adamlar çıxış etdi ki, hürufilik dindir, sən dini mövzu götürmək istəyirsən. Dedim bu din deyil, bidətdir. Həqiqətən də, bidətdir. 27 yaşında başladım bu işlə məşğul olmağa.

- "Nəsimi" filminin çəkiliş zamanı sizin tədqiqatlarınız köməyə gəldimi?

- Doktorluq işimi yenidən müdafiə etmişdim, Nəsiminin 600 illik yubileyi yaxınlaşdı. İşdə mənə bir qovluqda ssenari verdilər ki, bu ssenariyə rəy yaz. Mən də öz baxış nöqtəmdən çıxış edərək çoxlu qeyd yazdım. Bir azdan İsa Hüseynov gəldi ki, bu, mənim əsərimdir, köməyinizi əsirgəməyin. Biz onunla çox faydalı əməkdaşlıq etdik və o bu sahəni ciddi öyrəndi. Sonra roman da

- Rasim Balayevin yaratdığı obraz necə?

- Rasim yaxşı aktyordur, Allah ona can sağlığı versin. Onda gözəl idi, cavan idi. Özünün də şəxsi keyfiyyətləri obrazı təmamlayırdı. Nəsimi mənim nəzərimdə yüksək insan idi. Əgər Allah qarşısında səhv edibəsə, Allah bağışlasın...

- Son vaxtlar belə bir versiya gündəmə gəlib ki, Nəsiminin dərşini soymayıblar, onu asıblar. Bu nə dərəcədə ağlabatandır?

Rusdilli ədəbiyyatda, sovet ədəbiyyatında onlar əsasən neqativ verildirdi. Məsələn, Əlişir Nəvini, Əbdürrəhman Camini təciklər öz şairləri hesab edirdilər və deyirdilər ki, bunlar böyük mütəfəkkirlərdir, filosoflardır... Amma bu iki mütəfəkkir sufinin mənsub olduğu Nəqşibəndilik hərəkatını pisləyirdilər. O vaxtın elmində belə ikibaşlı münasibətlər mövcud idi. İlk yazım 1965-ci ildə çıxdı: "O protiva-reçiyax i netoçnostyx v opredelinii i oçenki sufizma nəşey

qəbul edilir. Onun haqqındakı çoxsaylı yazılarda da ziddiyyətli mövqelər var. Bəziləri onu ortodoks İslamı qəbul edən həqiqi islamçı kimi, bəziləri isə bidətçi kimi qəbul ediblər. Hətta onun fəlsəfəsini qəbul edənləri füsusi adı ilə qətlə yetiriblər. Deyilənə görə, Qarabağda da XVII əsrdə bu adla qətlə yetirilənlər olub. Bu yaxınlarda Azərbaycanda birinci xanımımız Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə böyük bir konfrans keçirildi. Bu, çox böyük hadisə idi. Xaricdən çoxlu alimlər gəlmişdi. Mən də orada çıxış edib dedim ki, bu fəlsəfəni əvvəlcə Eynəliqəzzat Miyanəçi yaradıb. Bildirdim ki, Şərqin mənavi mədəniyyəti lokal öyrənilir, onu öyrənənlər arasında əlaqə çox azdır. Çox şey əlyazma şəklindədir. Təklif etdim ki, əlyazmaların tərcümə və təfsirinə görə elmi dərəcələr verilsin. Əlyazmalar öyrənilsin və Şərq tədqiqatçıları arasında əlaqələr güclənsin. Orda da İbn Ərəbin fəlsəfəsi haqqında danışıldı və qeyd edildi ki, İbn Ərəbi, xüsusən rusdilli ədəbiyyatda gah

"Hürufilikdə məni Nəsimi obrazı cəlb etdi"

Sufizmin 55 illik tədqiqatçısı Zümrüd Quluzadə:

"Hələ heç nə öyrənməmişəm..."

yazdı bu haqda. Ssenari üzərində də xeyli işlədik, eyni vaxtda İsa Hüseynova məsləhətçi kimi filologiya elmləri doktoru, professor Mirzağa Quluzadəni təhkim etmişdilər. O həm Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru idi, həm də Nəsimi haqqında namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdi. Filmin titrlərində də məsləhətçi kimi bizim adı yazılmışdı. Bu yaxınlarda isə televizorda gördüm ki, filmin sonunda məsləhətçi kimi Ziya Bünyadov göstərilib. Bizimlə adımız çıxarılıb. Mən sağam, eybi yox, Mirzağa müəllim isə rəhmətə gedib. Təsəssüf ki, bizdə belə xoşagəlməz hallar baş verir. İlk dəfə elm tarixində "Cavidani-Kəbir" in fəlsəfi analizini vermişəm. Fəzlullah Nəiminin bütün məlum əsərlərini tapıb orijinalda tədqiq etmişəm, Nəsiminin məlum divanlarını da həmçinin. "Hürufilik və onun görkəmli nümayəndələri" kitabının elektron variantı Amerikanın 14 kitabxanasında var. Bizdə isə əvvəl qoydular internetə, sonra elə ediblər ki, açılmır...

- "Nəsimi" filmi xoşunuza gəldi?

- Hər halda yaxşı qəbul olundu film. Mənə gəldikdə... Nəsiminin yubileyi ərəfəsi idi, rəsmlərini çəkirdilər. Məni də dəvət etdilər ki, qiymət verim. Amma mən o şəkillərin heç birini Nəsimiyə bənzətmədim...

- Yox, əsas versiya soyulmaq idi. Hətta rəhmətlik Əjdər Seyidzadə o soyulma prosesini də öyrənmişdi ki, cəlladlar insanların dərşini necə soyurlar. Sadəcə, onun şeirini oxuyan adamı asmaq istəyiblər, fətvə asmaq olub. Nəsimi gəlib, deyiblər ki, bunun dərşini soymaq lazımdır. Hətta fətvədə belə bəndlər olub ki, qətrə qanı hara sıçradı, ora mürdar sayılsın və sairə.

- Təsəvvür eləmək olar ki, o dövrdə bu məlumatlar necə qarışıq olub...

- Həqiqətən də, onda ümumiyyətlə, İslam cərəyanları haqqında məlumat çox qarışıq idi.

"literature". Təxminən onillik materialları analiz elədim, - iqtisadçılar, tarixçilər, ədəbiyyatçılar, filosoflar nə yazıb bu cərəyanla bağlı - hamısı bir-birindən fərqli, bir-birini təkzib edən mövqelər vermişdilər. Bütün dünya elmində hesab edirlər ki, sufizmin nəzəriyyəsini Mühyidin İbn Ərəbi yaradıb. Bu belə deyil. Vəhdətül-vücut nəzəriyyəsini Eynəliqəzzat Miyanəçi yaradıb. Eynəliqəzzatın əsərlərindən çıxış edərək ən geniş, əsaslı tədqiqatı Solmaz xanım Rzaquluzadə aparıb. İbn Ərəbi hazırda Qərbdə də, Şərqdə də böyük filosof, İslam mütəfəkkiri kimi

filosof kimi təqdim olunur, gah da mistik, ideoloq kimi. Eyni adam – Aleksandr Knuş belə də yazıb, elə də.

- Bizdə olan məlumata görə, müasir alimlərdən Aleksandr Knuş və Mehmet Rıhtım tənqid etmişiniz? Səbəb nədir?

- Bəli, Knuş çox tənqid etmişəm. Bu adam çox vaxt bilmədiyini şeylər haqqında yazır. Yazıb ki, Azərbaycanda sufizm XVII-XVIII əsrdə yaranıb, hətta onu Şeyx Şamil hərəkatı ilə bağlayıb. Mehmet Rıhtım mənə bir neçə dəfə müraciət edib. Ona yaxşı münasibət göstərdim. Amma sonra kitab çap edib, guya bu, Seyid Yəhya Bakuvinin əsəridir. Halbuki bunu sübut etmək üçün hələ çoxlu dəlillər toplamaq lazımdır. Mən bu əsəri çıxandan sonra görmüşəm. Amma kitabda yazılıb ki, elmi redaktorları fəlsəfə elmləri doktoru Zümrüd Quluzadə, filoloji elmlər doktoru Azad Musayeva. Bu əsərdə yazılanların çoxu iftirdir, saxtalaşdırma bəs deyincədi. Mənim kitabıma istinad edir, amma yazdıqlarımı tamamilə fərqli mövqedə verir. Və ya elə şeylər verib ki, mən o barədə heç vaxt yazmamışam. Bu əsər məndən xəbərsiz çap olunub və orda yazılanlara cavabdeh deyiləm. Rıhtımın Azərbaycan təsəvvüfə haqqında yazdıqları da, Seyid Yəhyanın tərcüməsi də yanlışdır.

Mən 55 ildir sufizmi öyrənirəm və hələ də deyirəm heç nə öyrənməmişəm. Yəni sufizm ucuz-bucaqsız bir dəryadır. Elmə başdansıvdu yanaşmaq olmaz axı...

Müsaibəni apardı: Qızılgül ABDİNOVA

Günel NATİQ

Bütün dünya xalqlarının mifologiyasında "cırtıdan" obrazı var - o, mənfı, ya da müsbət ola bilər, amma istər yaxşı olsun, istər pis, - mif onu seçilənlərdən edib və ona qeyri-adi güc bəxş edib.

"Kim yatmış, kim oyaq? Hamı yatmış, Cırtıdan oyaq! Bəs Cırtıdan niyə oyaq?" Çünki Cırtıdan ağıllıdır, tədbirlidir. Boyca kiçik olsa da, ağılca o biri uşaqlardan üstündür. Hələ desən, divdən də güclüdür!

Cırtıdan çox maraqlı obrazdır. Bir qarış boyunun altında çox mətləbləri gizləyir. Belələri üçün deyiblər: "Çoxbilmişliyindən boyu çıxmayıb!"

"Hamı yatmış, Cırtıdan oyaq!" Cırtıdan həmişə oyaqdır, çünki təhlükəni qabaqcadan duyub, hiss edir. Mif qeyri-adi dərəcədə balaca Cırtıdanı qeyri-adi dərəcədə nəhəng divlə qarşı-qarşıya gətirir. Cırtıdan o qədər balacadır ki, div onu rəqib kimi qəbul edə bilməz. Heç Cırtıdan da bunu istəmir. Cırtıdan bura qədər ağılın gücüylə gəldiyi yolu bundan sonra da bu sayaq başa vurmaq fikrindədir.

Kim yatmış, kim oyaq?!

Əslində, bu sualın özü də çox maraqlıdır. Görünür, div o qədər də sadələhv deyil, yatanları oyatmamaq və oyaqları duyub salmamaq üçün sualı çox məntiqlə qurur.

Amma Cırtıdan balaca da olsa, az aşın duzu deyil. Cırtıdan səbirlidir, çoxdan anlayıb ki, dev onları həzm-rabedən keçirmək niyyətindədir. Amma səbirlə işin axırını gözləyir. Yəni məqam gözləyir.

Devin sualı həmin o məqamın yaxınlaşdığından xəbər verir:

"Kim yatmış, kim oyaq?"

"Hamı yatmış, Cırtıdan oyaq!"

Cırtıdan niyə oyaq? Bəli, məqam yetişib, artıq Cırtıdan onu özünün və mifin gözündə böyükdən hiyləyə əl atır və başlayır sadalamağa:

"Mən yatmamışdan əvvəl anam mənimçün qayğanaq bişirirdi, mən də yeyib yatardım".

Və yaxud:

"Anam yatmamışdan qabaq gedib çaydan mənə xəlbirən su gətirirdi".

Mifin sonrakı taleyi də elə bu səbəblərdən asılı olur.

Dev Cırtıdanın balaca boyuna aldanır və ən böyük səhvini edir, çünki dev yatsa yuxusuna da girməz ki, hansısa bir Cırtıdan onu məğlub etmək niyyətindədir.

"Cırtıdan" orijinal bir obrazdır. Adətən, nağıllar bir-birindən çox bəhrələnir. Cırtıdan obrazı isə tamamilə fərqli və özünəməxsusdur. Başqa nağılların kiçik boylu qəhrəmanlarına, sadəcə, boyda bənzəyir. Vəssalam.

Cırtıdanla divin ortaq nöqtələri var. Hətta bu ortaqlıq onların arasında olan fərq qədər böyük miqyaslıdır. Bəs bu necə ola bilər?

Hər ikisi qeyri-adi, adi insanlardan öz ölçülərinə görə fərqlənirlər. Bəzi xalqların folklorunda devin üzərinə düşən funksiyaları başqa xalqların miflərində cırtıdan yerinə yetirir. Məsələn, əgər yunan mifologiyasında göy üzünü dev saxlayırsa, Skandinaviya mifologiyasında bu mifoloji vəzifəni cırtıdan icra edir.

"Boyu bir qarış, saqqalı iki qarış!"

Ümumiyyətlə, hər xalqın cırtıdanlar haqqında öz mifoloji təsəvvürləri var və bu təsəvvürlər nə qədər özünəməxsus olsa da, bir məqamda çulğalaşır.

Cırtıdan - şər, yoxsa xeyir?

Cırtıdan təzadı bir obrazdır. Onlar bəzən pəri kimi də təsvir olunur. Alman folklorunda bu pərilər şər xislətli və təhlükəli, ingilis miflərində isə mehriban və xeyirxahdır.

öz xüsusiyyətlərindən asılıdır. Məsələn, Selma Laqerlefin "Nil-sin vəhşi qazlarla sayahəti" povestində cırtıdanlar insanlarda xeyirxahlığı qiymətləndirir və ya əksinə, qəddarlığa və laqeydliyə görə onları cəzalandırırlar.

Uşmal şəhərindən olan cırtıdan və magik qüvvələr

Uşmaldan olan cırtıdan hind miflərinin bir obrazıdır. Həm də yetərincə məşhur bir obrazdır. Nağılda deyilir: Uşmalda yaşa-

Hind miflərində cırtıdanlarla bağlı başqa obrazlar da var, məsələn, cırtıdan ruhları. Onlara "aluşi" deyirlər. Aluşilər zahirən adi cırtıdanlara və ya uşağa bənzəyirlər, başlarında şlyapa olur. Aluşilər, bir qayda olaraq, dinc oturmur və qalmaqallı olurlar. İnsanlarla elə də xoş davranmır və küləklər vasitəsilə xəstəlik yayırlar.

"Elə çoxbilmişdir, elə bil yarıyı yerin altındadır"

Balacaboy və çoxbilmiş adamlar haqqında belə deyirlər və bəlkə də fərqi də varmırlar ki, bu deyimin mifik kökü var.

Kim yatmış, kim oyaq?

Boyu bir qarış, amma ondakı hünərə bax

Bəzi xalqların miflərində cırtıdanlar gələcək nəslin insanlarıdır, öz zamanlarını qabaqlayıblar. Çünki cırtıdanlar, bir qayda olaraq, çoxbilmiş olur və çox zaman uzun ağı saqqal saxlayırlar. Bəzi miflərə görə isə, cırtıdanlar yetkinlik dövrünə 7 yaşında çatırlar.

Yəqin bu məsələ də onu necə görməkdən asılıdır. Məsələn, Qrimm qardaşları öz məşhur nağıllarında cırtıdanların həm müsbət, həm də mənfı xüsusiyyətlərindən bəhs edir. Cırtıdanların bir özəlliyi də var. Onların insanlara münasibəti insanların

yan cadugər çox istəyirdi ki, bir varisi - oğlu olsun. Bunun üçün o, cırtıdanların məskən saldığı qayalıqlarda yerləşən mağaraya gedir və onlardan kömək istəyir. Cırtıdanlar qadına bir qızıl yumurta verirlər. Cadugər yumurtanı gətirib torpağa basdırır, vaxt tamama yetəndə yumurtadan bir uşaq çıxır. Günlər, aylar, illər ötür, uşağın boyu çıxmır ki, çıxmır. Ancaq uşaq təkcə öz boyu ilə seçilmirdi.

Uşmaldan olan cırtıdan qeyri-adi dərəcədə ağıllı və qoçaq idi. Bir gün o, ocaqbaşında gizlədilmiş zınqırov tapır və ona toxunur. Cadugərlərin inancına görə, nə vaxtsa bu zınqırov, şəhərin yeni başçısının əlində səslənməliydi. Sınaqlardan keçən cırtıdan, beləcə, Uşmala başçı seçilir və şəhərin şan-şöhrətini bütün dünyaya yayır. Məsələ burasındadır ki, sınaqlardan biri gildən fiqur düzəltmək idi, elə bir gil fiqur ki, odda yanmasın. Mif belə bir təsirli səhnə ilə bitir: Uşmalın əhalisi cırtıdan başçının xatirəsini əbədiləşdirmək üçün onun gil heykəlini yapırırlar. Bir maraqlı məqam: Araşdırıcılar müasir dövrdə Uşmal ərazisində qazıntılar zamanı tapılmış gil fiqurlarla "Uşmaldan olan cırtıdan" arasında bir əlaqə olduğunu deyir. Arxeoloqlar mağaralardan tapılan əşyaları mifoloji inanclarla müqayisə edir, məşhur mifoloji qəhrəman obrazının yeni tərəflərini kəşf etməyə çalışırlar. Bir sözlə, "Uşmaldan olan cırtıdan" haqqındakı mif hələ də sehr pərdəsi altındadır.

Məsələ burasındadır ki, miflərdə cırtıdanlar yeraltı mağaralarda yaşayırlar. Mağaralar qədim insanın ilk yaşayış yerlərindən hesab olunur və insanın yeraltı dünya ilə harmoniyasının sirlərini hişf edir. Mağara, həmçinin, yeni dünyanın doğuluşunu ifadə edir. Cırtıdanın mağarada, bir növ yerin altında yaşaması bu deyimin həqiqətinə işıq tutur:

Bir halda ki, cırtıdanlar mağaralarda güzəran keçirirlər, yeraltı dəfinənin qoruyucuları da onlardır. Deyəsən, metal cırtıdanların zəif yeridir, çünki onlar miflərdə həm də dəmirçi kimi təsvir olunurlar.

Şarl Perronun "Barmaqboyu oğlan" nağılını hamımız eşitmişik. Cırtıdan oğlan ailəsini və özünü adamyeyəndən xilas edir. Bu nağılın başqa bir versiyası bir ingilis yazıçısına məxsusdur:

"Dilançi cildinə girmiş cadugər Merlin, tanımadığı bir evdə gecələməli olur. Ev sahiblərinin övladı yox idi. Söhbət əsnasında qadının "kaş barmaq boyda bir oğlumuz olardı" sözləri cadugərə çox maraqlı görünür və onun arzusunu yerinə yetirir: Barmaq boyda bir oğlan dünyaya gəlir".

Beləliklə, balaca boyu ilə çox qəlbəli fəth edən Cırtıdan bu gün də çox populyardır. Balacaboy uşaqlara nəvazişlə "cırtıdan" deyirik, "kim yatmış, kim oyaq" sözləri dilimizdən düşmür. Eyni zamanda, bu sevimli qəhrəman araşdırıcıların ən müxtəlif məqamlarda istinad etdiyi bir obrazdır. Böyük, dolğun bir obraz.

1960-cı illərdən bu günə qədər 222 film-də rol alan Türkan Şoray dünyanın ən çox filmə çəkilən aktrisası kimi tarixə düşüb. Dəyişən illərə və tələblərə baxmayaraq, türk kinosunun Sultanı həmişə zirvədə qalmaq bacarıb. Dramatik və komik obrazları eyni dərəcədə istedadla canlandıran xanım aktrisa zərif, utancaq, şıltaq və ən əsası alçatmaz qadın obrazları yarada bilib.

Türkan müəllimə

Türkan Şoray 1945-ci il iyunun 28-də İstanbulda dünyaya gəlib. Atası Xalid Şoray Dövlət Dəmiryolunda məmur, anası Meliha xanım evdar qadın olub. Maddi vəziyyəti ağır olan ailənin balaca qızı Nazan doğulandan sonra evin bütün yükü Türkanın çiyinlərinə düşüb.

Gələcək aktrisa ibtidai təhsilini "Rami Taş" məktəbində başlayıb. Ailəsi yaşadıkları məhəllə və rayonları tez-tez dəyişdiyi üçün Türkan da oxuduğu məktəbləri dəyişməyə məcbur olub.

1954-cü ildə uzun müddət davam edən ailədaxili münaqişələrdən sonra Şoray cütlüyü boşanıb. Qızlar anaları ilə birlikdə qalıblar.

İstər yaşadıkları məhəllədə, istər oxuduğu məktəbdə hamının sevimlisi olan Türkanın həmin illərdə ən böyük arzusu müəllimə olmaq idi: "İstəyirdim ki, hamı mənə Türkan müəllimə çağırınsın".

Kinoya təsadüfi gəliş

Validənləri boşanandan sonra anası ilə birlikdə Sarmaşlıq küçəsinə köçən Türkan qonşularının qızı Emel Yıldızla yaxın rəfiqə olur. 15 yaşlı Şoray elə Emelin sayəsində kinoya gəlir. Günlərin bir günü rəfiqəsi ilə "Kənddə bir qız sevdim" filmi-nin çəkiliş meydançasına gedən Türkan yarım saat içində rejissorun diqqətini cəlb edə bilir. Türker İnanoglu Türkanla tanış olur və onun baş rola daha uyğun olduğunu deyir. Rəfiqəsinə qarşı haqsızlıq etdiyini düşünən yeniyetmə Şoray təklifi qəbul etmir və çəkiliş meydançasından qaçır. Amma rejissorun təkidli və anasının razılığından sonra Türkan "Yeşilçam"ın şöhrət qapısından keçir. Bir zaman qaçdığı film meydançası uzun illər həyatının ayrılmaz parçası olur: "Kinoya gəlişim tamamilə təsadüfi olub. Məktəbli idim və bir günün içində həyatım dəyişdi. Bir gün əvvəl əlində çanta məktəbə gedən Türkan səhəri gün baş rola çəkildi".

Maddi problemlər ucbatından filmlərə çəkilən Türkan məktəbi yarımçıq qoyur. Həm ailəsi, həm də müəllimləri buna etiraz etsə də, o, artıq şöhrət və populyarlığın nə olduğunu görür və geri qayıtmaq istəmədi. İlk filmlərindən sonra tamaşaçıların diqqətini cəlb edən Türkan artıq 1961-ci ildə dövrün məşhur "Sinema" jurnalının üz qabığını bəzəyir.

İlk uğur

1964-cü ildə Metin Erksanın çəkdiyi "Acı həyat" filmi Türkan Şorayın kino karyerasında əsl dönüş yaradır. Filmdə canlandırdığı Nərmən obrazı ilə Şoray olduğu yerə yalnız xarici görünüşü ilə deyil, istedadı ilə də gəldiyini sübut edir.

Adlı ilə yaşadığı illər ərzində Türkan böyüyür, məşhurlaşır və ən əsası bu günə qədər qoruduğu kübar xanım imicini yaradır.

1967-ci ildə yazılı şəkildə çap olunan "qanunlar" a görə, Şoray ssenari ilə ən az bir ay əvvəl tanış olmalı, bəyənmediyi təqdirdə yeni ssenari yazılmalı

söyləyib və onu "canlı əfsanə" adlandırıb. Mehriban xanım Əliyeva sənəti ilə dünyada məşhur olan Türkan Şorayla tanışlıqdan məmnunluğunu bildirib.

"Azərbaycana gəlməyi çoxdan arzulayırdım", - deyən Türkan Şoray Azərbaycana uzun illər əvvəl gəldiyini xatırladı və yeni nəşr edilən "Sine-

mam ve ben" kitabını Mehriban xanım Əliyevaya hədiyyə edib. Kitabda Türkan Şoray 1970-ci ildəki Bakı səyahəti ilə bağlı xatirələrini də yazıb.

Ölkəsinə qayıdandan sonra aktrisa "Habertürk" qəzetində Azərbaycana səfəri barədə geniş məqalə ilə çıxış edib və xoş təəssüratlarını bölüşüb.

Türk kinosunun sultanı

Elə həmin ildə aktrisa bu roluna görə Antalya Film festivalında ən yaxşı aktrisa nominasiyasında qalib gəlir, "Acı həyat" kinotənqidçilər tərəfindən ilin filmi seçilir. Sonrakı illərdə çəkildiyi filmlərlə Şoray 60-cı illərə öz möhürünü vurur.

Lütfi Akadla tanışlıq onun yaradıcılığında yeni mərhələnin başlanmasına səbəb olur: "Akadla işləmək mənim üçün əsl möcüzə idi. "Türkan, gözərlə oyna" deyirdi. Gözlərimlə oynamağı mənə Lütfi Akad öyrətdi".

1968-ci ildə Şoray ikinci dəfə ən yaxşı aktrisa adını məhz Akadın filmindeki müğənni Səbiha roluna görə qazanır.

1970-ci illərə qədər "Yeşilçam" da ancaq Şoray filmləri nümayiş olunurdu. 1972-ci ildə aktrisa karyerasında əsaslı dəyişikliyə imza atır və "Qayıdış" adlı filmin rejissor kürsüsündə əyləşir. Yılmaz Güney kimi ustad rejissorun da bəyənidiyi film Moskva kinofestivalından əliboş qayıtmır.

1973-cü ildə çəkildiyi "Əzab" birinci qədər uğurlu olmasa da Şoraya böyük təcrübə qazandırır. Aktrisanın filmoqrafiyasında çox önəmli yer tutan "Səlvi boylum al yazmalı" filmi də məhz bu dövrdə çəkilir. İnanır və Şoray dueti hələ uzun müddət tamaşaçıların sevimlisi olaraq qalır.

Şoray qanunları

Türkan Şoray 1962-ci ildə çəkiliş meydançasında tanış olduğu Rüşçan Adlı ilə böyük eşq yaşayır. Ata nəvazişinə və sevgisinə həsrət qalan Şoray bu sevgi və qayğını məhz Adlıda tapır. Rüşçan bəyin evli olmasına və səslənən tənqidlərə rəğmən cütlüyün münasibətləri 23 il davam edir. Elə bu illər ərzində "Şoray qanunları" yaranır. Rüşçan Adlı aktrisanı çox qısqanır, açıq-saçıq səhnələrə çəkilməsinə etiraz edir və geyimlərinə nəzarət edirdi. "Sultanım" deyə müraciət etdiyi Şoray həm kino tarixinə möhür vuran imzasını, həm də qanunlarını yaradır.

idi. Açıq-saçıq səhnələrdən bir-mənalı şəkildə imtina olunur, aktrisa filmdə geyinəcəyi paltarları özü seçirdi. Afişada ən yuxarıda onun adı yazılmalı, çəkilişlər ancaq İstanbul ərazisində aparılmalı idi. Bazar günləri Şoray işləmir, çəkiliş meydançasında on saatdan artıq qalmırdı.

Bu "qanunlar" və yeni imic sayəsində Şoray "Böyük dördlük"dən (Fatma Girik, Hülya Koçiyit, Filiz Akın) ayrılır və lider mövqeyini saxlayır.

Dəyişiklik illəri

1980-ci illər Türkan Şoray üçün böyük dəyişikliklər ili olur. 1983-cü ildə Rüşçan Adlıdan ayrılan aktrisa elə həmin il həmkarı Cihan Ünal ilə ailə həyatı qurur. Bir il sonra anası Meliha xanım vəfat edir. 1985-ci ildə qızı Yağmur dünyaya gələndən sonra Türkan bir neçə il kinodan uzaqlaşır.

1987-ci ildə çəkildiyi dördüncü - "Xəyallarım, sevgim və sən" filmi ilə ekrana qayıdan Türkan Şoray həmin il Cihan Ünalından ayrılır. Fərqli obrazlara imza atan aktrisa rol aldığı "Mine" adlı filmi ilə "qadın filmləri" cərəyanının əsasını qoyur.

1994-cü ildə atasını, 1995-ci ildə böyük sevgisi Rüşçan Adlını itirən Şoray həmin illərdə daha çox teleseriallara çəkilir. 2000-ci ildə çəkildiyi "İkinci bahar" serialı artıq klassikaya çevrilib.

2010-cu ildə UNESCO-nun xoşməramlı səfiri seçilən aktrisa öz adını daşıyan orta məktəbə tez-tez baş çəkir.

Birincilərin görüşü

2012-ci ilin noyabrında Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva Azərbaycanda səfərdə olan Türkan Şorayla görüşüb.

Azərbaycanın birinci xanımı Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyəti ilə yaxından tanış olan aktrisa ölkəmizdə böyük sevgi və hörmətlə yanaşıldığını

"Axınla aşağı" təqdim olundu

Nizami Kino Mərkəzində dövlət sifarişli ilə lentə alınan "Axınla aşağı" bədii filminin təqdimatı keçirilib.

Filmin təqdimatından əvvəl C. Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının direktoru Müşfiq Hətəmov və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sektor müdiri Yusif Şeyxovun iştirakı ilə mətbuat konfransı keçirilib. Konfransda 2014-cü ildə çəkilən filmlər və nəzərdə tutulan yeni layihələr haqqında məlumat verilib.

Təqdimat mərasimi başlamaqdan əvvəl jurnalistlərin suallarını cavablandıran rejissor Asif Rüstəmov bildirib ki, çəkilişlər keçən il, təxminən, iki ay müddətində aparılıb. Filmin əsas hissəsi Mingəçevirdə, interyer çəkilişləri isə Bakıda, Sumqayıtda, qismən də İsmayılıda aparılıb.

"Karlovi Varı" Film Festivalına qatılan film idman məktəbində avarçəkən məşqçisi işləyən ortayaşlı insanın ailə faciəsindən bəhs edir. Təqdimat mərasimində çıxış edən Müşfiq Hətəmov bildirib ki, bu il kino sahəsində xeyli gənc rejissor və ssenarist sınaqdan keçirilib, bir sıra layihələr reallaşdırılıb. Kino sahəsində gənc rejissorların ərsəyə gətir-

diyi filmlər beynəlxalq festivallarda uğurla çıxış edib: "Azərbaycan kinosu tarixdə ilk dəfə "Kann"da təmsil olundu. 2014-cü ildə "Azərbaycanfilm" kinostudiyası 52-dən çox beynəlxalq festivalda özünü təqdim etdi. Bu festivallar arasında Venetsiya, Karlovi Varı, Tokio nüfuzlu festivallarını qeyd etmək olar. Ən əsası odur ki, biz Qarabağ məsələsinə beynəlxalq festival səviyyəsində dünya tamaşaçısına çatdırmaq istəyirik".

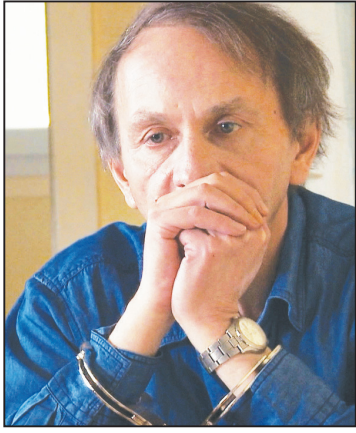
Yaradıcı heyət səhnəyə çıxıb və yaradılan şəraitə görə təşəkkürlərini bildiriblər. Sonra film nümayiş olunub.

Psixoloji ailə dramının quruluşçu rejissoru Asif Rüstəmov, ssenari müəllifləri Asif Rüstəmov və Otar Pertaxiya, quruluşçu operatoru Ayxan Salar, bəstəkarı Xəyyam Mirzəzadə, quruluşçu rəssamı Rafiz İsmayılov, icraçı prodüseri Nadir Əliyev, prodüseri Müşfiq Hətəmovdur. Filmdə Namiq Ağayev, Mehriban Zəki və digər aktyorlar rol alıb.

Xatırladaq ki, "Axınla aşağı"nın dünya premyerası nüfuzlu "Karlovi Varı" kinofestivalı çərçivəsində "East of the West" müsabiqə proqramında gerçəkləşib.

Hazırladı: Leyla ƏLİYEVƏ

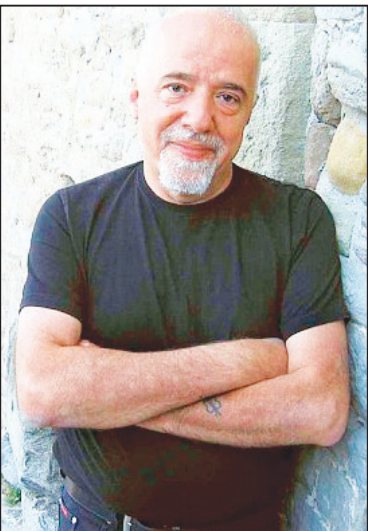
Uelbekin qalmaqallı romanı

Fransız yazıçısı Mişel Uelbekin yanvarın 7-də işıq üzünə çıxacaq romanının böyük səs-küy yaradacağı indidən məlumdur. "İtaət" adlanan romanda Fransanı müsəlman baş nazir idarə edir. Tez-tez qadın düşmənçiliyi, irqçilik, islamofobiya və pornoqrafiyaya meyillənmiş seçilən Uelbekin gənc qadınlara və fahişələrə olan düşüncülüyü ilə ad çıxaran 44 yaşlı bir professorun dilindən nəql etdiyi romanı hələ çap olunmamışdan böyük söz-söhbətə səbəb olub.

Xatırladaq ki, 2001-ci ildə "Lire" jurnalına müsahibəsində: "Tək bir Allahın varlığına inanmaq axmaqlıqdan başqa bir şey deyil. Mən başqa söz tapa bilmirəm. Ən sarsım din isə islam dinidir. İncil, ən azı, gözəl bir kitabdır", – deyən Uelbekin bu fikirləri bütün dünyada böyük narazılığa səbəb olmuşdu. Dörd müsəlman təşkilatı Uelbeki insanları dini inanclarına görə aşağılamaqda və irqçiliyi yaymaqda günahlandırmışdı. Məhkəmədə Uelbek müsəlmanlara nifrət olmadığını, xristianlıq və iudaizm də daxil olmaqla, bütün dinlərin "nifrət dolu mətnlər" üzərində yarandığını söyləmişdi.

Qeyd edək ki, Uelbek Fransa xaricində ən çox çap edilən yazıçıdır. O, Qonkur Akademiyasının "Goncourt" ("Qonkur") ədəbi mükafatının sahibidir. "İtaət" romanı Uelbekin sayca altıncı romanı olacaq.

Darya Dontsova ilin yazıçısı olub

Ümumrusiya İctimai Rəyi Öyrənmə Mərkəzinin apardığı sorğunun nəticəsinə görə, Darya Dontsova ilin yazıçısı elan edilib. Sorğunun nəticəsinə əsasən, ilin müğənnisi Filip Kırkorov, bəstəkarı İqor Krutoy, Qriqori Leps və Stas Mixayloviç seçiliblər. Dmitri Naqiyev ilin aktyoru elan edilib.

İlin ən populyar televiziya proqramları "Pust qovoryat" və "Qolos", ən yaxşı serialı "Fizruk", ən yaxşı filmi isə ötən ildə olduğu kimi, "Stalinqrad" olub.

Kitab satışına qadağa

İspan rəssamı Luisa Royonun fantastika janrında yazılmış kitabının satışı qadağan edilib. Səbəb isə kitabın çox açıqsaçıq olması, burada erotik xarakterli şəkillərin yer almasıdır. Hətta kitabı "+18" markası altında satışa çıxarmaq da mümkün olmayıb. "Əlifba" nəşriyyatı kitabı satışdan geri götürməyə məcbur olub.

"Bu kitabı almaq istəyən insanlardan üzr istəyirik. İnanın ki, bu vəziyyət bizi də məyus etdi. Bəlkə də bu müvəqqəti həldir, ya da ola bilər ki, kitab, ümumiyyətlə, satışa buraxılmasın. Biz hal-hazırda bu problemi həll etməyə çalışırıq" – deyərək, "Azbuka" nəşriyyatının nümayəndələri bildirib.

Koelyodan maraqlı jest

Dünya şöhrətli Braziliya yazıçısı Paulo Koelyo Koreya Xalq Demokratik Respublikasının lideri Kim Çen İnin öldürülməsi ilə bağlı komediya filminin ekranlaşdırma hüququnu almaq istəyir.

Qeyd edək ki, KXDR lideri Kim Çen İn həmin filmə narazılığını bildirib və onu özünə təhqir saymışdı. Şimali Koreya rəsmiləri bəyan ediblər ki, komediyanın çəkilişləri ilə bağlı bütün kino şirkətləri və insanlar Koreya hakimiyyəti tərəfindən araşdırılır. Xatırladaq ki, liderin ölümü haqqında rol internetdə yayımlandıqdan dərhal sonra koreyalılar kinoşirkətləri təhdid edərək filmin rəsmi premyerası günü terror aktı törədəcəklərini bildiriblər. Artıq Amerikanın 10-dan artıq kino-teatrı komediyayı nümayişindən imtina edib.

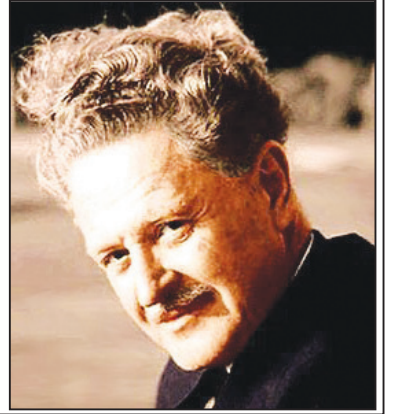
Türkiyədə Nazim Hikmət mərkəzi

Türkiyədə ilk dəfə Boğaziçi Universitetində Nazim Hikmət Kültür və Sənət Araşdırma Mərkəzi açılıb. Tədbirə Nobel mükafatı laureatı, yazıçı Orxan Pamuk da video görüntü ilə qatılıb. O, Nazim Hikməti "göz qamaşdıran istedadı və səsi olan" şair adlandırıb.

Tədbir çərçivəsində "İntellektual tariximizdə qırılma nöqtəsi: Nazim Hikmət Aclıq Aksiyası" adlı sərgi açılıb.

Mərkəz Nazim Hikmət yaradıcılığının araşdırılması və mədəni mirasının yaşatmaq niyyətiylə yaradılıb və bu sahədə bir

sıra işlər həyata keçirməyi planlaşdırır. Bundan başqa, Mərkəz son iki yüz ildə Türkiyənin mədəniyyəti, sənət sahəsində aparılan akademik araşdırmaları dəstəkləmək üçün "Nazim Hikmət Tez Ödülü" adlı mükafat təsis edəcək.

Orxan Pamuk: "Mən heç kimi təmsil etmirəm"

Nobel mükafatı haqqında danışan Orxan Pamuk: "Nobel mükafatı aldığım vaxt 'Məsumiyyət Muzeyi' adlı romanımın yarısında idim. Beləliklə, Nobel mükafatı aldım və bundan sonra mənim üçün nə yazmaq problemi olmadı", – deyib.

"İşlərim bitdikdən sonra qaldığım yerdən davam etdim. Ancaq təbii ki, Nobel mükafatı insana məşhurluq gətirir. Qısqançlıq, diqqət, hikkə, sevgi bir az artır. Bu mükafat mənim hardasa, diplomat olmağım səbəb oldu. Mən heç kimi təmsil etmirəm, özüm üçün danışaram. Nobel mükafatı təmsilçilik məsələsini qabartdı. Gileylənmirəm. Jurnalistlər gözləyir ki, biz – Nobel mükafatı alanlar "Məşhurluğum başıma bəla oldu" deyək. Mən elə düşünürəm. Mükafatdan şikayətlənən insanlara "gözəl şeydir, sizə də tövsiyə edirəm" deyirəm".

Bulqakovun məktubu 350000 rubla satılıb

○ "V Nikitskom" Antikvar Kitab Eviəndə Bulqakovun məktubu hərraca çıxarılıb və 350 min rubla satılıb. Əvvəllər çap edilməyən bu məktub rəssam Rotova ünvanlanıb.

Məktub 1938-ci ildə yazılıb. Həmin vaxt Mixail Bulqakov Vaxtanqov teatri üçün "Don Kixot" romanını səhnələşdirməklə məşğul idi. Yazıçı Servantesin orijinal mətni üzərində işləyir, eyni zamanda özünün məşhur "Master və Marqarita" romanını yazırdı. Rotova məktubunda Bulqakov yazır: "Əzizim Kostya, Təkcə sizin Klyazmada yox, indi Moskvada da möhkəm isti və bürkü var. Suyun içində işləmək yaxşı məşğuliyyətdir, ancaq hiyləgər idalqo (İspaniya zadəganı) ilə bir evdə yaşamaq diltxorçuluqdur. Mən lügətlərlə aramızda sədd çəksəm də, isti İspan naturasına heç nə təsir etmir. M.Bulqakov"

Berlin kinofestivalı gəlir

65-ci Berlin kinofestivalı 2015-ci il fevralın 5-də başlayacaq. Festival fevralın 15-ə qədər davam edəcək. Internationalen Filmfestspiele Berlin – hər il Berlində keçirilən kinofestivalıdır.

Festival 1951-ci ildə İkinci Dünya müharibəsinin qalibləri və müttəfiq dövlətlər– Böyük Britaniya, ABŞ və Fransanın iştirakıyla təşkil edilib. Kann festivalından fərqli olaraq, Berlin festivalında, əsasən, müəllif və intellektual filmlərə diqqət yetirilir. Münsiflər dünyanın müxtəlif ölkələrindən gələn filmlərin, o cümlədən keçmiş "Şərqi Avropa" ölkələrinin festivalda iştirakına xüsusi diqqət yetirir. Berlin festivalının ilk qalibləri arasında dünya kinematografiyasının klassikləri– Akira Kurosava, Fransua Tryuffo, Roman Polanski və başqaları olub.

"Oskar"a namizəd filmlər bəlli oldu

87-ci "Oskar" mükafatının xarici film kateqoriyasında yarışacaq filmlərin yekun siyahısı açıqlanıb. Lent.az-ın Türkiyə mediasına istinadən verdiyi xəbərə görə, bu il Kann Festivalında "Qızıl Palma budağı" mükafatını qazanan rejissor Nuri Bilge Ceylanın "Qış yuxusu" filmi siyahıdan kənar qalıb. Los Angelesdə açıqlanan siyahıda "Oskar"a namizədliyə ən yaxın 9 xarici film bunlardır:

- "Wild Tales", rejissor Damian Szifron (Argentina)
- "Tangerines", rejissor Zaza Uruşadze (Estoniya)
- "Corn Island", rejissor Georgi Ovaşvili (Gürcüstan)
- "Timbuktu", rejissor Əbdürrəhman Sissoko (Mavritaniya)
- "Accused", rejissor Paula van der Oest (Hollandiya)
- "Ida", rejissor Paveł Pavlikovski (Polşa)
- "Leviathan", rejissor Andrey Zoyaqintsev (Rusiya)
- "Force Majeure", rejissor Ruben Östlund (İsveç)
- "The Libertator", rejissor Alberto Arvelo (Venesuela)

Oskar mükafatı qaliblərinin adları gələn il yanvarın 5-də Los Angelesdə, Samuel Goldvin teatrında elan olunacaq.

Hazırladı: Naringül ƏLİYeva